

Mikes International

Magyar szellemi fórum

Hungarian Periodical for Art, Literature and Science

Alapítási év / Founded: 2001.

Internet: www.federatio.org/mikes_int.html

Email: mikes_int@federatio.org

P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland

XIII. évfolyam, 1. szám

Volume XIII., Issue 1.

2013. január – március / January – March 2013

ISSN 1570-0070

Kiadó

'Stichting MIKES INTERNATIONAL' alapítvány, Hága, Hollandia.

Számlaszám: Postbank rek.nr. 7528240

Cégbejegyzés: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Terjesztés

A lap a következő Internet-címről tölthető le: http://www.federatio.org/mikes_per.html

Aki az email-levelezési listánkon kíván szerepelni, a következő címen iratkozhat fel:

mikes_int-subscribe@yahoogroups.com

A kiadó nem rendelkezik anyagi forrásokkal. Többek áldozatos munkájából és adományaiból tartja fenn magát. Adományokat szívesen fogadunk.

Cím

A szerkesztőség, illetve a kiadó elérhető a következő címeken:

Email: mikes_int@federatio.org

Levelezési cím: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Hollandia

Minden cikkért szerzője felel.

Publisher

Foundation 'Stichting MIKES INTERNATIONAL', established in The Hague, Holland.

Account: Postbank rek.nr. 7528240

Registered: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Distribution

The periodical can be downloaded from the following Internet-address: http://www.federatio.org/mikes_per.html

If you wish to subscribe to the email mailing list, you can do it by sending an email to the following address:

mikes_int-subscribe@yahoogroups.com

The publisher has no financial sources. It is supported by many in the form of voluntary work and gifts. We kindly appreciate your gifts.

Address

The Editors and the Publisher can be contacted at the following addresses:

Email: mikes_int@federatio.org

Postal address: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland

Individual authors are responsible for facts included and views expressed in their articles.

ISSN 1570-0070

© Mikes International, 2001-2013, All Rights Reserved

TARTALOM

CONTENTS

Kedves Olvasó!	5
Dear Reader,.....	6
Szerzőink / Our authors.....	7
Szerkesztőség / Editorial Board	11
PHILOSOPHIA PERENNIS	12
Kádár Zoltán: Oswald Spengler technológiakritikája – a Nyugat, mint önpusztító világszobrász.....	12
KÁDÁR, Zoltán: The West as a Self-Destructive World Sculptor – The Technology Critique of Oswald Spengler.....	17
Kiss Endre: Globalizáció és globalizációelmélet a 21. század jövőkutatásában	18
KISS, Endre: Globalization and Globalization Theory in 21 st Century Futurology	21
NYELVÉSZET	22
Czeplédi Katalin: Általános és alkalmazott nyelvészeti tanulmányok — I. kötet	22
CZEGLÉDI, Katalin: General and Applied Linguistics Essays	22
Mellár Mihály: Kár nyelvi emlékeink — összefoglaló	23
MELLÁR, Mihály: Our Carian Language Records — Summary	26
Molnár Zsolt: Ismerettudomány.....	27
MOLNÁR, Zsolt: Cognitive Science — The Science of Cognition and Action	36
TÖRTÉNELEM	37
Z. Tóth Csaba: Isszedónia – emberevés, nőtisztelet, igazságosság	37
Z. TÓTH, Csaba: Isedonia — Cannibalism, Woman Reverence, Justice	55
NÉPRAJZ	56
Bencze Mihály: Ki volt Tatrangi Dávid?	56
BENCZE, Mihály: Who Was Dávid Tatrangi?	58
TURIZMUS	59
Sándor Renáta: Alternatív turizmus lehetőségei a fenntarthatóság jegyében.....	59
SÁNDOR, Renáta: Possibilities of Alternative Tourism in the Sign of Sustainability	66
IRODALOM	67
Kukucska Ferenc: A hirdetőoszlop	67
MŰVÉSZET	70
Murakeözy Éva Patrícia: Útban Van Eyck művészetéhez	70
MURAKEÖZY, Éva Patrícia: The Road to Van Eyck	76
Plájás Ildikó Zonga: Görbetükör – egy 5 napos utazás India titokzatos filmvilágában.....	77
PLÁJÁS, Ildikó Zonga: Curved Reflexion —a Five-Day Experience of Cinematic Art from India—	79
KÖNYVAJÁNLÓ	80
Balázs Lajos: Rituális szimbólumok a székely-magyar jelképkultúra világából	80
BALÁZS, Lajos: Székely-Magyar Ritualistic Symbols	84
Köpeczi Bócz Edit: A titkosszolgálatok hálójában.....	85
KÖPECZI BÓCZ, Edit: Caught in the Web of Secret Services	89

Soós Ferenc: 1956 — 1957 — 1958.....	90
SOÓS, Ferenc: 1956 — 1957 — 1958.....	91
ÍGY ÍRTUNK MI.....	92
Sulyok Vince: „Moderna Ungerska Berättare”	92
Sulyok Vince: Nyugati levél.....	93
Sulyok Vince: Színházi élet a dán fővárosban	95
HIGHLIGHTS FROM THE 20 th CENTURY HUNGARIAN PRESS IN THE WEST.....	96
KRÓNIKA.....	97
Beszámoló a nemzetközi Czuczor-Fogarasi konferenciáról.....	97
Report of the International Czuczor-Fogarasi Conference	99

Kedves Olvasó!

Megjelent a *Journal of Eurasian Studies* IV. évfolyam (2012.) 4. száma. A tartalom:

- FARKAS, Flórián: Dear Reader
- HISTORY
 - SZABÓ, Christopher: The Magyar Raids: Fact and Fable
- LINGUISTICS
 - CZEGLÉDI, Katalin: The Nature of the Relationship between the Hungarian and Turkish Languages
 - MOLNÁR, Zsolt: Cognitive Science — The Science of Cognition and Action
 - ТАМБОВИЦЕВ, Юрий Алексеевич: Насколько русские близки другим народам по их антропологическим характеристикам? [TAMBOVTSEV, Yuri: *How Much Are the Russians Close to Other Peoples by Their Anthropological Characteristics?*] (in Russian)
- POLITICS
 - DAR, Firdous Ahmad & WANI, Mohd Younus: NGOs in Central Asia: a Case Study of Aga Khan in Tajikistan
- ECONOMICS
 - STEINBACH, Sandro: Soviet Heritage and post-Soviet Economic Integration — Ukrainian Export Trade Patterns Reviewed —
- LITERATURE & ARTS
 - MIRABILE, Paul: Figures méthodologiques dans la Réalisation de la Koiné Eurasiatique Médiévale [MIRABILE, Paul: *Methodological Figures in the Making of the Mediaeval Eurasian Koine*] (in French)
 - MURAKEÖZY, Éva Patrícia: The Road to Van Eyck
 - PLÁJÁS, Ildikó Zonga: Curved Reflexion — a Five-Day Experience of Cinematic Art from India —
 - TÓTH-UBBENS, Magdi: Een vorstelijke jachtpartij in Frankrijk [TÓTH-UBBENS, Magdi: *A Royal Hunting Party in France*] (in Dutch)
- TRAVELOGUE
 - TAPON, Francis: Slovakia — for the Mountain Lovers
- CHRONICLE
 - Report of the International Czuczor-Fogarasi Conference

A folyóirat a következő címen érhető el: <http://www.federatio.org/joes.html>

Jelen számunkkal egyidőben három mellékletet is kiadunk, ezek a következők:

1. **Czeplédi Katalin:** Általános és alkalmazott nyelvészeti tanulmányok — I. kötet
2. **Z. Tóth Csaba:** „Ezerszer üdv a sötét pastorellának” — a „finnugor” elmélet rejtélyei és a magyarság eredete
3. **Mellár Mihály:** A kár nyelvi emlékek tudós megfejtése és *dilettante* olvasata

A Szerkesztőség

Hága, 2013. január 12.

Dear Reader,

The 4th issue of the fourth volume (2012) of the *Journal of Eurasian Studies* was recently published. The content:

- FARKAS, Flórián: Dear Reader
- HISTORY
 - SZABÓ, Christopher: The Magyar Raids: Fact and Fable
- LINGUISTICS
 - CZEGLÉDI, Katalin: The Nature of the Relationship between the Hungarian and Turkish Languages
 - MOLNÁR, Zsolt: Cognitive Science — The Science of Cognition and Action
 - ТАМБОВИЦЕВ, Юрий Алексеевич: Насколько русские близки другим народам по их антропологическим характеристикам? [TAMBOVTSEV, Yuri: *How Much Are the Russians Close to Other Peoples by Their Anthropological Characteristics?*] (in Russian)
- POLITICS
 - DAR, Firdous Ahmad & WANI, Mohd Younus: NGOs in Central Asia: a Case Study of Aga Khan in Tajikistan
- ECONOMICS
 - STEINBACH, Sandro: Soviet Heritage and post-Soviet Economic Integration — Ukrainian Export Trade Patterns Reviewed —
- LITERATURE & ARTS
 - MIRABILE, Paul: Figures méthodologiques dans la Réalisation de la Koiné Eurasiatique Médiévale [MIRABILE, Paul: *Methodological Figures in the Making of the Mediaeval Eurasian Koine*] (in French)
 - MURAKEÖZY, Éva Patrícia: The Road to Van Eyck
 - PLÁJÁS, Ildikó Zonga: Curved Reflexion — a Five-Day Experience of Cinematic Art from India —
 - TÓTH-UBBENS, Magdi: Een vorstelijke jachtpartij in Frankrijk [TÓTH-UBBENS, Magdi: *A Royal Hunting Party in France*] (in Dutch)
- TRAVELOGUE
 - TAPON, Francis: Slovakia — for the Mountain Lovers
- CHRONICLE
 - Report of the International Czuczor-Fogarasi Conference

The periodical can be accessed at: <http://www.federatio.org/joes.html>

With this issue we publish three supplements as well:

1. **CZEGLÉDI, Katalin:** General and Applied Linguistics Essays — I. Volume
2. **Z. TÓTH, Csaba:** The Secrets of the 'Finno-Ugric' Theory and the Origins of Hungarians
3. **MELLÁR, Mihály:** The Scientific and *Dilettante* Reading of the Carian Language Records

The Editors

The Hague, January 12, 2013

Szerzőink / Our authors

BALÁZS, Lajos

1939. december 22-én született Bukarestben. A Bécsi döntés után Csíkszentmártonba költöztek, itt végezte az elemi iskolát. Középiskolai tanulmányait Csíkszeredában végezte a mai Márton Áron Főgimnáziumban. Román szakos tanári oklevelet a Bukaresti Tudományegyetem bölcsészkarán szerzett 1965-ben. Ugyanitt nyerte a Filológiai tudományok doktora címet 1979-ben, *A csíkszentdomokosi székhely lakodalom* című román nyelven írt disszertációjával. Tanári, iskolaigazgatói, közművelődés-felügyelői, gyermekmozgalmi munkájával párhuzamosan 40 éven át vertikális néprajzi kutatást végzett Csíkszentdomokoson. Kutatási témája az emberi sorsfordulók – születés, házasság, halál, nemiség – szokásvilága. Kutatási eredményeit öt monográfiában foglalta össze: *Az én első tisztességes napom*. Párválasztás és lakodalom Csíkszentdomokoson, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1994; *Menj ki én lelkem a testből...* Elmúlás és temetkezés Csíkszentdomokoson, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 1995; *Szeretet fogott el a gyermek iránt*. A születés szokásvilága Csíkszentdomokoson, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 1995; *A vágy rítusai – Ritusstratégiák*. A születés, házasság, halál szokásvilágának lelki háttéréről, Scientia Kiadó, Kolozsvár 2006; *Amikor az ember nincs es ezen a világon*. Paraszti nemi kultúra és nemi erkölcs Csíkszentdomokoson, 2009, I. kiad., 2010, II. kiad. Több mint 130 tanulmányt közölt hazai és magyarországi szakfolyóiratokban, konferencia kötetekben. 2001-től a Sapientia EMTE csíkszeredai Gazdaság és Humántudományi kar Humán tanszékének alapító/vezető docense. Népköltészetet oktat.

Born in 1939 in Bucharest. During WW II his family moved to Csíkszentmárton (Szeklerland, Hungary). He completed his secondary education in Csíkszereda. Graduated in 1965 at the University of Bucharest in Romanian philology. He was awarded a Ph.D. degree in 1979 at the same university. Mr. Balázs has a long career in education, acting as among others as teacher and principal. Next to this he performed ethnographic research for more than 40 years in Csíkszentdomokos (Szeklerland). His main area of research is covers the main events of human life: birth, marriage, death, sexuality. He has published several books and more than 130 articles on these topics. Since 2001 he is lead professor at the Department of Humanities of the Faculty of Economics and Humanities — Sapientia University, Csíkszereda, Romania. Mr. Balázs teaches folk poetry.

BENCZE, Mihály

Matematikus, tanár, költő. Négyfalun született 1954-ben. A kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetemen, a Matematika Karon szerzett 1978-ban diplomát. Azóta középiskolákban matematikát tanít, jelenleg Brassóban az Áprily Lajos Gimnáziumban. Emellett a következő területeken fejt ki tevékenységet: tevékenyen részt vett a brassói magyar középiskola rendszer megalapításában; alapítója az Erdélyi Magyar Matematikai Verseny-nek; alapítója a *Wildt József Nemzetközi Matematikai Verseny*-nek; diákjai számára mentorként működik, akik folyóiratokat szerkesztenek; az OCTOGON MATHEMATICAL MAGAZINE nemzetközi matematikai szaklap főszerkesztője; a *Fulgur* (1993) nevű kiadó alapítója, amely magyar könyvek kiadására összpontosít. Számos könyv (verseskötetek és matematika), valamint több száz matematikai szakkikk szerzője.

Mathematician, teacher, poet. Born in Négyfalu in Transylvania in 1954. Graduated from the Babeş-Bolyai University, Kolozsvár/Cluj/Klausenburg (Transylvania), Faculty of Mathematics in 1978. Since his graduation he is teaching mathematics in high schools, currently in the Áprily Lajos High-School in Brassó/Braşov/Kronstadt (Transylvania). Next to teaching his activities cover the following fields: he was involved in the establishment of a Hungarian high-school system in Brassó/Braşov/Kronstadt; founded the Hungarian Mathematics Competition in Transylvania; founded the *József Wildt International Mathematical Competition*; mentor of students who create student periodicals; editor-in-chief of the international mathematical journal OCTOGON MATHEMATICAL MAGAZINE; founder of the publishing house *Fulgur* (1993), which specializes in publishing Hungarian books. He is author of several books including poetry and mathematics and several hundreds mathematical papers

CZEGLÉDI, Katalin

A Szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar magyar-orosz-altajisztika szakán folytatta tanulmányait, az altajisztikai tudományokból egyetemi doktori címet is Szegeden szerzett. Nyelveket valamennyi magyar állami iskolai típusban, nyelvészetet és idegen nyelveket főiskolán és egyetemen tanított. Kutatási területe az általános és alkalmazott nyelvészetben belül a nyelvészeti őstörténet. Jelenleg a Miskolci Nagy Lajos király Magánegyetemen és a Budapesti Körösi Csoma Magánegyetemen tanít nyelvészeti őstörténetet. Előadásaival rendszeresen vesz részt konferenciákon. Eddig mintegy 80 tanulmánya és két könyve (*A szkíta-hun nyelvek története*

1. *Hangtan* 2. *Ősmondattan*) jelent meg. Megjelenés alatt: '3. *Alaktan* (1. *Gyökrendszer* 2. *A toldalékok rendszere*)'. Feladatának a nyelvünk és népünk igaz történetének a minél jobb megismerését valamint a megszerzett tudás átadását tartja.

Studied Hungarian-Russian-Altaic languages and literatures at the University 'József Attila' in Szeged, Hungary. She was given the title 'dr. univ' at the same University, too. As a teacher Ms. Czeglédi taught foreign languages at all type of state schools, and linguistics at state universities. Her major research topics cover linguistic prehistory in general and applied linguistics. Currently she teaches linguistic prehistory at Private Universities called 'Nagy Lajos király' in Miskolc, Hungary and 'Kőrösi Csoma' in Budapest, Hungary. She regularly delivers scientific lectures at conferences and meetings. Ms. Czeglédi published about 80 essays and two books: '*History of Scythian-Hunnish languages* 1. *Phonetics* 2. *Presyntaxe*'. Currently she is working on the third volume of this series '3. *Accidence* (1. *System of roots of words* 2. *System of forming of words*.'). Her major aim is to learn the history of our language and our people in the best possible way and to convey this knowledge to as many people as possible.

KÁDÁR, Zoltán

Szegeden született 1974-ben. A Szegedi Egyetemen szerzett diplomát filozófiából és szociológiából. Dolgozott elemző szociológusként, de huzamosabb ideig köztisztviselőként is tevékenykedett. Jelenleg a Szegedi Tudományegyetem Málnási Bartók György Filozófiai Doktori Iskolájának harmadéves hallgatója. Doktori disszertációja a XX. századi antiutópiák filozófiai vonatkozásaival foglalkozik.

Was born in 1974, Szeged, Hungary. Studied philosophy and sociology at the University of Szeged, Hungary. Worked as sociologist, and for many years as a public servant. At present he is a third-year PhD student of the doctoral PhD-system in philosophy of György Bartók de Málnás at the University of Szeged. His PhD thesis with the connection between 20th century dystopias and philosophies.

KISS, Endre

Az MTA doktora (D.Sc), egyetemi tanár (ELTE – Nyugat-Magyar Egyetem). A hetvenes években az Osztrák-Magyar Monarchia filozófia- és eszmetörténetének, illetve a magyar filozófia- és eszmetörténet problémáival foglalkozott. Filozófiai tevékenységének középpontjában ezt követően *Nietzsche* állt. 1982-ben könyvet írt filozófiájának magyarországi recepciójáról, 1993-ban monográfiát Nietzsche filozófiájáról, 2005-ben kiadta e monográfia kétszeres terjedelműre növelt végleges változatát. 1989 után e témák mellett a kelet-európai és egyben a globális fejlődés komplex problematikájával foglalkozott. Számos filozófiai és tudományos monográfia szerzője. Humboldt-ösztöndíjas.

Holds a doctor degree of the Hungarian Academy of Sciences (D.Sc.), university professor. In the 1970s his research focused on the history of philosophy of the Austro-Hungarian Empire and the history of Hungarian philosophy. After that Nietzsche constituted the focus of his research. He published several books on his oeuvre and its reception in Hungary. After 1989 the issues of Eastern-European and complex global developments became the focus of his work. Author of several books, Humboldt-scholar.

KUKUSKA, Ferenc

1953-ban született Kiskőrösön. Már korai gyermekkorában megragadta az irodalom. Sokáig csak az íróasztala fiókjának írta újabb és újabb novelláit, hosszabb-rövidebb írásait. Az áttörés néhány éve történt, Krúdy születésének 125. évfordulóján. Azóta vidéki lapokban, művészeti folyóiratban jelentek meg írásai. Most egy regényen dolgozik, ami lassan végéhez közeledik. Kedveli a férfi-nő kapcsolatokat, a velük járó konfliktusokkal, a pergő, dinamikus párbeszégeket. Ír krimi, és csattanós történeteket, ezeket rövidebb, gyorsan fogyasztható formátumban. Kedvenc írói: Krúdy Gyula és Munkácsi Miklós.

Born in 1953 in Kiskőrös, Hungary. He was enamored of literature from his youth. His early writings landed in the drawer of his desk, nevertheless, in 2003 a breakthrough happened. Since then Mr. Kukucska publishes in literary journals. Currently he is working on a novel, which will be completed soon.

MELLÁR, Mihály

Matematikus oklevelet szerzett a Belgrádi Tudományegyetemen. 1980 óta Ausztráliában él, ahol ausztráliai aboriginal és pápua-új guineai művészkereskedőként dolgozik. Emellett szerves és endogén kultúrák kutatásával foglalkozik.

Mathematician, Academia of Sciences, Belgrade. Since 1980 he is living in Australia, working as Australian Aboriginal and Papua New Guinean art and craft dealer, researching organic and endogen cultures.

MOLNÁR, Zsolt

Egyetemi doktori fokozatot szerzett Vezetés-Szervezés szaktudományban, a Budapesti Műszaki Egyetem Társadalom és Természettudományi Karán, a „Szervezetek megismeréstani mintái” tárgy körben. Jelenleg jelentésméleti kutatással foglalkozik a jelentéslétrehozás, különösen a magyar nyelv jelentésalapú vizsgálatának tárgykörében. Ezzel párhuzamosan kutatja az elméleti eredmények anyanyelvtanításban való alkalmazását is.

Received a doctor univ. degree in Management and Organization from the Budapest University of Technology, Faculty of Social and Natural Sciences in the field of “Cognitive Modeling of Organizations”. Currently he is working in the field of cognitive sciences focusing on the research of creation of meaning. His special interest is the investigation of the Hungarian language based on the meaning principle. In line with his research he is also working on new language teaching methods based on theoretical findings.

MURAKEÖZY, Éva Patrícia

1971-ben született Budapesten. A Gödöllői Szent István Egyetemen szerzett 1995-ben növényfiziológiából egyetemi képesítést, majd ugyanott 2001-ben Ph.D. fokozatot. 2003-ban a Veszprémi Egyetemen mérnökként végzett növényvédelem szakon. A Magyar Növény és Talajvédelmi Szolgálatnál dolgozik, majd 2004 és 2005 között posztdoktorális tanulmányokat folytat Franciaországban, a Brest-i Technopôle Brest-Iroise intézetben. A halofita növények fiziológiájára és molekuláris biológiájára szakosodott. 2012-ben Hágában a Képzőművészeti Akadémián szerzett újabb diplomát képzőművészeti szakon. Fő érdeklődési területe a szerves növekedési folyamatok művészi megragadása.

Born in 1971, Budapest, Hungary. Received her diploma (M.Sc.) in Agricultural Sciences and her Doctorate (Ph.D.) in Plant Physiology, in 1995 and 2001, respectively, both from the Szent István University of Gödöllő, Hungary. In 2003 she graduated as an engineer in Plant Protection at the University of Veszprém, Hungary and worked for the Hungarian Plant and Soil Protection Service. Between 2004 and 2005 she worked as a postdoctoral student at the Technopôle Brest-Iroise in Brest, France. She is specialized in the physiology and molecular biology of halophyte plants. In 2012 she graduated in fine arts at the Academy of Fine Arts of The Hague, The Netherlands. Her special field of interest is the artistic depiction of organic growth processes.

PLÁJÁS, Ildikó Zonga

Magyar etnológiából, kulturális antropológiából valamint magyar nyelv és irodalomból szerzett B.A. fokozatot a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetemen 2005-ben. Ugyanott 2006-ban komplex kulturális kutatási szakon szerzett M.A. fokozatot. Fő kutatási területei a romák vizuális megjelenítése, továbbá az erdélyi magyar kisebbség vizuális megjelenítése. Számos konferenciát szervezett és ugyancsak számos tanulmányt publikált.

Received a B.A. degree in Hungarian ethnology and cultural anthropology and Hungarian language and literature at the Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania in 2005. In 2006 she received an M.A. degree in Complex Cultural Research from the same university. Her main areas of research include the visual representation of the Roma people — racist, discriminatory and exclusionary practices in the construction of visual discourses in Eastern European societies (2008-present) and the visual representation of the Hungarian minority in Transylvania (Romania) in documentaries (2005-present). Ms. Plájás organized several conferences and she is the author of numerous articles.

SÁNDOR, Renáta

Nagykanizsán született 1971-ben. Első diplomáját 1991-ben szerezte nemzetközi idegenvezetőként, majd pedagógiai, bölcsész és nyelvtanári diplomát is abszolvált több magyar egyetemen. Jelenleg nyelveket (német, olasz, spanyol, orosz) és idegenforgalmi tantárgyakat tanít Szolnokon több iskolában. Pécsen az Egészségtudományi Egyetemen doktori képzésen vesz részt, az egészségtudomány határterületeit öleli fel a kutatása során. Kettősség kíséri munkásságát. Publikációi wellness és pedagógiai témában jelennek meg elsősorban, magyar és külföldi lapokban,

szakfolyóiratokban. Nemzetközi és magyarországi konferenciákon ugyancsak e két témakörben tart előadásokat, prezentációkat. Disszertációját a wellness és rekreáció kapcsolatáról készíti. Jelenleg a Győri Széchenyi István Egyetem Egészségtudományi Intézetében dolgozik, az Egészségturisztikai Karon.

She was born in Nagykanizsa in 1971. She took her first degree as an international guide in 1991, and then also earned degrees in pedagogy, philosophy and as a language teacher at several Hungarian universities. At present she is teaching different languages (German, Italian, Spanish, and Russian) and foreign tourist traffic at several schools in Szolnok. In Pécs she is taking part in a Ph.D. course at the University of Health Sciences; in her researches she covers the frontier zones of health sciences. Her work is followed by duality. Her publications are mainly published in the matter of wellness and pedagogy in Hungarian and foreign journals and specialist periodicals. She also has lectures, presentations in these two subject matters at international and Hungarian conferences. She is writing her dissertation on the connection of wellness and recreation. At present she is with the Széchenyi István University of Győr, Hungary.

Z. TÓTH, Csaba

Társadalom- és művelődéstörténeti kutató, őstörténész, grafikus. Művészeti tanulmányok után (Képzőművészeti Főiskola, Budapest, 1979-1981, díszlet-jelmeztervezés tanszék), intenzív önképzés 1983-tól (mitológia, néprajz, bibliatudomány, antropozófia, történelem). 1999-től rövid ideig kulturális antropológiát hallgatott a Miskolci Egyetemen. 1990 óta több mint száz írása (tanulmány, esszé, interjú, recenzió) jelent meg, főként folyóiratokban (Harmadik Part, Országépítő, Liget, Kapu, Hitel, Életünk, Képmás, Turán). 2009/2010 között a Turán, magyar őstörténeti folyóirat szerkesztője.

Freelance researcher in the fields of cultural and social history, and Hungarian prehistory; graphic designer. After studies of fine arts (Academy of Fine Arts, Budapest, Scenic and Costume Design Faculty, 1979-1981), self studies in the fields of mythology, ethnography, biblical sciences, anthroposophy, and history. From 1999 he read cultural and visual anthropology at the University of Miskolc. Since 1990 he published more than one hundred articles, mainly in periodicals (among others in the Harmadik Part, Országépítő, Liget, Kapu, Hitel, Életünk, Képmás, Turán). In 2009/2010 he was the editor of Turan, quarterly of the Hungarian prehistory.

~ ~ ~ ~ ~

Szerkesztőség / Editorial Board

FARKAS, Flórián	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland
KIBÉDI VARGA, Áron	Freiburg i.B., Németország	/	Freiburg i.B., Germany
MURAKEÖZY, Éva Patrícia	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland
TÓTH, Miklós	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland

Titkár / Secretary

CSANÁDY, Ágnes	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland
-----------------------	-----------------	---	--------------------

~ ~ ~ ~ ~ ~

PHILOSOPHIA PERENNIS

Kádár Zoltán :

Oswald Spengler technológiakritikája – a Nyugat, mint önpusztító világszobrász

„A tapasztalat felhalmozásával ténykedési körünkbe vonhatjuk a titkot, de ezzel még nem fedtük fel. A modern varázsló képe: egy kapcsolótábla karokkal és kijelzőkkel, melynek segítségével a munkás egy gombnyomásra hatalmas erőket hoz működésbe, anélkül hogy annak lényegéről bármi sejtelve volna – ez a szimbóluma az emberi technikának általában”.¹ Oswald Spengler szerint ezzel elérkezik a belátás és megértés nélküli cselekvés korszaka. Spengler kitűnő érzékkel tárta fel a 20. század elején, hogy a számító magatartás, a növekedés, a fejlődés igézte a civilizált embert védtelenné teszi kihívóival és önmagával szemben.

1918 júliusában egy – a német tudományos közélet számára – névtelen gimnáziumi tanár, bizonyos Oswald Spengler kiadott egy furcsa könyvet *A nyugat alkonya* címen. Noha számos kiadó előzőleg visszautasította, a könyv a megjelenést követő egy éven belül Európa szerte hatalmas ismertségre tett szert, így a nagy érdeklődésre való tekintettel Spengler megjelentette a mű második kötetét is, további érvekkel és dokumentumokkal támasztva alá gondolatait. Spengler történetfilozófiáját egy lehetséges világmagyarázatnak tekinti a kortárs irányzatok közül, de horizontja minden addigi történelemszemléletet kitágít.²

Minden, ami él természetes ritmussal bír, a születés, a növekedés, az érettség és a hanyatlás szakaszain megy át, s ha az embernél megtalálhatók ezen állomások, akkor a nagyobb emberi konglomerátumoknak is hasonló a sorsa. Együtt emelkednek vagy buknak a közösségek, tehát nem pusztán cogitatumok sodródnak a történelmi folyamatokban, hanem nagy egységek, régiók indulnak fejlődésnek vagy buknak el annak függvényeként, hogy fel vagy leszálló ágban van az őket fenntartó szellemi-fizikai közösség. Az organikus érési folyamatnak kitett, generációk láncolatán átívelő egység nem a nemzet, nem is a faj, de nem is az osztály, hanem a kultúra. Spengler számos kultúra érési és hanyatlási fázisát megvizsgálja monumentális művében, kitüntetett figyelmet szentelve a nyugati kultúrának, melynek jövőjét eleve elrendeltnek tartja.³

Az alkony, mely a nyugatra száll, a mű születésekor már hatalmas földrajzi egységeket érint: Európát elhagyva több kontinens történelmét befolyásolta visszavonhatatlanul, így hanyatlása is rendkívüli jelentőséggel bíró eseményláncolat. A nyugati kultúra túl van a középkor tavaszán, a reneszánsz nyarán, a felvilágosodás őszen, jelene pedig a civilizáció telében zajlik, a felvilágosodás, de még markánsabban a 19. század óta. A nyugati civilizációt Spengler erőteljesen megkülönbözteti a kultúrától, mint ami az elmúlt korok alkotásainak vállán állva létezik, de már nem ad hozzá e teljesítményhez semmi grandiózusat. Művészi, filozófiai, szellemi teljesítménye már kifulladt, azt ismétli ami már megtörtént, a kultúrára jellemző organikus fejlődési vonal megszakadt benne.⁴ A civilizáció energiái nem a szellemtudományok konstrukcióira vonatkoznak, hanem a technológiára összpontosulnak. Ebben különbözik minden előző kortól, de e kiemelkedő képessége egyben a vesztét is okozza: felépíti azokat az eszközöket, amelyekkel teljesen lerombolhatja önmagát. A hatalmas városok, a lenyűgöző infrastruktúra mögött sincs egyéb, mint a tömegemberek tengere. Az a szerves egység, mely a nyugati kultúrát történelméhez kötötte, egyre kevésbé számít, ezért ahogy öregszik, erejének maradványát a civilizáció gépekkel telezsúfolt, természetidegen világának működtetésére fordítja.

„A Nyugat alkonya [...] így szemlélve nem kevesebbet jelent, mint a civilizáció problémáját. [...] A civilizáció egy kultúra elkerülhetetlen sorsa. [...] Az a legkülsőlegesebb és leginkább művi állapot, melynek elérésére az emberiségnek egy magasan fejlett fajtája egyáltalában képes. A civilizáció – lezárulás; valahogy úgy, ahogyan a létrejövőt a létrejött, az életet a halál, a kibontakozást a megmerevedés követi, ahogyan a gyermeki lelkeségre – miként az a dór és a gótikus művészetben kifejeződik – a szellemi aggkor következik, ahogyan a tájra a kőből épített és megkövesedő világváros borul. A civilizáció a visszavonhatatlan vég, amely benső szükségyszerűségtől hajtva újból és újból beköszönt”.⁵ Minden nagy történelmi korszak hanyatlása a civilizáció eljövételével válik teljessé, így követte például a görög szellemiséget, metafizikus gondolkodást a

¹ Oswald Spengler: *A nyugat alkonya II.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1995, 716.

² Gerhard Masur: *Distinctive Traits of Western Civilization: Through the Eyes of Western Historians.* The American Historical Review, 67/3, 1962, 604.

³ Sidney B. Fay: *The Idea of Progress.* The American Historical Review, 52/2, 1947, 241.

⁴ Northrop Frye: *"The Decline of the West" by Oswald Spengler.* Daedalus, 103/1, 1974, 2.

⁵ Oswald Spengler: *A nyugat alkonya I.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1995, 67.

római racionalitás, amely a világbirodalom teljes pusztulásához vezetett. A civilizáció az antimetafizikus ember, a számító intellektus korszaka, „és ez nem csak az antikvitásra érvényes; a határozott, teljességgel antimetafizikus embernek ez a típusa újból és újból felbukkan”.⁶ Babilon, Egyiptom, India, Kína és Róma mind egy-egy civilizációval aggott el, épült le, s a 19. századtól kezdve ez a nyugati kultúra sorsa is Spengler meggyőződése szerint. Spengler érzékelteti, hogy a modern lélek veszte nyughatatlansága lesz. Szétrepesztí a klasszikus kereteket, sóvárog a hatalmas vállalkozások után, a fizika, a matematika és a vegytan birodalmában mindent megvizsgál a gigásztól az atomi méretűig.⁷

Minden civilizáció megszűli a világváros és a vidék problematikáját. A vidék feladata, hogy élelmezze a világvárost, ahol a világ új ura él, „a nagyvárosi lakos, az alaktalanul hullámozó tömegben fellépő, tradíciókat nélkülöző, vallástalan, intelligens és terméketlen tényember”,⁸ minden kultúra legmegbízhatóbb sírásója. A városi ember tömeget képez, de ez a tömeg már nem egység. Természettől való elrugaszkodása, a természet kiszípolyozásában való részvétele, „tömegviselkedése” arra utal, hogy már élni sem akar igazán. Egyénként talán ragaszkodik az élethez, életmódja viszont arra enged következtetni, hogy már minden mindegy neki.⁹ A metropoliszokban tévelygő tényember a 20. századra megadta magát a kézzel fogható, praktikus, azonnali kielégülést okozó tárgyi világnak, de kellékei már nélkülözik az autentikus, valóban kulturális tartalmakat. Előírt, „korrekt” politikai célok között él, melyeket minden civilizált országnak követnie kell; globális világkereskedelem pumpál e rendszerekbe vért; és a tudományos-technikai szabványozottság csiszolja össze, teszi kiszámíthatóvá.¹⁰ De a pezsgést, az önazonosságot, az autonóm teremtető erőt, amit a kultúra a korábbi évszázadokban még biztosított a Nyugatnak, e környezet elszívta. A tradíció és a személyiség évezredek értékeit a civilizáció feloldja, mint valami sav, az egyénnek pedig a piaci realitások hánnykódó tengere marad az egyetlen támasztéka.¹¹

A kultúra a nemesség, az egyház, a dinasztia, a művészeti konvenciók, és a tudományos megismerés lehetőségének határai mellett érvel. A civilizáció a tömeghez kötődik, a hüvös ravaszságot, a szerzésvágyat, a kozmopolitizmust, a tömeghez igazított, kivívott jogokat és a tudományos vallástalanságot képviseli, vagyis mesterséges, az anyaföldtől idegen célokat követ.¹²

Kitűnően alátámasztja Spengler mondandóját Norbert Elias *A civilizáció folyamata* (1939) című munkája is. Elias rámutat, hogy a civilizáció fogalma a dinamizmust célozza, „egy folyamatot, vagy legalábbis egy folyamat eredményét jelöli. Olyasmire vonatkozik, ami folytonos mozgásban van, mindig előre halad”.¹³ E lendület elmosza a népek közötti különbségeket is, általánossá, jellegtelené, uniformizálttá tesz. A civilizált magatartásban a mintakövetés dominál, az általános elvárásokhoz való idomulás: ez az a technika, amellyel a társadalmi kívánságoknak naprakészen megfelelni a tanulékony és törekvő polgár, ám ez csak álarc, pótléka a tartalmi, mélyen gyökerező, autonóm magatartásnak, ami hosszú ideig formált állhatatos jellemet takar, s amelyre a csakis a kultúra¹⁴ révén tehet szert az ember. A civilizáltság önmérsékletet, „magas fokú gépiességet” igényel, nem egyéniség, hanem formálhatóság szükséges hozzá, hogy ez a mimikri az ember „második természetévé” váljon.¹⁵ Elias vitatja a civilizált társadalom emberének autonómiáját, szerinte ez „olyasféle romantikus illúzió, mint az ember metafizikai szabadságának bebizonyítása”.¹⁶ „Az emberek többé-kevésbé függenek egymástól, egyrészt a természet szerint, másrészt a társadalmi tanulás, a nevelés, a szocializáció, és a társadalomban kialakuló kölcsönös szükségletek okán, létezésük, úgy is mondhatnánk, csak a tömeg, az alakzat szintjét üti meg. Ezért, ahogy arról már korábban szó esett, különösképpen nem termékeny dolog az emberi lényeket az egyén képében elképzelni”.¹⁷

A civilizáltság kényszerének negatívumait Spengler az ókori Róma négyemeletes proletár bérkaszárnyaiban is felleli, mely körülmények hátterében már ekkor is gazdasági okok állnak, mint minden civilizáció egyik alapmotívuma, rabszija, melyet a másik meghatározó tényező, a csalárd politikum használ ki, leginkább városi tömegember körében arathatva le alantas vetését, a pénzre vágyó tömegek lelkébe plántált demagógia gyümölcsét. „Néhány kitűnő koponya dönt mindenben – kiknek nevei pillanatnyilag talán nem is a legismertebbek –, miközben provinciális látókörük alapján kiválogatott, másodrangú politikusok,

⁶ Uo. 68.

⁷ William Benjamin Smith: *Spengler's Theory of the Historical Process*. The Monist, 32/4, 1922, 614.

⁸ Oswald Spengler: *A nyugat alkonya I.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1995, 69.

⁹ Robert A. Nye: *The Bio-Medical Origins of Urban Sociology*. Journal of Contemporary History, 20/4, 1985. 665.

¹⁰ John Farrenkopf: *Spengler's Historical Pessimism and the Tragedy of Our Age*. Theory and Society, 22/3, 1993, 397.

¹¹ Jeffrey Herf: *Reactionary Modernism. Technology, Culture, and Politics in Weimar and the Third Reich*. Cambridge University Press, 1984, 60.

¹² Oswald Spengler: *A nyugat alkonya I.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1995, 71.

¹³ Norbert Elias: *The Civilizing Process*. Blackwell Publishers Ltd, Oxford, 1994, 6.

¹⁴ Elias itt arra a speciálisan germán hozzáállásra gondol, amivel a 18-19. században a német értelmiség illetve saját produktumait (inellektuális, művészi és vallási eredményeit) elítélve az angol-francia fejlődést (ami zömmel a politikai, gazdasági, technikai és viselkedésszerű változásokban nyilvánult meg).

¹⁵ Norbert Elias: *The Civilizing Process*. Blackwell Publishers Ltd, Oxford, 1994, 447.

¹⁶ Uo. 144.

¹⁷ Uo. 482.

rétorok és tribunosok, képviselők és újságírók – nagy tömege az alsóbb rétegek körében ébren tartja azt az illúziót, hogy a nép önmagát határozza meg”.¹⁸

A nyugati kultúra civilizációba torkollása különbözik minden megelőző kultúra hanyatlásától, mégpedig a technológiai elem túlsúlyba kerülése miatt. A technológia gyökeresen átforgatja a mindennapokat, egyaránt hat a szellemi életre, a művészetre és a politikumra, de a Nyugat esetében e hatás példa nélküli. „Egyes civilizációk csúcsein, azok nagyvárosaiban, elkövetkezik végül a pillanat, amikor a technikai kritika megünne az élet szolgálatát, és annak türannoszaként lép fel. Ennek a valóban tragikus, mértékét vesztett gondolkodásnak az orgiáját éli a nyugati kultúra éppen most”.¹⁹ A technikai találmányok minden történeti korban előbb-utóbb mindennapi használati tárgyként jelennek meg, így a tűz, a fémeszközök, a szerszámok és a fegyverek, a járművek vagy a mezőgazdasági újítások teljesen átírják a közösségek életkörülményeit. Az antik görögök még csak „játszanak az ismeretekkel”,²⁰ a kínaiak már hadigépeket építenek, míg a nyugati kultúra fausti technikája már a természet uralmára tör, célszerűen kutat a jobbnál jobb megoldások után. A Nyugatnak a vérében van a kísérletezés, a feltalálás, szenvedélye a nemtudás birodalmának módszeres pusztítása. A nyugati ember – mutat rá Spengler – még papként is mérnök, a gótikus katedrálisok a transzcendencia jegyében létrehozott mérnöki bravúrok. „A *scientia experimentalis* – ahogy annak idején Roger Bacon a természetkutatást definiálta – amely a természetnek emelőkkel és csigákkal való erőszakos vallatásával kezdte, ma gyárkérményekkel és aknatornyokkal borított területek formájában áll előttünk”.²¹

Az építészet és a tudomány eszköztárának bővülése mellett kifejlődik az újkori haditechnika, a rombolás minden addiginál szakszerűbb tudománya is, hogy a fausti ember háborúi során ne csak felépíteni, de földbe döngölni is képes legyen alkotásait, illetve önmagát. Ezáltal különös ellentmondást tár fel Spengler gondolatmenete a Nyugat hanyatlásáról: a nyugati módszertan és produktivitás a technológia segítségével globális hódításba kezd, de győzelmei egyre közelebb viszik végzetéhez.²² A gőzgép megjelenésével a természet, mely eddig szolgált az embert, rabszolgává változik, miáltal páratlan termelékenység és népesedés megy végbe a Nyugat által uralt területeken. „Ez a növekedés a *gép produktuma*, amely azt akarja, hogy kezeljék és irányítsák, és ezért minden ember erejét megszázsorozza. A gépek határozzák meg az emberi élet értékét. A *munka* válik az etikai gondolkodás központi kategóriájává. A XVIII. századtól kezdve minden nyelvben elveszti pejoratív jelentését. A gép dolgozik, és együttműködésre kényszeríti az embert. Az egész kultúra annyira a tevékenység függvényévé válik, hogy a föld belemeg”.²³ A 19. században a fentiek hatványozódnak, a világ, a földfelszín olymértékben átalakul, hogy ehhez foghatót az összes eddigi kultúra nem alkotott: könnyedén átszelhetővé válnak az óceánok; átfűrhetővé a hegyek; közlekedésre alkalmassá a levegő; a kommunikáció azonnaliságának pedig nem állja útját immár semmi. A gépesítés evolúciója szinte istenné változtatta az embert, de „ezek a gépek a maguk megformáltságában egyre embertelenebbekké, egyre aszketikusabbakká, misztikusabbakká, ezoterikusabbakká válnak”.²⁴

A fausti ember saját teremtményeinek rabszolgájává vált, hatalmas gépei, istensége letéteményesei nélkül elpusztul, mert anorganikus, sivárrá formált világa csakis ezt a létmódot teszi számára lehetővé, „a gépek révén olyan pályára szorult, melyen nincs megállás, és nincs visszaút”.²⁵ A vállalkozó, a mérnök és a gyári munkás kényszer-triumvirátusa nem szakadhat szét: létük összeforrt, munkájuk nyomán folyamatos átalakulásban van a világ. A vállalkozó létét csak ezernyi – terveit valóságba öntő – mérnök folyamatos utánpótlásával biztosíthatja, de a munkás létfeltételei is a vállalkozó terveinek, munkahelyteremtő beruházásainak sikerétől függenek. Noha Spenglernél rendkívül sok helyen találhatunk direkt technológiakritikát, a gépesített világ egyértelmű elutasítását, ellenérzése mégsem konkrétan a gépre vonatkozik. A civilizáció berendezkedése, a gépek használatának mikéntje egy mögöttes erő, az elüzletiesedett szellem, a gyökértelen idegenség urbánus világának lenyomata.²⁶ A kereskedők és viszonteladók parazita látásmódja, igényei nyomán burjánzik a gépek regimentje. A fausti kultúra nem belehabarodott mechanikai teremtményeibe, hanem kisiklatták, megrontották, miáltal elvesztette az arányérzékét: kutatás, megismerés helyett termelni kezdett, s vakká válva a minőségre, mindenben csak a hasznót fedezte fel, a mennyiséget. A gépvilág azért olyan amilyen, mert evolúcióját a mohóság befolyásolta.

A nyugati kultúra e civilizációba torkolló zárófejezete a benne összpontosuló páratlan intellektus mellett ezért rendkívüli spirituális diszharmóniával küzd, ami megpecsételi tragikus sorsát²⁷ – írja Spengler 1931-ben *Ember és technika* című

¹⁸ Uo. 73.

¹⁹ Oswald Spengler: *A nyugat alkonya II.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1995, 717.

²⁰ Uo. 718.

²¹ Uo. 719.

²² Arno Bammé, Ernst Kotzmann, Ulrike Oberheiser: *Basic Questions About Metaphysics of Technology: Spengler, Heidegger, Günther.* The Journal of Speculative Philosophy, 7/2, 1993, 148.

²³ Oswald Spengler: *A nyugat alkonya II.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1995, 721.

²⁴ Uo. 722.

²⁵ Uo. 723.

²⁶ Jeffrey Herf: *Reactionary modernism. Technology, Culture, and Politics in Weimar and the Third Reich.* Cambridge University Press, 1984, 59.

²⁷ Oswald Spengler: *Man and Technics.* Alfred A. Knopf, Inc., 1932. 39.

tanulmányában, melyben *A nyugat alkonya* alapján tovább gondolja az ember és a gép viszonyát. A racionalizmus a technológiát szinte vallássá avatta, „melynek imádója a modern kor haladás-filisztere Lamettrie-től Leninig”,²⁸ de a bravúros technikai megoldások mellett megszűnt, elpárolgott az egységes célok világa. Országok, hatalmas földrajzi területek nyersanyagbázissá váltak, majd a technológia evolúciója nyomán hasznavehetetlenként elhajította őket a világot átforgató erő. A stabilitás, az élet megszokott menete, a bejáratott túlélési technikák hosszú korszakát felváltotta a haszonmaximalizálás kapkodása, a rövid távú tervek világa. „Éppolyan kevésbé értjük a természet titkait mint régen, de ismerjük a munkahipotézist – mely nem ’igaz’, de alkalmazható – így a természetet arra kényszeríthetjük, hogy *engedelmeskedjen* az ember parancsának, melyet egy fogantyú vagy egy kar leheletnyi érintésével vált ki. A felfedezések fantasztikus növekedése ugyanakkor – ezt nem árt megismételni – az emberi munkát *nem* szabadította fel. A gépek számának növekedésével a munkás kezekre is növekszik az igény, amióta a technikai luxus minden más luxusfajta felülmúl, és mesterséges életünk egyre inkább mesterségesé válik”.²⁹ E körülmények között már nincsenek közös célok. Amíg korábban évezredek teltek el úgy, hogy vezetők és vezetettek közös célokban megegyezve munkálkodtak egyfajta intelligens kooperáció keretei között, addig a jelen munkásai vagy nem látják a célt, vagy nem értenek egyet vele, s munkájukra sokszor átokként tekintenek. Az ember, a világ ura így vált a gép szolgájává, s zavarában meghozza hibás döntéseit, miáltal kezdetét veszi a fausti kultúra utolsó felvonása, nagyobb katasztrófát eredményezve, mint amit Aiszkülosz vagy Shakespeare valaha is képes volt megálmodni.³⁰ Brit, német, francia és amerikai szereplők uralják a szituációt gazdagságuk, jólétük folytán, ez viszont ipari erejük függvénye, mely a nyersanyagok és fosszilis energiahordozók pótlásán nyugszik. Nyersanyagbázisok, technológia, városi populációk, jól trenírozott, ütőképes hadseregek a jelen status quo-jának fenntartói, de az így felépített rendszer sok helyen sérülhet, így folyamatos tatarozást, törődést igényel.

A legújabb kor már elfordult attól ami természetes, „*a világ gépesítése* olyan szintre került, ahol már túlnyomás uralkodik”.³¹ Spengler a technológia és a mohóság egyvelegének globális, öngerjesztő, perverz tombolását is felmutatja: az erdők újságpapírrá lesznek, ennek nyomán egész népeket tizedelő klimatikus változások zajlanak; kihal, vagy csak mutatóban marad fenn megszámlálhatatlan állatfaj; de így járnak bizonyos emberfajták is, például az észak-amerikai indiánok, vagy az ausztrál őslakosok. A racionális szervezés kiöli a világból a természetességet, kialakul egy mérget okozó művilág, egy mindent gépiesre fazonírozó civilizáció. „Most csak lóerőkben tudunk gondolkodni; képtelenek vagyunk úgy pillantani egy vízesésre, hogy ne elektromosan kinyerhető haszonként fogjuk fel; a legelésző marhákat is kitermelhető húsként kezeljük; a romlatlan, primitív emberektől származó tárgyakat pedig azonnal modern eljárásokkal igyekszünk lemásolni. [...] A gép egy *szimbólum*, akárcsak titkos ideálja, az örökmozgás – egy spirituális és intellektuális, de nem vitális szükséglet”.³² A gép – állítja Spengler – annyira megkönnyíti az életet, hogy már-már élehetlenné teszi: a nagyvárosokban annyi autó zsúfolódik össze, hogy gyalog hamarabb elérhetők az úti célok; több helyen bebizonyosodott, hogy az állati erővel végzett szántás gazdaságosabb a traktorral végzettnél; a trópusi régiókban pedig a primitív munkavégzés komoly versenytársa a gépesített ültetvényeknek. Spengler érezteti a csúcra járatott technológiai civilizáció tarthatatlanságát – fel sem merül benne a fenntartható fejlődés nevű képtelenség gondolata. Hiába vált a gépvilág a szénről a kőolajra, mint üzemanyagra, illetve vonja be a vízenergiát az elektromosság létrehozásához, hiába tesz a jövőben is számtalan felfedezést a mérnöki génusz, ezt az iszonyatos tempót képtelenség fenntartani. Amikor a gótika és a barokk mesterművei születtek, az ember még a lelkét is beleadta abba a tevékenységbe, amit a 20. századra, – legyen bár mérnök, vállalkozó vagy munkás – merev arccal, gépként, szabványok felhasználásával, páratlan eszköz-arszenáljával körülvéve, de kapkodva végez, mert hajtja a megrendelő, retteg a kötbértől, vagy a művezető szidalmaitól.³³

Az ember egy idő után megcsömörlik a gépvilágtól, s ennek számos jele van. Egyesek a sportba menekülnek, mások egyszerűbb, nyugodtabb életmódra térnek át, kimenekülve a nagyvárosi sivárságból, „a lélektelen tények nyomásától és a tiszta, hideg technikai szervezettség atmoszférájától”,³⁴ s nem is a legtehetségtelegebbek tesznek így. A darwinizmus térhódításával a kultúrából kisértet irányzatok is visszaszivárogni látszanak: okkultizmus, spiritualizmus, hindu filozófia, keresztény vagy pogány színekben fellépő metafizikai kíváncsiság színesíti ismét a nyugati ember hétköznapiját. Egyre több a civilizáció elől menekülő világtávozó, de a retúrjegy iránt tökéletesen érzéketlen öngyilkos is.

A Nyugat kifáradásához hozzá járul még egy elkerülhetetlen veszély, amely a beharangozott alkonyt közelebb hozza: a kelet technológiai felzárkózása. Minthogy a nyugat technológiai eljárásai immár nem képeznek titkot, könnyen lemásolhatók.³⁵

²⁸ Uo. 43.

²⁹ Uo. 44.

³⁰ Uo. 46.

³¹ Uo. 47.

³² Uo. 48.

³³ Paul Meadows: *Culture Theory and Industrial Analysis*. Annals of the American Academy of Political and Social Science, 274, 1951, 12.

³⁴ Oswald Spengler: *Man and Technics*. Alfred A. Knopf, Inc., 1932, 49.

³⁵ Oswald Spengler: *The Hour Of Decision*. Alfred A. Knopf Inc., 1963, 214.

Spengler kitűnő érzékkel megjósolja, hogy a japánok harminc éven belül technikai virtuózzá válnak, hogy a Távol-Kelet, India, Dél-Amerika és Dél-Afrika iparosodása, a technológia lemásolása, átvétele mintegy visszavág a Nyugatnak, mert alacsony bérekkel, igénytelenebb munkásokkal halálos versenybe kényszeríti az elkényelmesedett, elidegenedett és kiábrándult nyugati világot. A Nyugat trónfosztása így kívülről és belülről is megtörténik, „a fehér munkásnak a megszokott luxus lesz a végzete a kulival szemben.”³⁶

Spengler három évvel később, 1934-ben még tovább finomítja a nyugati kultúrkör technológia által katalizált hanyatlásáról szóló próféciáját *A döntés órája* (eredetiben *Jahre der Entscheidung*) című könyvében. A felzárkózó kelet részeként e mű kimerítően tárgyalja Oroszországot, illetve a cári birodalom helyén létrejött új szovjet állam, mint a Nyugathoz földrajzilag legközelebb eső, ideológiája miatt legveszélyesebb kihívójának problémáját. Rámutat, hogy Oroszország tekintete mindig is nyugati határait pásztázta, de szemlélődését immár majdani nagy tettek előkészülete váltja fel.³⁷ Az Osztrák-Magyar Monarchia egységét véglegesen megroppantó világháború törekeny, sebezhető államokat hagyott maga mögött e nagy alakulat helyén, de elbukott a cárizmus évszázadokon át kiérlelt rendszere is. A 20-as évek elejére egy mesterségesen kimunkált, Oroszországra „átprogramozott” marxizmus intellektuális üzemanyagával felszerelkezett, urbánus kemény mag, a bolsevikok hatalmas álmokat szönek: gigászi iparosításba kezdenek a jobbra agrár országnak számító új államban, a Szovjetunióban. E veszéllyel fokozottan érdemes számolni Spengler szerint, mert „a bolsevikok győzelme történelmileg túlmutat a politikai szocializmuson vagy az elméleti közgazdaságtanon”.³⁸ Ez egy új, kiszámíthatatlan világ, mely nyugati sablonnal építi a jövőt, ugyanakkor területileg ötvözi Európát és Ázsiát: mindkettő és egyik sem. A bolsevik uralom nem állam, inkább afféle horda, élén a mindenható kánnal, aki népén taposva kikényszeríti, hogy európai műveltségű vezérkarának tervei realizálódjanak.³⁹ Az orosz lélek által korábban gyűlölt gépi technológia a bolsevik uralom alatt egyszerre istenné, az élet értelmévé vált, ugyanakkor Spengler érzi a makacs muzsik averzióját is ezen új világgal kapcsolatban. A parasztok milliói ellenséggé tekintenek a semmiből hirtelen nyakukon termelt új urbánus uraikra, akik bürokratikus gúzsbakötéssel, őrző Csekájukkal, a paraszt ismételt jobbagysorba taszításával végső soron alattvalóik többségét haragítják magukra, ami nagyra törő terveiket nyilvánvalóan hátráltatja.⁴⁰ Spengler ennek ellenére nem tartja lehetetlenné a Nyugatot iparilag maga alá gyűrő kommunizmusról szóló vágyálmok, az ötéves tervek beteljesülését, fegyverként való használatát – látott már ilyet a világ, mert pontosan így véreztette ki Németországot Anglia és Franciaország 1918-ra.⁴¹ De könnyen elképzelhetőnek tartja azt is, hogy Oroszország a nyugati technológiát birtokló Ázsia uraként Japánnal, a másik legaktívabb keleti szereplővel összefogva hajtja végre tervét.⁴²

Spengler szerint a Nyugat megpecsételte sorsát: önmagát kiüresítette, ellenségeit felfegyverezte, mert az őt egykor hatalmassá tevő titkok immár bárkit felemelhetnek. A felzárkózó kelet számára a fejlett technológia átvétele nem fausti kaland, hanem hideg számítás, mellyel e szorgalmas, hedonizmustól megkímélt népek komótosan megfojtják az elfajzott, kifáradt, önmaga árnyékává vált Nyugatot. E helyzetből nincs kiút, csak ábránd, hogy a kór visszafordítható, „az optimizmus gyávaság, [...] a dicsőséges vég az egyetlen, amit nem lehet elvenni az embertől”.⁴³ A hanyatlás évtizedeit (évszázadait?) méltósággal végigkísérni, ez a nyugati ember sorsa, mely alól nem bújhat ki.

Felhasznált irodalom:

- ✚ Arno Bammé, Ernst Kitzmann, Ulrike Oberheiser: *Basic Questions About Metaphysics of Technology: Spengler, Heidegger, Günther*. The Journal of Speculative Philosophy, 7/2, 1993, 143-158.
- ✚ Norbert Elias: *The Civilizing Process*. Blackwell Publishers Ltd, Oxford, 1994.
- ✚ Sidney B. Fay: *The Idea of Progress*. The American Historical Review, 52/2, 1947, 231-246.
- ✚ John Farrenkopf: *Spengler's Historical Pessimism and the Tragedy of Our Age*. Theory and Society, 22/3, 1993, 391-412.
- ✚ Northrop Frye: *"The Decline of the West" by Oswald Spengler*. Daedalus, 103/1, 1974, 1-13.
- ✚ Jeffrey Herf: *Reactionary Modernism. Technology, Culture, and Politics in Weimar and the Third Reich*. Cambridge University Press, 1984.

³⁶ Oswald Spengler: *Man and Technics*. Alfred A. Knopf Inc., 1932, 39, 51.

³⁷ Oswald Spengler: *The Hour Of Decision*. Alfred A. Knopf Inc., 1963, 30.

³⁸ Uo. 60.

³⁹ Uo. 61.

⁴⁰ Uo. 211.

⁴¹ Uo. 64.

⁴² Uo. 212.

⁴³ Oswald Spengler: *Man and Technics*. Alfred A. Knopf Inc., 1932, 39, 52.

- ✚ Gerhard Masur: *Distinctive Traits of Western Civilization: Through the Eyes of Western Historians*. The American Historical Review, 67/3, 1962, 591-608.
- ✚ Paul Meadows: *Culture Theory and Industrial Analysis*. Annals of the American Academy of Political and Social Science, 274, 1951, 9-16.
- ✚ Robert A. Nye: *The Bio-Medical Origins of Urban Sociology*. Journal of Contemporary History, 20/4, 1985, 659-675.
- ✚ William Benjamin Smith: *Spengler's Theory of the Historical Process*. The Monist, 32/4, 1922, 609-628.
- ✚ Oswald Spengler: *A nyugat alkonya I-II*. (Ford. Juhász Anikó, Csejtei Dezső, Simon Ferenc) Európa Könyvkiadó, Budapest, 1995.
- ✚ Oswald Spengler: *Man and Technics*. Alfred A. Knopf, Inc., 1932.
- ✚ Oswald Spengler: *The Hour Of Decision*. Alfred A. Knopf Inc., 1963.

KÁDÁR, Zoltán: The West as a Self-Destructive World Sculptor – The Technology Critique of Oswald Spengler

“By numerical experience man is enabled to switch the secret on and off, but he has not discovered it. The figure of the modern sorcerer - a switchboard with levers and labels at which the workman calls mighty effects into play by the pressure of a finger without possessing the slightest notion of their essence - is only the symbol of human technique in general”. With this, the epoch of acting without understanding begins, as Oswald Spengler says. He discovered with excellent prescience at the beginning of the 20th century that selfish behavior, the fascination with increasing and development makes civilised man defenceless against his challengers and himself.

~ ~ ~ ~ ~

Kiss Endre :

Globalizáció és globalizációelmélet a 21. század jövőkutatásában

A tudományos kutatás és a filozófiai elméletképzés nagy korszakváltáshoz érve üres teoretikus tereket érzékel, valóságos *tabula rasakat*. Ilyenkor nem mindig könnyű eldönteniük, vajon a betöltetlen teoretikus terek pusztán a tárgyi világhoz tartoznak-e, betöltésük tehát eddigi tevékenységük érdemi továbbfolytatásával is lehetséges lenne, vagy az új teoretikus terek pusztá léte esetleg már addigi tevékenységükre is jár-e következményekkel, miközben ilyenkor még az sem tűnhet teljesen kizártnak, hogy nemcsak addigi szorosabban vett tevékenységük, de addigi identitásuk is új megvilágításba kerülhet ebben az új helyzetben.

A *tabula rasa* érzékelése tehát többszörös gondolkodási folyamatot indít meg. A *tabula rasával* kapcsolatos identitás- és intellektuális következmények maguk is szimptomái lehetnek egy nagy társadalomontológiai vagy történetfilozófiai változásnak. Az addigi tevékenységre való visszapillantás hatása annyira felszabadító is lehet, hogy egész tudományos vagy gondolkodói módszertanok veszíthetik el hitelüket, amíg a másik oldalon addig kipróbálatlan vagy egyenesen kétes felfogások és megközelítések árfolyama a csillagokig emelkedhet.

Kinyílik tehát a módszertani lehetőségek horizontja. A *tabula rasa* előtti állapot módszertana persze maga sem volt teljes, olyan lehetőségek is versenyben maradnak tehát, amelyek kialakítása és kipróbálása már az új helyzet beköszönte előtt is aktuális volt, függetlenül attól, hogy ezen kidolgozásra nem került módszerek vagy eljárások játszottak-e konkrét szerepet a *tabula rasa* avagy a nagy újramezítés kényszerének kialakulásában vagy nem.

Ehhez a helyzethez sajátos logikával társul tudománymódszertani és filozófiai alapkérdéseknek az *erkölcs-* és az *identitás* problémaival való összefonódása és összeszerveződése. Bizonyos módszertan csődöt mondhatott („Nem láttuk előre, hogy jön...”), az emberi nem felhalmozott értékeinek képviselete (pl. az emancipáció, vagy éppen a civilizáció addig elért vívmányai) az önreflexió sodrában kimaradhatnak a szigorú társadalomelméleti újramezítés alapelvei közül.

Napjaink nagy *tabula rasája* a globalizáció tárgyának, illetve teljes tárgyi szférájának megjelenése. Minél jobban kinyílik a globális viták szférája mindenki előtt, annál hihetőbb minden univerzális tézis és kijelentés. A globális témákról való beszéd felszabadul, s ez hasonló szükségyszerűséggel értékeli fel az egyes tézisekhez vezető út felmutatásának követelményét. A *tárgyi szféra nagy szabadsága életre hívja a tudományos módszertan szenzibilitásának megerősödését*. Az olyan vélemények, melyek szerint például a társadalomtudomány és általában a tudományok nyilvánvaló ontológiai és episztemológiai megújulási kényszer előtt állnak és emiatt most le kell nyúlnunk az episztemológia forrásaihoz, nyilvánvalóan érthetőek és tolerálhatók, arra azonban nagyonis figyelniük kell, hogy (a konkrét példánál maradva) az ontológia és az *episztemológia „forrásai” önmagukban mit sem változtak a tabula rasa, illetve az olyan totális és holisztikus új tárgyi szférák megjelenésével, mint éppen a globalizáció*. Lehet, hogy új értelmet kell keresnünk olyan fogalmaknak, mint „tapasztalat”, „valóság”, „realitás”, „empíria” vagy „pozitivitás”, de ezeket az új értelmeket az eddig elért legteherbíróbb és legfantáziadúsabb módszertan alapján kell megállapítanunk. Ily módon a *tabula rasa* és a megismerés új tárgyi szférái éppen a maguk újszerűségében kell emlékeztessenek minket arra, hogy (1) módszertani apparátusunk korántsem volt mindenoldalú,¹ hogy (2) a *tabula rasa* és az új tárgyi dimenziók hamis elméletképzési trendeket is életre hívnak, hogy (3) bizonyos nagy, közvetlenül történeti okok és motívumok majdnem észrevétlenül jelenhetnek meg teoretikus okokként és motivációkként s végül (4) (bár a sor természetesen korántsem teljes) a régóta elmaradt alapkérdések (így például a *digitalizáció*, a *virtualizáció* vagy a társadalomelméleti értelemben vett „*bizonytalanság*” problematikája) érzékeny hiányként képesek megjelenni a *tabula rasa* helyzetének feldolgozásakor.

A *tabula rasa*, az új és egyben holisztikus és megismerési terek legáltalánosabb meghatározásait egy lehetséges *társadalomontológia* tartalmazhatja legoptimálisabban, ebben épül ki a társadalom *jelenségvilága*, az *életvilág*, a *mindennapiság* teoretikus vagy szcientikus kategorizáció alá még mindig nem vethető színes forgataga. Ezt kategorizálja a társadalmat különböző irányokból és történeti oldalakról kutató *tudományosság* (sajátos, sokszoros viszonyban az ugyanarra a jelenségvilágra vonatkozó *teóriákkal*, hiszen) tudomány és elmélet megalapozási viszonya gyakorlatilag inverz: az egyes tudományokat sok esetben elméletek alapozzák meg, hogy azután az egyes tudományok „válság”-pontjain új elméletek szülessenek meg. Felsorolásunkban ugyan a társadalomra vonatkozó *tudományosságot* az *elmélet* elé tettük, ezt azonban csak a

¹ Másképpen kifejezve: az új kutatási terület, a *tabula rasa* horizontjait érzékelő módszertan korántsem mondhatja el magáról, hogy az addigiak során minden belső lehetőségét kimerítette.

fenti kiegészítés megtétele után tekintjük elfogadhatónak. A társadalom elméleti leírásának egyik sajátos esete az ú.n. *nagy elmélet*, ami különösen a *tabula rasa*, illetve az átfogó új megismerési tárgyiasságok jelen helyzetében nagyon is aktuálisnak tűnik. Az elméleti leírást (a nagy elméletet is ide értve) a *metaelmélet* követheti, az elmélet reflexiója magára az elméletre.

A globalizáció kutatásában is felhasználható elméletképzési módszertan talán legfontosabb pontja, hogy a valódi konstruktivizmusnak megfelelő konstruktivizmus a társadalmi-történeti összefüggésben értelmezhető *empíria* és a *fogalomalkotás* közötti ugrásban valósul meg. A *valódi konstrukció tehát a fogalomalkotás maga* (természetesen a „tudományos” és az „elméleti” megismerés kölcsönviszonyáról fentebb mondottakat most is érvényben tartjuk). A valóságos ontológia differencia megszüntetése ezen a szinten történik (aminek különös jelentősége majd az elkövetkezőkben az ú.n. esszencialista típusú elméletképzés érintésénél tűnik majd szembe). Az így létrejövő fogalom, illetve nyelv szemantikájára tekinthető legitimnek.²

A globalizáció (a jövőkutatással szorosan összefonódó) értelmezésében az olyan elmélettípusok okozhatnak elsősorban módszertani problémákat, amelyek valamilyen módon megsértik a *tárgyi szféra – tudomány – elmélet – hármasság* alapösszefüggéseit (miközben tudomány és elmélet felcserélhető megalapozási viszonyainak tételét természetesen továbbra is fenntartjuk).

Egy ilyen elmélettípus az ú.n. *esszencialista-elmélet*, amely egyes tudásterületek kutatását volt hivatott eredetileg középszintű elméletként megalapozni, eredetileg nem is szándékozott az elméletképzés királyi útján végigmenni, de éppen az elméletalkotás általánosan érzékelhető anomáliái és az ú.n. nagy elmélet hiánya miatt gyakorlatilag a jelenben több irányból is úton van afelé, hogy jogosulatlanul átvegye akár a globalizáció elméletének megalapozását is. Ha a globalizáció jelenségét valaki „egy az egy”-ben az evolúcióelmélet igazolódásának fogja fel, nyomban ilyen esszencialista elmélet szövegösszefüggésében mozog. Az azonosító kijelentésben csak egy közös elmélet rejlik, hiszen a jelenség és az elmélettípus azonosítása (mint még erről nem egy esetben szó esik majd) nem adhat már helyet semmiféle normáltudományos kutatásnak. Az azonosítás – saját logikai természete ellenére - valójában *szelektív*. Amiben megegyeznek, az szinte azonosossá teszi őket, amiben nem, az nincs tematizálva, viszont amiben valójában nem egyeznek meg, az sem semmisíti meg annak igazságtartalmát, hogy egy sor tulajdonságban megegyez(het)nek.

Az esszencialista elmélet komplex fogalmi lényegeket fogalmaz meg, s eközben értelemszerűen háttérbe szoruló nála az a törekvés, hogy komplex fogalmi lényeg szuggerált saját tartalma mennyire *kimerítően*, mennyire *kényszerítő erővel* és ezáltal *milyen nagyságrendű érvényességgel* illik rá a valóságos tárgyiasságok szervezett halmazaira. Az *esszencialista fogalmi lényeg kimondása rendre helyettesíti a jelenségek együttesének elemzését*, s rendre támadja azokat az eljárásokat is, amelyek az ő jelenlétében is „hagyományos deskriptív módon” még a jelenségek együttesére akarja építeni az elmélet tartalmát.

Egy-egy konkrét elemzés szövegösszefüggésében nem is annyira az általában vett konkrét esszencialista tézis helyes vagy hamis mivolta az elsődleges, de az *esszencialista tézis és az általa integrált tárgyi szféra összefüggése* (vagy annak hiánya). A valóság ugyanis igazolhatja is az esszencialista elmélet predikcióját (egy-egy konkrét összefüggésben ugyanis valóban lehet a „globalizáció evolúció”), de ahol ez pozitívan nem igazolódik (ahol tehát a „globalizáció nem evolúció”), ott az esszencialista elmélet már egészében elbukik.

Az esszencialista elmélettípus nem különbözteti meg az elmélet tárgynyelvét a tárgynyelv metanyelvétől, azaz magától az elmélettől. Saját nyelvében ez a két nyelv az elválaszthatatlanságig azonosossá válik. Mivel azonban tárgynyelv és metanyelv különbsége benne nem létezik, nem lehet egyik szintre sem sajátos, adekvát kritériumokat felállítani. Elkerülhetetlen továbbá ezért a teoretikus és a tárgyi-pozitív nyelv állandó váltogatása is.

A metanyelv és a tárgynyelv elválasztásának elmaradása új oldalról mutatja fel a már egyszer említett *esszencializmus* dilemmáját is. Az esszencialissá váló (esszencialista elméletet követő) elméleti munka a tárgynyelvet az egyik irányban egy virtuálisan megalkotható *valóságos elméleti metanyelv* irányában zárja el (az esszencialista elméletben maga az esszencialista elmélet, *mint corpus*, azonos a tárgynyelvvél). Nem „róla szól”, de „maga az”. Az esszenciális felfogású elmélet – a másik oldalon – elzárja a tárgyi szférát a *tudomány* lehetséges támadáspontjaitól is. Ez az elzárás az azonosítás („a globalizáció azonos az evolúcióval”) meghatározó logikai viszonyának további következménye, magában hordozza azonban nemcsak a tárgyi szféra és az elmélet, de a tudomány és az elmélet viszonyát is, azaz nem engedi inkubálni a valamiről (jelen esetben globalizációról) kialakított tudomány (*mint újabb tárgynyelv*) és az ugyanarról kialakított elmélet (*mint újabb metanyelv*) kettős viszonyát sem. Ezért az esszencialista elmélet nem ad teret az ugyanazokon a tárgyi szférán művelhető tudománynak – a tudomány maga is az elmélet (a tárgy- és a metanyelv azonosításának) újabb alakváltozata. Az ekkor keletkező pragmatikus

² Ld. erről a szerzőtől: Über die Funktionen der Semantik als gemeinsamer Hintergrund zwischen Phaenomenologie und Postmoderne. in: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas Philosophica. Philosophica – Aesthetica* 29. Philosophica VI. – 2005. Olomouc, 2006. 263-276.

hiány és szükséglet ebben az összefüggésben az, hogy ha az esszencialista elmélet *azonos* az egyes tudományokkal, akkor – s ez a gyakorlati következmény – át kell tudnia vállalni azok valóságos funkcióját is, megoldásokat kell tartalmaznia a konkrét jelenségek strukturáló értelmezésére és teoretikus értelmezésére.

Tudomány és elmélet ilyen típusú azonosítása ugyanis a marxizmus történetének is egyik legmeghatározóbb sajátossága volt. Talán nem lenne érdektelen elgondolkodni azon, hogy a marxizmus egyszerre volt a tárgyi *szféra corpora*, tudomány és elmélet. A marxizmus lehanyatlása után a marxizmus (talán éppen ezért) *egyszerre szűnt is meg* a tárgyi szféra meghatározója, tudomány és elmélet lenni.

Az esszenciális elméletfogalom (mely több konkretizációban is megjelenik a *Disszertációban*), mint említettük, nem épülhet ki *”lefelé”* egy-egy konkrét tudománnyá. Amellett, hogy ez a tudomány definíciójának is ellene mondana, ez azért nem lehetséges, mert éppen ez a lefelé való kiépítés nem lenne végrehajtható érdemleges *önkéntesség* nélkül (amely eleve kétségbe vonná az így létrejövő tudomány szükségszerű érvényességét). De az esszenciális elmélettípus (akár egy konkrét tudomány) nem építhető ki az ellenkező irányba, tehát elméletté vagy rendszerré, *”felfelé”* sem, hiszen eközben kilépne saját (a metanyelvet a tárgynyelvvél azonosító) kritériumainak érvényességi köréből is. Az esszenciális elmélet-típus, mint a tapasztalat mutatja, mindeddig valóban nem tudott normáltudománnyá válni, sőt, még az esszenciálisan kialakított *egységes tudomány*-fogalmak egyik változata sem tudott normáltudománnyá válni. *Ez mutatja, hogy az esszenciális elmélet valójában nem a tudomány új fogalmának, de a tudományos elméletképzésnek a problémáját veti fel.*

Az esszencialista elmélettípus helyenként maga is érzékeli saját azonosító eljárásaiból fakadó konkrét nehézségeit. Ezeket többnyire úgy tudja feloldani, hogy az elméleti korpusz egyes olyan elemeit, amelyek nem illenek bele abba, az esszencialista irányultság konkrét változatához mért *viSSzaesésnek* minősíti.

Az esszenciális elmélet és rendszerfogalom eddig még nem említett hiányosságai közé tartozik továbbá, hogy ha túlságosan esszenciálisak az ilyen felfogások, a rendszerek (szigorúan metaforikus értelemben) eluralkodnak a történelmen és a társadalmon és kritikusan lesznek képesek csökkenteni a szubjektum, a szabadság és más értékek mozgásterét. S ez nem csak a nyilvánvalóan fontos szabadság és szuverenitás szempontjából önmagukban érdekes, hanem a globalizáció *aktori szabadságának* is ellentmond.

A *tabula rasa*, egy hatalmas új tárgyi terület nem involvál tehát előzetesen kialakított új elméletfogalmat. Úgy közeledhetünk hozzá, ha rendelkezünk már érvényes elképzelésekkel a tárgyról és az elméletképzésről (más kérdés, hogy ezek az előzetes elképzeléseink a tárggyal való foglalkozás során erőteljesen meg is változhatnak). Elképzelhető, hogy eközben a társadalomtudományok klasszikus felosztása értelmetlenné válik. Erre a következtetésre azonban semmiképpen sem juthatunk intuitívan, netán egy itt alkalmazni gondolt esszencialista elmélet szuggesztíójára. A kérdésben rejlő igazi nehézség az, hogy a saját elméletalkotásunk során kialakított új fogalmiság (és az abban rejlő konkrét kutatási irányok és kérdésfeltevések) döntheti majd el, hogy jelentősebb módosítások nélkül képesek leszünk-e igénybe venni a beveten művelt társadalomtudományok aktuális eredményeit. Az más kérdés, hogy elméletünk egy-egy fontos vetületének kutatására valószínűleg nem áll majd rendelkezésre bevezetett normáltudomány – mindezzel a tudomány immár önmaga is szaporíthatja a globalizáció szövegösszefüggéseiben szüntelenül érzékelhető *„hiányzó aktorok”* csoportját.³

Az elméletalkotás problémája itt ismét érintkezik a „nagy elmélet” problémájával. Anélkül, hogy most a nagy elmélet valamelyik konkrét változatát vennénk mintául, várható, hogy a globalizáció (s a vele összeszervesedő jövőkutatás), úgy is, mint új módszertani kihívás, fel fogja majd vetni a nagy elmélet felépíthetőségének problémáját. Ezért az a fontos, hogy ezt a nagy elméletet most ne azonosítsuk be, miközben aligha elképzelhető, hogy elméletképzési szempontból „naív” módon meg lehessen alkotni a globalizáció egy érvényes elméletét. A nagy elmélet körvonalainak (esetleg „kísértet”-nek) felidézésekor nem lehet nem emlékeztetnünk arra, hogy (különösen a történelmi, társadalmi vagy politikai vonatkozásokban gazdag) nagy elméletek rendre nagy történetfilozófiai helyzetekben, az azokkal való dialógus, illetve az azok kihívásaira adott válasz szövegösszefüggéseiben születtek meg (forradalmat, háborút, szociális robbanásokat akartak megelőzni, azokat előkészíteni, illetve hatásukat feldolgozni). *A nagy elmélet hiánya ebben az összefüggésben ezért annak is szimptómája, hogy jelenünk semmiféle különös történetfilozófiai helyzetben nem érzi magát* (ennek nem mond ellent a globális kihívások, veszélyek és félelmek világos felismerése és reflexiója).

Ha egy közelebből meg nem határozott lehetséges nagy elméletről beszélünk, fontos emlékeztetnünk arra is, *hogy a marxizmus, mint az utolsó nagy elmélet, egyáltalán nem feltétlenül minden nagy elmélet prototípusa*. A marxizmus (és lehanyatlásának) jelentősége számunkra ebben a pillanatban kimerül abban a történelmi tényben, hogy bonyolult történeti okok következtében épp a marxizmus örököltette át a huszadik századra és értékelte fel ekkor politikailag a nagy elmélet egy

³ Ld. erről K.E. A globalizáció aktorai, az aktorok globalizációja. in: *Jövőkutatási körkép*. Tanulmányok a jövő fényköréből. Budapesti Corvinus Egyetem, Jövőkutatási Tanszék. 2006. Szerkesztette Hideg Éva és Nováky Erzsébet. 14-21.

változtatát. A közelebből meg nem határozott nagy elmélet egyik legfontosabb, egyelőre negatív meghatározása, hogy *nem esszencialista*, tehát nem olyan, amelyben nem válik el a tárgynyelv és a metanyelv és ennek következtében a tárgynyelv nem válik előzetes elméleti definíciók konstrukciójává és termékévé.⁴

Az esszencialista típusú elmélet legnagyobb *gyakorlati* problémája az *alkalmazhatóság*, hiszen az alkalmazhatóság pontos kritériumai meg sem születhetnek a tárgynyelv és a metanyelv elválaszthatatlansága miatt, s ezért vagy automatikus vagy önkényes az esszenciális elmélet alkalmazása akár egy konkrét középszintű probléma elméleti azonosításában. Újra meg újra találkozunk tehát a tárgy, a nyelv, módszer, a tudomány és az elmélet összemosódásával ebben az elmélet-típusban. Az esszencialista elmélet – nyilván legvilágosabban artikulált akarata *ellenére* – mint valamiféle előzetes lényeg jelenik meg, amit bele kell látni a tárgyi szférába, *módszertani platonizmust* jelenít meg, mintha valaminek az esszenciális elméletben lerögzített komplex fogalmi sémája feleslegessé tenné, a jelenségek elemzését, azok kategorizálását és értelmezését.⁵

Tárgynyelv és metanyelv egymásba tolt azonosítása azonban újabb paradoxonokhoz is vezet.⁶ Az esszenciális elmélet végső alakja tárgynyelv vagy metanyelv? *Ha tárgynyelv*, nem is lehetne elmélet, hiszen nem lehet saját maga elmélete. *Ha metanyelv*, nem lenne hozható azonosító-izomorf viszonyokba (pl. globalizáció= evolúció), mert azt az egyes tárgynyelveknek és nem logikai műveleteknek kellene legitimálniuk. Az elméleti szerep betöltésére irányuló pretenciójával kiszorítja azokat az elméleteket, amelyek a tárgyi szféra valóságos integrációjára törekednek.

Mindig ez a probléma, amikor az esszenciális elmélet egyszerre felfelé és lefelé elkezd terjeszkedni, saját magát reprodukálja ezen a két teljesen más szinten, és ezzel - akár akarja, akár nem - destruálja mind az empíria szakadatlanul újra folytatódó *fogalmi kategorizációját*, mind pedig az ismeretelméleti követelményeknek is eleget tevő, integratív, azaz nem esszencialista elméletképzés szintjét. *Az elmélet (nagy elmélet) nem redukál komplexitásokat, az esszencialista elmélet igen.*⁷

Szándékolatlan, de megvilágító erejű *illusztrációja* az esszencialista elméletről e tanulmányban mondottaknak a globalizációkutatás egy aktuális helyzete. A globalizáció összjelensége ugyanis két különböző esszencialista jellegű elmélet megvilágításában két egységes, ám egymással gyökeresen ellentmondó leírásban jelenik meg. Mind a *gazdaságot* (politikát is akár), mind a *szociális világot*, mint alrendszer alapul véve részben teljes, részben legitim képet kaphatunk a globalizáció valóságáról. E kétszeres teljesség, kétszeres (ha éppen nem hatványozott) legitimitás azonban egymással gyökeresen ellentétes képet mutat. Ami azonban a gazdaság (és a politika) alrendszerében teljesen normális, ha éppen nem egyenesen optimális, az a szociális világban kataklizma, sőt, az eddigi civilizációs vívmányok visszavételének is tekinthető.

KISS, Endre: Globalization and Globalization Theory in 21st Century Futurology

It's crucial that functional systems globalize, so first and mainly capital, but as we've already referred to it, the globalization of capital, economy becoming international is still not a sufficient basic phenomenon of the globalization of our time. It's crucial that a critical magnitude of extensive functional systems should globalize in order to pronounce a whole state of the world global. A critical magnitude can't be defined in a school way, according to previous or external criteria, but of course, presuming a critical range or measure takes more than a guess. As globalization means global functioning, in a certain sense, the experience of global functioning itself can be the criterion. Not everything is global, which is international or global in a balanced and evenly sparse way. Only *system-character* and *real functioning* make a phenomenon or institute – even a most international one – global. Globalization put this way has a history of its own, not simple or short at all. The examination of this, as an actual real process proves that globalization put this way has no metaphysically predestined specification or realization. In another way, however highly structured and interpretable form globalization may take, none of the highly structured forms could be considered to be without an alternative.

~ ~ ~ ~ ~

⁴ Ezzel kapcsolatos az esszencialista elméletnek az a sajátossága, hogy pusztá konstitúciójával le- vagy kivált ismeretelméleti és társadalomontológiai dimenziókat. Egy erősebben dinamikus társadalomontológiai szemléletben például lehetséges lehetne annak kipróbálása is, hogy más elméletek (sőt, elmélettípusok) lennének egyidejűen alkalmazhatóak a globalizáció makró-, mezo és mikroszintjére).

⁵ Ebből a módszertani következtetésből érthető meg az a gyakori benyomásunk, hogy ahol az esszencialista elméleten belül a „valóság” leképeződik, az diszfunkcionális, ahol pedig funkcionálisan minden a helyén van, ott nincs valóság.

⁶ Létezhet például van olyan esszenciálisnak nevezhető elmélet, amely magát ugyan metanyelvnek tartja, anélkül azonban, hogy érintetlenül hagyná a tárgynyelv addigi konstitúcióját.

⁷ Itt vetnénk fel azt a kérdést, hogy ily módon új összefüggésben jelenik meg elmélet és *ideológia*, sőt, elmélet és *perspektivizmus* alapösszefüggése is.

NYELVÉSZET

Czeglédi Katalin :

Általános és alkalmazott nyelvészeti tanulmányok — I. kötet

Előszó

Jelen gyűjteményes kötetben olyan tanulmányok szerepelnek, amelyek elhangzottak valamilyen konferencián, azonban csak egy részük jelent meg tanulmánykötetben vagy folyóiratban. Ezeknek az írásoknak az egybegyűjtésekor nemcsak az a célunk, hogy együtt legyenek elérhetőek, hanem azt is hangsúlyozzuk, hogy a régi módszerekkel, a régi elvek mentén és a régi célokkal nem folytathatók sem az általános, sem a leíró, sem a történeti összehasonlító nyelvészeti tanulmányok. Ez pedig alapvetően határozza meg az alkalmazott nyelvészeti kutatásokat.

A nyelvnek, nyelveknek és a történetüknek a rendszerét vizsgálva kiolvashatunk belőlük általános és részleges szabályszerűségeket, amelyeket alkalmazva a nyelvek és népek történetének vizsgálatában új tudományágat művelünk, mégpedig a nyelvészeti őstörténetet. Tekintettel arra, hogy a magyar és más népek őstörténete gyakran kevés vagy írásos források teljes hiányában nehezebben kutatható, ezért az őstörténeti kutatások nyelvészeti szemszögből igen nagy jelentőségűek. Az érdemi munkához pedig elfogulatlan, politikai behatásoktól mentes vizsgálatok szükségesek. Helyes úton csakis akkor járhatunk, ha a kutatási eredményeink nem mondanak ellent, vagyis összhangban vannak más őstörténeti segédtudományok eredményeivel. Miután a nyelv, a gondolkodás, az ember és a természeti körülmények összefüggnek, kölcsönösen feltételezik egymást, ezt a négy tényezőt együttes kölcsönhatásukban mindig figyelembe kell venni.

Mint ismeretes, **a jelen akadémiai őstörténetünket az elmúlt 200 évben alapvetően meghatározta a nyelvészeti álláspont, amely alapvetően és részleteiben is tévútra vitte mind a nyelvünk, mind a népünk történetét.** A Volga-Urál vidéke földrajzi neveit alapul véve s a kutatásba bevonva a Kárpát-medence és Eurázsia egészének földrajzi neveit, valamint az idekapcsolódó nyelveket - elsősorban az altáji, uráli nyelvcsaládba soroltakat és a szláv nyelveket - megírtam a földrajzi nevek nyelvtanát. Ebből eddig megjelent a Hangtan és az Ősmondattan. Megjelenés alatt a Gyökrendszer, kiadásra vár a Toldalékok rendszere, a Szófajok rendszere és a Jelentésstan. Már a munka során kiderült, hogy ez a nyelvtan valójában a szkíta és hún nyelvek nyelvtana, továbbá a szkíta-hún utódnelvek és nem utolsó sorban a magyar nyelv nyelvtana. Ennek a nyelvtannak a mentén rendszereződnek, helyükre kerülnek a volt és a ma is meglévő nyelvi kapcsolatok. Igaz, a jelen akadémiai álláspontoknak rendre ellentmondanak a vizsgálati eredményeink, azonban az elfogulatlan régészeti, történeti, genetikai, néprajzi stb. kutatásoknak nem, azokkal összhangban vannak. Az elmúlt évtizedekben végzett nyelvészeti kutatásaimnak ez adja meg a kiemelt jelentőségét. A fent jelzett alapmunkákat tartalmazó könyvek mellett az ezeket segítő és ezeknek gyakran a részeit képező tanulmányokat nemcsak a szakembereknek, hanem a szélesebb olvasóközönségnek is szánom e gyűjteményes kötetben. Természetesen ennek az első kötetnek lesz folytatása, hiszen az ilyen jellegű témákról a jövőben is rendszeresen szólni kívánok a konferenciákon, különböző előadásokon, amelyeknek az írásban megszerkesztett változatát jelen sorozatban is közzétesszük.

Ezen tanulmánygyűjtemény teljes terjedelmében (230 oldal) e szám mellékletében olvasható. — Mikes Int. Szerk.

CZEGLÉDI, Katalin: General and Applied Linguistics Essays

Sixteen collected essays on general and applied linguistics are published in Supplement #1 of this issue.

~ ~ ~ ~ ~

Mellár Mihály : Kár nyelvi emlékeink — összefoglaló

A károk Kis-Ázsia egyik őskori népe, Homérosz szerint ők a trójaiak *barbárszavú* szövetségesei. Noha régen eltűntek a történelem süllyesztőjében, maradt utánuk némi írásos emlék. Többen is próbálkoztak ezeknek az írásoknak a megfejtésével, legutóbb (2007) **Ignacio J. Adiego**. A *The Carian Language* című munka 540 oldalon fejtegeti a károk írását. Ezt az erőfeszítést fogjuk a következőkben végigkövetni. Tudósnak és dilettánsnak is érdekes lehet ez a rendhagyó könyvismertető.

A mintegy 200 felirat többsége, elége meglepő módon Kárián kívülről származik, főleg Egyiptomból (kb. 170 felirat). Ezek jelölése E.-tal kezdődik. A Kárián belüli vagy a vele határos területekről származó feliratok (kb. 30 drb.) jelölése C.-tal kezdődik.

A kár feliratok megfejtésével sokan foglalkoztak, de Adiego a szövegek „végleges megfejtésében” főleg John D. Ray és Diether Schürr munkáira támaszkodik.

Miután kétnyelvű feliratok segítségével a kutatóknak sikerült meghatározni a kár írásjelek hangértékeit, hozzálattak a nyelvészeti feltárásokhoz. Adiego saját megítélése szerint egy nagyon körültekintő (*very prudent*) módszert alkalmazott: *kizárólagosan arra a nyelvtani ismeretre összpontosította figyelmét, amelyik a kár szövegekben egyértelműen felismerhető: a nominativus-ø / genitivus-ś (alanyeset-ø / birtokos-ś) ellentét megléte*. Ebből azonnal levonta a következtetést: a kár indo-európai nyelv, a hittita, lüvi, lüki, szidet és pizidi nyelvekkel egyetemben.

Ez a *nom-ø / gen-ś* formula egy csodálatos találmány, mert minden amit az -ś előtt találunk gépiesen, gondolkodás és minden további erőfeszítés nélkül név lesz, amit nem fordítunk, nem keressük az értelmét. A szó amelyik az -ś raggal ellátott szó előtt van az pedig ennek az utóbbinak a tulajdona. Kötött szórend. Ha az első szó személynév, akkor a birtokos az apja. Hát nem csodálatos? Ezzel minden meg van fejtve: kapunk egy telefonkönyv-szerű névjegyzéket, fi és apja felsorolással. Ámen, be van fejezve! Nem vicc, az 540 oldalas könyv itt és ezzel érdemileg befejeződött, ez a megfejtés (decipherment)! E megfejtésről a véleményem röviden : The formulae (*nom-ø*) are foolish (*gen-ś*), the decipherment (*nom-ø*) rubbish (*gen-ś*); az 'apjának a' szerkezet helyett állhatna egy ilyen indo-európaiash, angolosh jelzői frázish (adjective phrase) is. Miért nem?

A megfejtésre – saját bevallás szerint 3-4 szótári szó (az is rosszul) – tehát kár vesztegetni a szót. Ennek ellenére Adiego és a többi kutató óriási munkát végzett. Nem volt könnyű rendet teremteni egy szinte káotikusnak tűnő jelrendszerben. A viszonylag kis létszámú kétnyelvű felirat ellenére meglepő pontossággal sikerült a kár alfabéta betűinek hangértékeit meghatározni. A javítások és kiegészítések, melyeket az átírási táblázaton végeztem, minimálisnak mondható, ha figyelembe vesszük, hogy a hangértékek elsődleges meghatározása egy idegen nyelv, a görög alapján történt.

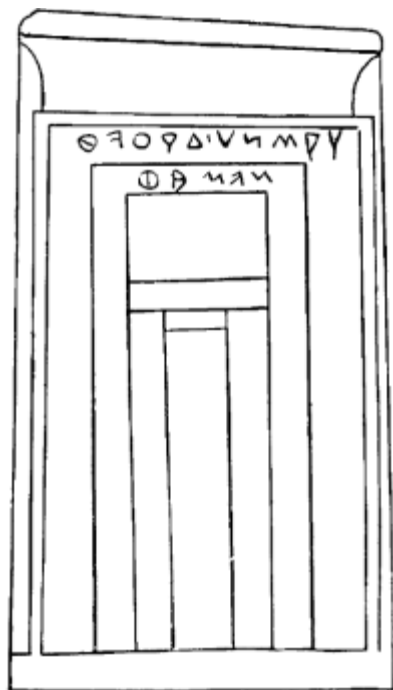
De tesz itt Adiego egy óriási felfedezést is: felfedezi az *önhangzók hiányos jelölését* (*defective notation of vowels*), a rovásból ismert ugratásos vagy kihagyásos módszert. Ezt a csodálatos jelenséget (*phenomenon*) háromszorosan is alátámasztja: 1. a kár főnevek görög alkalmazkodásával, 2. a főnevek írásának módosulataival és 3. lüki párhuzamaikkal. Hosszan elmélkedik azon, hogy milyen magánhangzók maradnak ki: a nem hangsúlyos, a *schwa*, stb., éppen csak az kerül el a kár nyelv doktorának figyelmét, hogy az azonos (magasságú) hangok sorát *váltó* hangot, vagy a félrértés elkerülése végett nélkülözhetetlen magánhangzót jelöli az írnök. Úgy látszik erre csak a *dilettanti* tudnak rájönni. Na, és mire ment volna prof. Adiego ha rájön a módszer nyitjára? Semmire, ugyanis az ő „megfejtése” csupán *feltételezett megfeleltetések sorozata*, ezekben pedig teljesen mindegy, hogy hogyan hangzik egy szó, hiszen az csak egy *formula változója*, és akár egyetlen x-szel is helyettesíthető.

A kétszavas „megfejtéssel” nem érdemes foglalkozni: a fiú nevét követi az apa neve a -ś raggal, mint Pavel Petrovics vagy David Peterson. Ennyi. Ezekkel Adiego sem foglalkozik.

A hármas formulában a személynév és apja neve (gen.) mellett szerepelne még a nagypapa neve (szintén gen.) is – ezt már Adiego is sokalja, ezért harmadik helyre az etnikumot javasolja Janda, Meriggi, Melchert és másoktól támogatva. A *mwdonś* esetében ez világos, - mondja. A *mdayn*, *mdayñ* -yn/-ýñ végződése a *kbd-yn-ś* 'Kaunians' (magyarul kibédi!) szóban a magyar -i etnikum-képzőnek felelne meg, valahogy így: David Peterson *of/from* Eton 'az Eton-i Peter-fia David'. Ugyancsak egy csodálatosan ötletes és kényelmes megoldás: a második genitivus a helység neve ahonnan a munkás vagy zsoldos származik.

A gyakorlatban ez így nézne ki: N-~~ø~~ + N-ś + N-ś (Nom.+Gen.+Gen.):

E.Me2. Memphiszi vakajtó. (A vakajtó ajtószerű kódírtás a sírterem falán, melyen a halott lelke éjszakánként kísétálhat, és fogyaszthat a vakajtó előtt hagyott ételből, italból. Sztélének, sírkőnek is nevezik.)

E.Me 2 (Masson-Yoyotte 1956)

← uksmu | lkorś | mrsés

A "megfejtés" a következő lenne:

Uksmu (son of) Lkor (from) Mrsi

Ehelyet ime a szöveg olvasata:

← uksmu | lkorś | mrsés{ś > q}

Ű KÉSZ MŰ | LaKÓRÉSZ | MéRSÉK

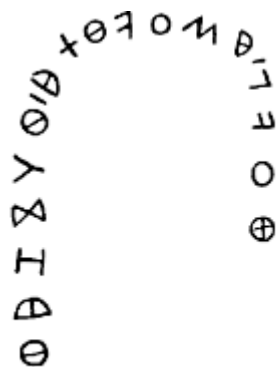
Ű kész mű, lakórész: mérsék!

mérsék: (mér-es-ék) fn. tt. mérsék-ít, harm. szr. ~e. 1) Tulajd. ért. am. mérték, honnan mérsékl Molnár A. szerint am. mensurat, metitur, és mérséklés am. dimensio. 2) Átv. ért. a cselekvésnek vagy akármely erőnek hatásában bizonyos határ, nem túlzott, nem megfeszített erőlködés. Mérséket tartani az evésben ivásban. CzF

Egy hamis ajtó igencsak mérsékli a mögötte lévő lakórészt! Igazi frappáns felirat.

Ami a sorokat záró betűket illeti: noha a második sort záró betű a táblázat szerint ś, szemlátomást elüt az első sor záróbetűjétől. Egy feltételezett q betűvel ezen a helyen, a mondandó annyira ötletes és olyan mélyen ül a szövegkörnyezetben, hogy más mint q átírása e jelnek szóba sem jöhet. Adiego szerint „Unproblematic reading”, így valóban az, de nem formula szerinti.

E.xx1. A "stèle de Grenoble" ismeretlen helyről származik, de az írás alapján Memphisz vagy Szaisz feltételezhető.

E.xx 1 (Masson-Yoyotte 1956)

← qorb | ésorś ké | suglész

KÖRBe | E SOR CSÓKÉ' | CSÜGG eLÉ áCS

Körbe e sor, csóké(rt) csügg elé ács.

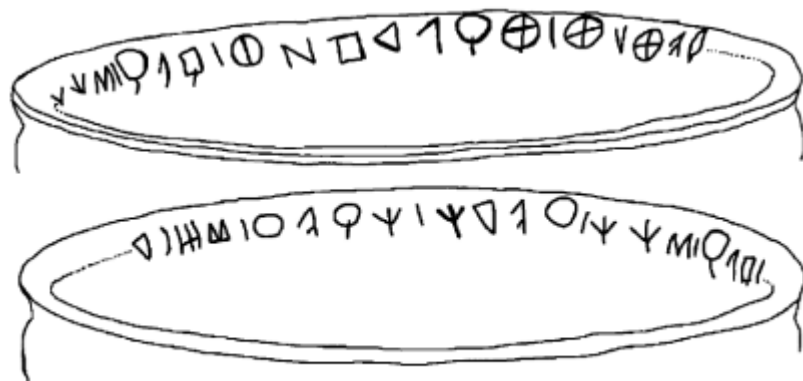
A szöveg beleillik a szövegkörnyezetbe! Pontosan azt mondja amit látunk, hogy e sor betű körbe megy és olyan írta aki csókra vágyik: egy romantikus 'Gastarbeiter' ács, hazájától távol. Nagyon valószínű helyzetkép.

Ez az egyetlen szöveg elegendő kellene, hogy legyen a formulázókat meggyőzni arról, hogy ne a képleteik megoldását keressék, hanem egyszerűen

olvassanak, betűről betűre haladva, úgy ahogy azt az első osztályban elsajátították. Itt körbe, ahogy a sor megy!

Figyeljük meg a „szóválasztó” jelek valódi szerepét: az első a 'körbe' szótól elválsztja az 'e' mutató névmást, a második, ellenkezőleg, az előtte levő 'csók' szóhoz hozzáragasztja az '~é(rt)' ragot. Ezeknek a jeleknek a szerepe tehát nem azonos a ma használatos szóközzel és csak ott használták ahol nélkülük értelmezési zavarok keletkeznének. (A rajz szerint a második 'szót' (ésor^s ké), a betűk közötti távolság alapján, inkább így kellett volna elválasztani: *é sor^sk é.*)

C.xx1. Bronz tál vagy inkább bögreszerű edényecske.

C.xx 1

← šrqūq | qtblemš | ýbt | snn | orkn | ntro | pjdl

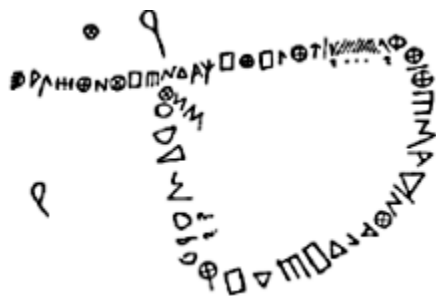
SíRKŰ éKe | KűTáBLa E MéCS | Ű BoT | SZÁNóN | ÖRöKöN | iNTő eRő | BaJoDDaL

Sírkő éke, kőtábla e mécs. Ő bot, szánón, örökön intő erő bajoddal (bajod révén).

Az onomasztikus formula szerint az első két szó *šrqūq qtblemš* 'Šrqūq (son) of Qtblem' a többi is hozzáképzeltetjük: 'dedicated this bowl - the priest of Apollo as a gift' (felszentelte ezt a tálacska – Apolló lelkésze mint ajándékot), ahol *ntro* 'Apolló', (valószínűleg mivel mind a két szóban van o betű, mert más közös nincs!); *pjdl* 'gift'; *ýbt* 'offered'; *snn orkn* 'this bowl' tárgyesetben. Az egyes "szavak" jelentését ízlés szerint lehet összecserélgetni: Melchert, Schürr és Adiego más-más kiosztást javasol, de a mondat *tolmácsolásában* nagyjából megegyeznek. Abból indulnak ki, hogy a tállal valamit felkínálnak. Eszükbe se jutott, hogy egy ilyen tálka esetleg mécsként is használható. Ki róhatná ezt fel nekik – hiszen a villamosság korában élünk, vagy nem?

E.Th12. Thebeszi (*Thebes, Tomb of Montuemhat*) falfirka. Nem ok nélkül választotta a graffiti készítője ezt a különös hurok formát közlendőjéhez: a választott külső formát a mondanivalónak is tükrözni kell.

(Meglépő, hogy a kutatóknak mintha fel sem tűnt volna ez a nem mindennapi sorvezetés. Az átírás megvezetésével voltak elfoglava: pl. az első "szóválasztóig" négy azonos *q* van, de az egyiket *ś*-nek írták át, a sor feletti *q* és *t* betűket pedig figyelmen kívül hagyták.)

E.Th 12 (Ševoroškin 1965)

→ ?-kbjqmq ewmlane qebšt |
u[. . .]uśq | qwsal |
mqabaewleqošoskioms

>kijavítva>

qt[d] kbjqmq ewm[t]lane qebqt |
 KeTTő [iDe] Ki BúJiK Mi KEVé' Mi[T] LÁN ÉKE BÉKÍT |
 u[. . s]sq | qwsak |
 Ü[DÍTÉS]/Ü[DVÖS] CSÓK | KiVe' iSSZÁK |
 mqabkewleqoşoslşoqms
 Mi' KÁBa HÉVVeL E' KÖZÖSüLÉS OKa MáS

*Kettő ide ki bújik. Mi kevély, mit lán(y) éke békít, ü[dítés]/ü[dvös] csók, kivel isszák, mily kába hévvel. E közösülés oka más (amint azt az ábra mutatja: **hurka**, vagyis bélbe töltött hús: homoszexuális közösülés!).*

Figyeljünk a szövegre: nem egy pár, hanem *kettő* bújik, és nem vállalja kevélyen amit tesz. A betűk alkotta *hurok* (>*hurka*) mondja ki a falfirka mondandójának lényegét, a gondolatmenet csattanóját. A graffiti tökéletesen illeszti a szöveghez a formát. Az *m* fölé írt, kettős szerepű *t* is hurok alakú.

Mutatónak ennyit. A teljes kár feliratgyűjtemény a mellékletben olvasható. Ignacio J. Adiego érdeme a kár feliratok egyetlen könyvbe gyűjtése. Igazán kár, hogy a kár nyelv doktora nem tud kárul, mert ezeknek a kár szövegeknek az olvasata lenne a legbecsesebb fizetség nagyszerű munkájáért. Akik tudnak kárul, azok pedig merjenek magyarok lenni és élvezzék ezeket a csodálatos nyelvi emlékeket.

MELLÁR, Mihály: Our Carian Language Records — Summary

An abridged version on the scientific and dilletante reading of Carian language records is presented here. The full paper is published as Supplement #3 of this issue.

~ ~ ~ ~ ~

Molnár Zsolt : Ismerettudomány

Az ismerettudomány forrásai

Az ismerettudomány alapvetően nem régi terület. A 20. század második felében indult el kialakulása, közvetlenül több forrásból, közvetetten pedig az adatok, hírek gépi kezelésének megvalósulásából. Alapvetően ez utóbbi, a gépi segédeszközök létrejövetele hívta életre az ismeretek kutatását olyan szinten, ahogyan azt ma ismerjük.

Közvetlenül az ismerettudomány négy-öt tudományterületből sarjadjik ki.

Forrása alapvetően a **számítástudomány**, a **gépi ismerettudomány**, az emberi szellemi munka támogatóeszközeinek forradalmi fejlődése a számítógépek kialakulása és robbanásszerű fejlődése, a 20. század második felében. Ehhez csatlakozik az adatátvitel mindezzel párhuzamos szintén gyors átalakulása.

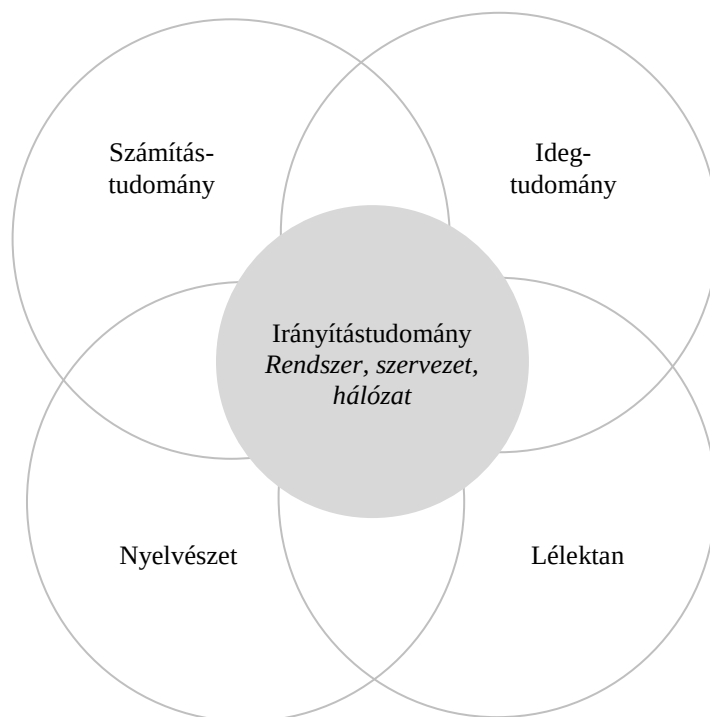
Forrása másrészt az ezt támogató, illetve ennek hatására fejlődő idegkutatás, **idegtudomány**, mely egyrészt igyekezett a számítástudomány elveit, gyakorlatát alkalmazni, másrészt a számítástudomány számára szállította a szükséges elképzeléseket, mintákat, alapokat.

Kútforja harmadrészt a **lélektan**, annak is az emberi ismeretek kezelésével, kialakításával, feldolgozásával foglalkozó része. Ez az emberen belüli ismeretfolyamatok kutatásával járult hozzá az ismerettudomány alakulásához.

A negyedik forrás a **nyelvészet**. E terület a nyelv ismeretfolyamatokban betöltött szerepét vizsgálja. A nyelv alapvetően ismeretfolyamati eszköz, mely külső kialakítása után belsővé vált, alapvetően az ismeretfolyamatok nyersanyaga, egyik lényegi tényezője, hordozója. A nyelvészet a 80-s évektől kezdett ismeretfolyamat alapúvá válni, a nyelv ismeretfolyamatokon belüli szerepét azóta vizsgálja mélyebben.

Van még egy terület, mely alapvetően mindegyik előbbinek, illetve magának az ismerettudománynak is megalapozója, ez a rendszer, szervezet, hálózat és ezek környezettel való együttműködésének, ezek irányításának tudománya, az **irányítástudomány**, idegen szóval kibernetika. Amikor Wiener 1948-ban megalkotta a nevét, a görög kübertetikus, azaz kormányos szót vette alapul, a kibernetika szó szerint a kormányzás tudománya. Ez mindegyik előbb említett területnek közös része, lényegi eleme. A rendszerek legalapvetőbb kérdéseivel, azok mibenlétével, működésével, irányításával foglalkozik. Az irányítástudományba beleértjük a rendszertant, a szervezet és hálózatelméletet is, azok irányítása, a környezettel való együttműködése mellett.

Ez az a tudományterület, melynek középpontja, fogalomkincse, elméletrendszere alapozó tényezőként ott áll mind a négy terület mögött.

1. ábra Az ismerettudomány forrásai

Megjegyzés. Jelentős szerepe van természetesen, mint minden tudomány kialakulásában, így ebben is, a bölcseletnek (filozófiának), de mivel ez minden tudomány alapja, ezért nem említjük külön, szerepe annyi, mint más tudományok esetén.

Az egyes területek feladata az ismerettudomány szempontjából

Az irányítástudomány adja az ismerettudomány alapját, magját, beleértjük a rendszerelméletet, a szervezettudományt és a hálózattudományt is. Ezek teremtik meg a szilárd elméleti alapot a rendszerek leírásához, a szervezetek és a hálózatok kezeléséhez. Az ismeret a rendszer, szervezet, hálózat környezethez való igazodásának, a környezet uralásának, önmaga és a környezet irányításának eszköze, terméke.

Az idegtudomány az élő szervezetek irányítását végző idegrendszert vizsgálja. Az idegrendszer alapvető feladata az élő rendszer környezetben való fennmaradásának, ahhoz való alkalmazkodásának, vagy arra való hatásának ezek irányításával való biztosítása, alapvetően tehát a megismerés és cselekvés, illetve ezek irányításának rendszere.

A lélektan az emberi lélek megismerésben, cselekvésben, ezek irányításában való részvételét, e feladatok elvégzésének megszerveződését, lefolytatódását vizsgálja az emberi elmében.

A nyelvészet feladata a legmagasabb szintű megismerési és cselekvési rendszer, a nyelvi rendszer, megismerésben, cselekvésben, s ezek irányításában betöltött szerepének vizsgálata, meghatározása, leírása.

A számítástudomány feladata a megismerési, cselekvési és az irányítási folyamatok segítése megfelelő segédeszközökkel, e szempontból legfontosabb része, a művi értelem, vagyis a mesterséges intelligencia kutatása. A számítástudomány az általános ismerettudomány és a többi részterület kialakulásának ösztönző forrása, nagyon jó mintául szolgál, ötletek szállításával, kísérleti lehetőségek megteremtésével. A művi minták az élő rendszereknél egyszerűbbek, könnyebben kézben tarthatóak, velük a kísérletek könnyebben lefolytathatóak. A számítástudomány segítő, ösztönző forrás és kísérleti terep is. Ezen felül természetesen sok módszert, megközelítést vesz át az élő rendszerek idegtudományából, a lélektantól, a nyelvésztől is.

Egyéb kapcsolódó területek

Az ismerettudományhoz, a fentiekén kívül, még nagyon sok, a kialakulásában részt vevő, vagy tőle függő, rá épülő, alkalmazásban érintett tudományterület kapcsolódik.

A fenti tudományokon felül majd minden szakterület érintett valamiképpen az ismerettudomány fejlődésében, mindegyik felhasználja önmaga kialakításában elveit, törvényeit, szabályszerűségeit. Ezen felül majd mindegyiknek szoros kapcsolata van az ismerettudománnyal. Példák:

Nem csak az emberi, hanem az általános idegrendszerek kutatása, beleértve az állatokét is, valamint az állati viselkedés vizsgálata is hozzájárul az ismerettudomány fejlődéséhez.

Nem csak az egyéni emberi ideg és lélektan eredményei épülnek be az ismerettudományba, hanem a magasabb szintű emberi rendszerek, a csoportok, szervezetek, társadalmi egységek, nemzetek, s végül az egész emberiség ismeretfolyamatai is. Itt említhetők az üzleti, hivatali, állami és közösségi szervezetek ismeretfolyamatai, a legalacsonyabb csoportszinttől, a magasabb osztályra, szervezeti egységre, az egész szervezetre kiterjedően. Molnár (1996) munkája e szempontok szerint vizsgálta a szervezeteket.

Az ismerettudomány szorosan kapcsolódhat a neveléstudományhoz is. Egyrészt a neveléstudomány a tanulásméletek révén megjelenik az ismerettudományban, másrészt a neveléstudomány elveit, valamint a neveléstani módszereket át kell alakítani az ismerettudományban feltártak alapján. Ennek kidolgozása folyamatban van.

Az ismerettudomány alkalmazása számos egyéb területet mélyen érint, pl. antropológiát, kultúrakutatást, szociológiát stb.

Az ismerettudomány erőteljesen megjelenik az alkalmazott vezetés és szervezéstudományban is. E szakterület alapvetően az irányítástudományra, a kibernetikára támaszkodik, a gyakorlati vezetés és szervezéstudományi elvek, módszerek, rendszerek, vonatkoznak azok az üzleti, állami, vagy egyéb közösségi területre, mind az általános irányítástudományi, kibernetikai elvekre épülnek.

Az ismerettudomány kialakulása

Az ismerettudomány több hullámban jött létre.

Az első, a világháború végén induló, szakasz az általános kibernetika területén indult – lásd Wiener (1948) munkásságát – de ennek kiteljesedése még ma sem történt meg. E szakasz legjelentősebb eseménye a Massachusetts Institute of Technology-n (Massachusetts-i Műszaki Egyetem – MIT) 1956-ban tartott információelméleti szimpozium volt. Ennek második napján, szeptember 11-én, adta elő Allan Newel és Herbert Simon számítástudományi kutató A gépek logikai elmélete: Összetett információ-feldolgozó rendszer, George Miller lélektani kutató A varázsszó szám: 7, plusz vagy mínusz 2: Információfeldolgozásunk korlátai, és Noam Chomsky nyelvész A nyelv leírásának három modellje című tanulmányát. (Lásd Miller, 2003.) Az első hullám körülbelül a hetvenes-nyolcvanas évekig tartott. Igazából nem tekinthető egységes ismerettudományi szakasznak, mint ahogy a következő sem. Az egyes részterületek még egymástól viszonylag elkülönülten alakultak és fejlődnek még napjainkban is. A négy-öt részterületnek még csak kialakulóban volt és van ma is közös nyelve, nézőpontja, megközelítése.

A második hullámban, kb. a nyolcvanas évek környékétől, egymással párhuzamosan történt szemléletváltás több területen is. Ezek nagy része a neurális hálózatok elméletének újbóli megerősödésével kapcsolatos. Ennek, az idegtudomány által is támogatott területnek, a 40-es évek végi lendülete a 60-as években megtört, majd később újra erőre kapott. Ezen újabb hálózatok – a korábbiakkal ellentétben – már többrétegűek voltak. A számítástudományban újra feléledt a neurális hálózatok kutatása és építése. A lélektan elkezdte szélesebb körben alkalmazni az ismerettudományi nézőpontot az érzékelés, észlelés, figyelem, fogalomalkotás, -kezelés, emlékezés területén. A nyelvészetben elindult az ún. ismeretnyelvészet, mely szakítani szándékozott a Chomsky nevével fémjelzett alaki nyelvészettel és a tartalmi, jelentésbeli kérdésekkel kezdett foglalkozni. Ma e területeken a kutatások egymásra már figyelve, de jórészt még függetlenül zajlanak. A nyelvészetben belül az egységes ismerettudományi alapok lefektetése, rendszerezése még zajlik, remélhetőleg nemsokára megtörténik.

Az egységes szemlélet igénye jelen van az ismerettudományban a kezdetek óta – lásd Wiener (1948), Shannon (1948) munkásságát – de még nem teljesedett ki eléggé. Harmadik hullámként az ezredforduló után jelent meg kissé erőteljesebben. Még nem túlságosan elterjedt, jelenleg néhány független kutató, több lazábban szervezett csoport dolgozik e területen. Ide tartozik a mi kezdeményezésünk is az egységes ismerettudományi alapok megteremtésére, lásd Molnár - Czeglédi (2012a). E

munkánkban az ismerettudomány egységes rendszerét alapjait alkottuk meg. Ezt az alapot bővítjük, részletezzük, kidolgozzuk az egyes részterületek – úgymint nyelvészet, neveléstan, szervezetelmélet stb. – egységes ismerettudományi kereteit.

AZ ISMERETTUDOMÁNY LÉNYEGE ÉS ALAPJAI

Ismeret, megismerés, cselekvés, hálózat, tudás

Az ismerettudomány az ismeretek tudománya.

Az ismeret a megismerési folyamat eredménye és a cselekvési folyamat kiindulási alapja, köztes termék, a két folyamat közötti összekötő kapocs.

A megismerés és cselekvés a rendszer, szervezet, hálózat környezettel való együttműködésének, a környezethez való alkalmazkodásnak vagy a környezet uralásának és mindezek irányításának folyamata. Az ismeret e folyamatok eleme, tárgya, terméke.

Az ismeret különleges létező, a rendszer érzékelő és hatószerveit összekapcsoló belső hálózat egészének, vagy valamely részének adott pillanatbeli állapota, a hálózat egészének vagy részének működése. Az ismeret a hálózat működése. Az ismeret tényleges megjelenése időben változik: a hálózati állapot bizonyos ideig tart, majd elhal, aztán, ha szükséges megint feléled. A hálózatban elsősorban nem a csomópontok, hanem a köztük lévő kapcsolatok rendje – ezek működése – a lényeges.

A hálózati állapotok közötti átmenet a változás, a cselekvés, melynek az ismeret egyrészt a kiinduló állapota, másrészt pedig eredménye.

Az ismeret változása a hálózati állapotok közötti kapcsolatok alakulása, a rendszer tanulása a hálózat tanulása.

Az ismereteknek a tevékenységben, különösen a külvilágra ható cselekvésben, való alkalmazása, felhasználása, megnyilvánulása a tudás.

A test közvetítő szerepe

A hálózati belső állapotok és változások eredménye egyenes kapcsolatban van a testtel, mely a hatószerveken keresztül közvetlenül hat a külvilágra. A hatássor a következő: a belső hálózati állapot a testre, a mozgató és egyéb hatószervekre hat, melyek aztán hatnak a környezetre.

A másik, az érzékelési, észlelési, vagyis a megismerési oldalon, a külvilágból a testet különböző ingerek érik, melyekből az érzékelőszervek különböző belső jeleket, jelkapcsolatokat állítanak elő, melyek különböző elvontságú, összetettségű hálózati állapotokat eredményeznek. Ezek az ismeretek, amiket aztán a cselekvésben használunk fel.

Az irányítási, ismeretfolyamati szintek

A külvilág bejövő ingerei és a külvilágra való hatás, ahhoz való alkalmazkodás kapcsolatának, folyamatának legalább három fő szintje van: az első a reflexek, a merev kapcsolatok, a második a természetes belső hálózati állapotokon keresztüli kapcsolás, a fogalmak szintje, harmadik pedig az utóbbi segítésére létrejött nyelvi réteg. Mindegyiknek megvan az előnye és a hátránya.

A merev, kötött kapcsolás a környezet hatásaira, ingereire gyors választ tesz lehetővé, viszont a tanulást, változást nem, vagy nagyon korlátozottan támogatja.

A természetes fogalmi kapcsolás, irányítás teljes, szerves, tanuló rendszert eredményez. A cselekvések nem közvetlenül, hanem a belső tervezési eljárásokon, hálózaton keresztül kapcsolódnak a bejövő ingerekhez. A múltbeli tapasztalatok is megőrződnek és befolyásolják a válaszokat, cselekvéseket. Ezzel a rendszer tervezésre, előrejelzésre, tanulásra lesz képes. Előnye a tervező és tanulóképesség, a teljesség, szervesség. Hátránya, hogy nagy hálózatok működtetését kívánja meg, hosszú,

láncszerű kapcsolások szükségesek, erőforrás-igényes, egyszerre viszonylag kevés ismeretlem kezelhető, az ismeretek kapcsolása, összekötése nehezebb.

A nyelvi rendszerek alkalmazásával az ismeretfolyamat egyrészt kiterjeszthető a külvilágba, mely az elemek között könnyebb kapcsolást tesz lehetővé és a terjedelmi korlátokat is oldja, másrészt a nyelv belsővé válásával könnyebb, rugalmasabb lesz az ismeretek kapcsolása, összekötése – a belső feldolgozási, gondolkodási folyamatok könnyebben kapcsolódnak egymáshoz – és a kisebb ábrázolási méret miatt kisebb az erőforrásigény is. A nyelvi rendszerek hátránya a töredékesség, részlegesség. Nem írják le, nem nevezik meg a valóságot azzal a részletezettséggel, teljességgel, szervezethez, mint a természetes fogalmak.

A gyakorlatban az irányítási, kapcsolási módszerek együttes alkalmazása szükséges, mivel kiegészítik, segítik egymást. A gyors válaszokat a reflex, vagy reflexszerű kapcsolat biztosítja. A teljeskörű tervezésre, előrejelzésre, gondolkodásra, emlékezésre a természetes fogalmak, a gyorsabb, egyszerűbb, rugalmas, alkotó kapcsolásra a nyelvi szint való. A gyakorlatban együttműködnek egymással, összetett irányítási, együttműködési rendszerek valósulnak meg. Az együttműködés egyik fokmérője a fogalmi és a nyelvi szint közötti kapcsolat minősége, szorossága. Jobb, ha a fogalmi tartalom és nyelvi alak között a kapcsolat erős, szoros.

A fogalmak születése

A megismerés és cselekvés közötti kapcsolat közvetítője az ismeret, aminek alapegysége a fogalom.

A fogalmak a külvilágból jönnek létre. A külvilág ingereinek hatására az érzékelőszervekben jelek alakulnak ki. Ezek a külvilág jelenségeinek, tárgyainak sajátosságait hordozzák, de azokkal nem egyeznek meg, csupán azoknak az érzékszervekben kialakuló lenyomatait. E lenyomatok a külvilág tárgyainak, eseményeinek jegyeit hordozzák magukon.

Az érzékszervektől e jelek az alapszintű feldolgozómezőkbe kerülnek, ahol megtörténik a kivonatolásuk. Innen a magasabb szintű mezőkbe kerül a jel, ahol a magasabb szintű kivonatok, vázak jönnek létre.

E folyamat a lényegkiemelés, vagyis egyre magasabb szintre lépve egyre általánosabb, lényegibb kivonatok és ezek összetételei jönnek létre.

A fogalom a tapasztalatokból született kivonat, a lényegét tartalmazó sűrítmény, lényegében a külvilág hatására a belsőben kialakuló hálózatállapot. Feldata a külvilág tárgyainak, eseményeinek megragadása, megfogása. Különböző elvontságú, különböző szintű lehet.

A fogalomhoz tartozó nyelvi jel pedig a fogalmat jelöli ki, nevezi meg.

A fogalmak ismérvei

A fogalom ismeretdarab, feladata a külvilág elmebeli megragadása. Ennek több ismérve van, legfontosabb a pontosság, gazdaságosság és hatékonyság.

Ezek közül a közvélekedés a pontosságot tartja elsődlegesnek, de valójában nem az. Sokan gondolják úgy, hogy létezik, ill. léteznie kell, tökéletesen pontos fogalomnak, pedig ez nem lehetséges, a fogalom nem így születik. A fogalom a külvilágnak csak jelzője és nem a külvilág pontos elmebeli megjelenése. A fogalom a külvilág bizonyos tárgyainak, egyedeinek, eseményeinek valamilyen elvont, kivonatolt képe (a kép szó tág értelmében), lényege, leszűkítése, ez pedig óhatatlanul részletvesztéssel jár. Vagyis a fogalom nem lehet azonos a külvilággal. A fogalmak használatra valók, velük az elme dolgozik, felidézi, kapcsolja őket, építkezik belőlük, cselekvéseket indít és szabályoz velük stb. Ehhez megfelelően leíró, megragadó, elégséges, de nem túl sok, rugalmasan kapcsolható fogalomra van szükség. A fogalmak száma nem lehet végtelen, adott fogalomnak megfelelő szélességben és mélységben kell megfognia a külvilágot. A szélesség és mélység egymással ellentétes kívánalmak.

A fogalmak tehát se nem teljesen pontosak, hanem közelítőek, ezen kívül se nem teljesen mélyek, se nem teljesen mindent átfogók. Ezen követelmények jó kiegyezései.

A fogalom megadása

A fogalom tapasztalati kivonat, nyelvi megadása, közelítése megoldható a tulajdonságok megnevezésével. A sajátosságok – szélső esetben – lehetnek kizárólagosak is, de ez ritka. Inkább a tulajdonságok halmazából a családi hasonlatosság elve szerint állnak össze.

A fogalom tagjai között vannak jobb, vagy rosszabb példák, példányok. Az egyes fogalmak tárgyköre átfedheti egymást, lehetnek közös tagjaik, elemeik.

A fogalom megnevezése és a fogalom, mint tapasztalati kép, közötti kapcsolat összetett kérdés. Alapvetően jó, ha szoros kapcsolat van a fogalom tartalma, a tapasztalati kép, és a fogalom nyelvi megnevezése, vagyis alakja között. Ezt számos vizsgálat bizonyítja.

A tudás, a fogalmak használata

A tudás az ismeretnek – vagyis a fogalomnak és nyelvi megnevezésének – alkalmazása a cselekvésben. Az ismeret előtűnik, a cselekvést kiváltja, elindítja, a végrehajtásban szabályozó elemként szerepel, vagyis cselekvésindító, majd cselekvést szabályozó elemként vesz részt. A cselekvés akkor megfelelő, ha a bejövő ingerek és a korábbi állapotok hatására megfelelő ismeretelm, fogalom és megnevezés jön létre, éled fel, kezd el működni, mely megfelelő cselekvéseket indít el, amik helyesen zajlanak le.

Mindez összetett cselekvésrendszer működését és lefutását jelenti, különböző ismeretek élednek fel, kapcsolódnak össze egymással, részleteződnek és indítanak tevékenységeket, tevékenységsorozatokat, ezek összetett rendszert, hálózatot alkotnak, melyben a fogalmak, nyelvi megnevezések köztes állapotként jelennek meg. A tudásban nem elég a fogalmak, megnevezések egyedi megfelelősége, hanem egymásutániségük, összetett időbeli rendszerük kialakítása és működése szükséges. A tudás akkor megfelelő, ha az ismeretelmek egymással térben és időben is megfelelően össze tudnak kapcsolódni, a folyamat, a működés megfelelően le tud zajlani.

Egy adott területen akkor tudunk cselekedni, ha nem csak megfelelően rendszerezett ismereteink vannak róla, hanem ezeket a helyzetnek megfelelően alkalmazzuk, használni is tudjuk, vagyis különböző cselekvéseket tudunk velük végrehajtani.

A folyamatok lefolytatásában, a cselekvésben a reflexszint szerepe a gyorsaság biztosítása, a természetes fogalmak feladata a tervezés, szerves kapcsolás és teljesség biztosítása, a nyelvi szint, nyelvi elemek dolga pedig a rugalmas kapcsolás, összekötés, alakítás.

A fogalmak rendszere

A fogalmak az ismerettudomány alapvető egységei, rendszerük az ismerettudomány egyik legfőbb része. A fogalmak kialakulása, kérdésköre, rendszere az ismerettudomány alapú nyelvészetnek is lényeges vizsgálati tárgya.

A fogalmak rendszere a rendszer-, szervezet- és hálózatelmélet alapján egyértelműen, következetesen vizsgálható. Ennek alapjait az Ismerettudomány (Molnár-Czeglédi 2012a) című könyvünkben dolgoztuk ki. Ebben bemutatjuk a fogalmak tapasztalatokból való kialakulásának lényegét, menetét, a fogalmak és tárgykör viszonyát, a fogalmak kapcsolódásának lehetőségeit, viszonyait, a fogalmak alakulásának, építésének lehetőségeit, a fogalmak használatát, annak menetét, s a fogalmak megjelenését a cselekvésben.

A tárgykör-fogalom-megnevezés egység

Az ismeretfolyamatok tényezői, a tárgykör, a fogalom és a nyelvi elem közötti kapcsolat szoros. Az ismeretfolyamatok lezajlásakor a nyelvi működés szorosan kapcsolódik a megfelelő észlelési és mozgási agyterület működéséhez. Nyelvhasználatkor a nyelvi (alaki) és a kapcsolódó észlelési és mozgási agyterületek egyszerre dolgoznak, lásd Bergen, Chang, Narayan (2004). Pulvermüller és társai (2001), valamint Hauk és társai (2004) kutatásai szerint a különböző

testrészekhez tartozó mozgást kifejező igék feldolgozása a nekik megfelelő, különböző agyterületek működésével jár együtt. Tettamanti és társai (2005) szintén ezt találták. Richardson és társai (2003) valamint Glenberg és Kaschak (2002) eredményei azt tükrözik, hogy a mozgásokat megfogalmazó mondatok és a mozgási feladatok végrehajtása között erős keresztkapcsolat, eltérés esetén kimutatható zavar van. Ezek az eredmények mind azt mutatják, hogy adott tárgykört „megragadó” fogalom (tapasztalati tartalom) és nyelvi megnevezés szorosan összekapcsolódik, egységet alkot. Mindezek alapján dolgozta ki Bergen és Chang (2005), Chang, Feldman, Narayan (2004) az „Embodied Construction Grammar” elnevezésű, építmény alapú, ismeretegység elméletet.

A tárgykörből születik a természetes fogalom, közöttük szerves összefüggés, kapcsolat van. A fogalomból jön létre a nyelvi megnevezés. A megnevezés kötődése a fogalomvilághoz sok nyelv esetén szintén erős. Vannak olyan nyelvek is, melyek esetén a fogalomvilághoz való kötődés gyenge. A kísérletek szerint jobb, ha a fogalmi és a nyelvi rétegek között a kapcsolat erős. Ha összefüggés, hasonlóság áll fenn nyelvi alak és fogalomtartalom között, akkor a megnevezés és megértés gyorsabb, jobb, hatékonyabb. Ezt tükrözik a vizsgálatok eredményei is. Az összefüggés, hasonlóság nagyban segíti a cselekvéstervezést és a végrehajtást, lerövidíti a válaszidőt, felgyorsítja a választ. Ha a fogalomban és a megnevezésben sok a közös elem, akkor a megértés, a nyelvhasználat és a cselekvés sokkal könnyebb, gyorsabb, mert a belső társítások könnyebben, hamarabb megtörténnek. A „tükörsejtek” működése, illetve az inger-válasz kísérletek eredményei azt mutatják, hogy ha a megismerés tárgya és a cselekvés tárgya között összefüggés, hasonlóság, egyezés van, akkor függőbbek a belső folyamatok, gyorsabb a cselekvés. Az a nyelvi jel, mely valamiképp emlékeztet, valamely sajátosság szerint hasonlít a fogalomra, gyorsabban hozható létre. Ugyanez igaz a megértésben is, a nyelvi jelből a belső kép megalkotása, majd fogalomhoz kapcsolása szintén gyorsabban lezajlik akkor, ha a nyelvi elem és a fogalom között alaki-tartalmi összefüggés van. Lásd Proctor és Reeve eds. (1990), valamint Hommel és Prinz eds. (1997) munkáit.

A fogalomtartalom és nyelvi alak közötti kapcsolat szorosságát szemlélteti a következő gondolatmenet is a közlekedési jelek tartalmi és alaki kapcsolatának rendszeréről:

A közlekedési jelzések szabályokat helyettesítenek. Azt mutatják, hogy pl. gyalogosokra kell számítani, dolgoznak az úton, tilos előzni teherkocsival stb. Nyilvánvalóan ezeket a szabályokat jelölhetnénk másként, pl. számmal is, az előbbieket szépen sorban az 1, 2, 3, 4 sorszámot kapnák, és így tovább. Ha egy új szabályt alkotnánk, akkor csak egy új sorszámot kellene kiadni, egyszerű lenne mindez. Ugye el tudjuk képzelni, hogy ez mit okozna?! Nehéz lenne kötni a számokat a tartalomhoz, adott számhoz felidézni a szabályt, az életben, a vezetésben, amikor gyorsan kell dönteni, cselekedni, végzetes helyzeteket okozna. Mennyivel egyszerűbb a fenti példákban a gyalogos, a munkás, a teherkocsi stb. képe alapján felidézni, hogy mi a teendő. Ugyanígy vagyunk a nyelv esetében is. Ha kapcsolat van jel és jelölt, vagyis a szó és a fogalom között, akkor a használat gyorsabb, biztosabb, eredményesebb lesz. *Megjegyzés: Nyilván vannak különböző fokozatok a hasonlóság, egyezés mértékében. Erősebb a kapcsolat a fenti esetekben, mint pl. a balra tilos fordulni áthúzott nyila és a szabály között. De ez utóbbi esetben is nyilvánvaló a kapocs. Még elvontabb a kapcsolat a megállni tilos jelzés és a szabály között. Itt az áthúzás mozdulatát, a piros szín figyelemfelhívását tartalmazza a jelzés.* E gondolatmenet is mutatja, hogy hasznos, ha erősebb a tartalom-alak összefüggés fogalom és megnevezése között.

Az ismeretfolyamatok összegzése

Az ismeretfolyamatok lényege: a rendszer külvilághoz alkalmazkodásának, vagy külvilágra való hatásának biztosítása, a külvilág hatásainak befogadásával, feldolgozásával, és a megfelelő cselekvések kidolgozásával, véghezvitelével.

Ennek érdekében megfelelő rendszerek jönnek létre, legalább három létezik:

1. Reflex: gyors, biztos;
2. Fogalmi: teljes, szerves;
3. Nyelvi: rugalmas, alkotó.

Az ismerettudomány e szabályozási, irányítási rendszerek tudománya.

Az ismerettudomány az ismeretek egységeivel, vagyis a fogalmakkal, kialakulásukkal, a megismeréssel, annak rendszerével, s használatával, a tudással foglalkozó tudomány.

Megjegyzés: Ezek mellett még léteznek egyéb irányítási rendszerek is, ezek közül egyik legjelentősebb az érzelmi szabályozási rendszer. Az érzelmek összetettségüket, finomságukat, feladatukat, működésüket tekintve a reflex és tervező rendszerek között állnak, feladatuk a külvilági ingerek nagyvonalú osztályozása és ennek hatására a belső állapotok, illetve a

válaszcselekvések jellegének nagyvonalú behatárolása. Az érzelmek, indulatok durva, de tanuló, alakuló szabályozási rendszert alkotnak.

SZAKIRODALOM

- ✚ Arbib, Michael ed. (2003) The Handbook of Brain Theory and Neural Networks. A Bradford Book, The MIT Press.
- ✚ Ashby, William Ross (1956) An introduction to cybernetics. Chapman & Hall.
- ✚ Baars, Bernard and Gage, Nicole (2010) Cognition, Brain and Consciousness – Introduction to Cognitive Neuroscience, Elsevier.
- ✚ Barabási Albert László (2008) Behálózva - A hálózatok új tudománya. Helikon Kiadó.
- ✚ Barsalou, Lawrence W. (1999) Perceptual symbol systems. Behavioral and Brain Sciences, 22(4), 577-660.
- ✚ Barsalou, Lawrence W. (2008) Cognitive and Neural Contributions to Understanding the Conceptual System, in Current Directions in Psychological Science, Vol. 17, No. 2. April 2008, pp. 91-95.
- ✚ Barsalou, Lawrence W. (2008) Grounded cognition. Annual Review of Psychology, 59, 617-645.
- ✚ Bergen B., Chang N., Narayan S. (2004) Simulated Action in an Embodied Construction Grammar. Proc. 26th Cognitive Science Society Conference. (pp. 108-113)
- ✚ Bergen, Benjamin K. and Chang, Nancy (2005). Embodied Construction Grammar in Simulation-Based Language Understanding. In Östman, J.-O. and Fried, M. (Eds.), Construction Grammars: Cognitive Grounding and Theoretical Extensions, 147-190. Amsterdam: John Benjamins
- ✚ Bergen , Benjamin and Feldman, Jerry (2006) It's the Body, Stupid: Concept Learning According to Cognitive Science. ICSI Technical Report TR-06-002, April 2006.
- ✚ Brachman, Ronald J. and Levesque, Hector J. (2004) Knowledge Representation and Reasoning. Elsevier.
- ✚ Braisby, Nick and Gellatly, Angus eds. (2005) Cognitive Psychology. The Oxford University Press.
- ✚ Calvo, Paco and Gomila, Toni eds. (2008) Handbook of Cognitive Science, An Embodied Approach. Elsevier.
- ✚ Chang, N., Feldman, J. and Narayanan, S. (2004) Structured Connectionist Models of Language, Cognition and Action, Ninth Neural Computation and Psychology Workshop , Plymouth, UK.
- ✚ Chang N. (2005) Constructing Grammar: A Computational Model of the Emergence of Early Constructions. Ph.D. thesis, UC Berkeley.
- ✚ Clowes, Robert W. (2006) The Problem of Inner Speech and its relation to the Organization of Conscious Experience: a Self-Regulation Model. In R. W. Clowes, S. Torrance and R. Chrisley (Eds.), Proceedings of AISB06 Symposium on Integrative Approaches to Machine Consciousness.
- ✚ Cowan, Nelson (2001) The Magical Number 4 in Short-Term Memory: A Reconsideration of Mental Storage Capacity. Behavioral and Brain Sciences 24 (1):87-114.
- ✚ Croft W. (2001) Radical Construction Grammar. Oxford: Oxford Univ. Press.
- ✚ Eliasmith, Chris (2007) Attractor network. Scholarpedia 2(10):1380.
- ✚ Eliasmith, Chris (2009) Dynamics, control, and cognition. In P. Robbins and M. Aydede (Eds.) Cambridge Handbook of Situated Cognition. Cambridge University Press. pp. 134-154
- ✚ Eliasmith, Chris (2009) Neurocomputational models: Theory and applications. In J. Bickle (Eds.) Oxford Handbook of Philosophy of Neuroscience. Oxford University Press. pp. 346-369
- ✚ Evans, Vyvyan (2006) Lexical Concepts, Cognitive Models and Meaning-Construction. In Cognitive Linguistics 17/4, 491-534
- ✚ Evans, Vyvyan (2009) Semantic representation in LCCM Theory. In New Directions in Cognitive Linguistics, edited by V. Evans and S. Pourcel. Published by John Benjamins.
- ✚ Evans, Vyvyan (2010) The Perceptual Basis of Spatial Representation. In V. Evans and P. Chilton (eds.). Language, Cognition and Space: The State of the Art and New Directions. Equinox publishing.
- ✚ Evans, Vyvyan and Green, Melanie (2006) Cognitive Linguistics – An Introduction. Edinburgh University Press
- ✚ Evans, V., Bergen B. K., and Zinken J. (2007) The Cognitive Linguistics Enterprise : An Overview. In The Cognitive Linguistics Reader, ed. by V. Evans, B. Bergen and J. Zinken. London: Equinox
- ✚ Fausett, Laurene V. (1993) Fundamentals of Neural Networks: Architectures, Algorithms And Applications, Prentice-Hall.
- ✚ Fishbach, Ayelet and Ferguson, Melissa J. (1996) The Goal Construct in Social Psychology. In: Higgins E. T. & Kruglanski A. W. eds. (1996) Social psychology: Handbook of basic principles. New York: The Guilford Press.
- ✚ Gabora L., Rosch E., and Aerts D. (2008) Toward an ecological theory of concepts. Ecological Psychology, 20(1), 84-116.

-
- ✚ Gazzaniga, Michaels (2000) *The New Cognitive Neuroscience*. A Bradford Book, The MIT Press.
 - ✚ Geeraerts, Dirk and Cuyckens, Hubert eds. (2007) *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, Oxford University Press.
 - ✚ Gershenson C. and Heylighen F. (2003) When Can we Call a System Self-organizing? In Banzhaf, W, T. Christaller, P. Dittrich, J. T. Kim, and J. Ziegler (eds.), *Advances in Artificial Life*, 7th European Conference, ECAL 2003, (Springer, LNAI 2801.), p. 606-614.
 - ✚ Glenberg A.M., Kaschak M.P. (2002) Grounding language in action. *Psychonomic Bulletin & Review*, 9, 558-565
 - ✚ Goldberg A. (1995) *Constructions: A Construction Grammar Approach to Argument Structure*. Chicago: Univ. of Chicago Press.
 - ✚ Harré, Rom (2002) *Cognitive Science: A Philosophical Introduction*. Sage Publications
 - ✚ Hauk O., Johnsrude I., Pulvermüller F. (2004) Somatotopic representation of action words in human motor and premotor cortex. *Neuron*, 41(2), 301-7
 - ✚ Heylighen F. (2009-2010) *Cognitive Systems, a cybernetic perspective on the new science of the mind*. Lecture Notes, ECCO: Evolution, Complexity and Cognition - Vrije Universiteit Brussel.
 - ✚ Hommel, Bernhard (2003) Planning and Representing Intentional Action, *The Scientific World Journal* (2003) 3, 593-608
 - ✚ Hommel, Bernhard (2009) Action control according to TEC (theory of event coding) *Psychological Research* (2009) 73:512–526
 - ✚ Hommel B., Müsseler J., Aschersleben G. and Prinz W. (2001) The Theory of Event Coding (TEC): A framework for perception and action planning, in *Behavioral and Brain Sciences* (2001) 24, 849–937
 - ✚ Hommel B. and Prinz W., eds. (1997) *Theoretical Issues in Stimulus-Response Compatibility*. Elsevier, Amsterdam
 - ✚ Hudson, Richard (2007) *Language networks: The new Word Grammar*. Oxford University Press.
 - ✚ Kay P., Fillmore C.J. (1999) Grammatical constructions and linguistic generalizations: The What's X doing Y? Construction. *Language*, 75/1, 1-33.
 - ✚ Li P., Zhao, X., MacWhinney B. (2007) Dynamic Self-Organization and Early Lexical Development in Children. In *Cognitive Science* 31 (2007) 581–612. Cognitive Science Society, Inc.
 - ✚ MacWhinney, Brian and Li, Ping (2008) *Neurolinguistic Computational Models*. In *Handbook of the Neuroscience of Language* edited by B. Stemmer and H. A. Whitaker. Elsevier.
 - ✚ Mandler, J. M. (2007) On the Origins of the Conceptual System. November 2007 *American Psychologist* Vol. 62, No. 8, 751–766
 - ✚ Margolis, E. and Laurence, S. (1999) Concepts and Cognitive Science, in E. Margolis & S. Laurence (eds.) *Concepts: Core Readings*, pp. 3-81. Cambridge, Mass.: MIT Press.
 - ✚ Miller, George A. (1956) The magical number seven, plus or minus two: Some limits on our capacity for processing information. *Psychological Review* 63 (2): 81–97.
 - ✚ Miller, George A. (2003). The cognitive revolution: a historical perspective. In *TRENDS in Cognitive Sciences* Vol. 7 No. 3, March 2003.
 - ✚ Molnár Zsolt (1996) *A vállalatok kognitív modellezése*. Doktori disszertáció a Budapesti Műszaki Egyetem Társadalom és Természettudományi Karán.
 - ✚ Molnár Zsolt és Molnárné Czeglédi Cecília (2010a) A magyar nyelv hangkövető jellege. In *Mikes International* X. évfolyam, 1. szám.
 - ✚ Molnár Zsolt és Molnárné Czeglédi Cecília (2012a) *Ismerettudomány*. Magyar Anyanyelv-kutató és Tanításfejlesztő Kft.
 - ✚ Moody, Niall, Fells, Nick and Bailey, Nicholas (2006) *Motion as the Connection Between Audio and Visuals*. Ann Arbor, MI: MPublishing, University of Michigan Library
 - ✚ Pfeifer, Rolf and Scheier, Christian (1997) Sensory - motor coordination: The metaphor and beyond. *Robotics and Autonomous Systems* 20(2-4): 157-178 (1997).
 - ✚ Prinz, Wolfgang (1997) Perception and Action Planning. *European Journal of Cognitive Psychology* 9 (2), 129-154.
 - ✚ Proctor, R.W. and Reeve, T.G., eds. (1990) *Stimulus-Response Compatibility*. Elsevier, Amsterdam.
 - ✚ Pulvermüller F., Haerle M., Hummel F. (2001) Walking or Talking?: Behavioral and Neurophysiological Correlates of Action Verb Processing. *Brain and Language* 78, 143–168
 - ✚ Rakitin, Brian C. (2005) The Effects of Spatial Stimulus–Response Compatibility on Choice Time Production Accuracy and Variability *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance* 2005, Vol. 31, No. 4, 685–702
 - ✚ Rosch, Eleanor , (1978) Principles of Categorization, in Rosch, Eleanor and Lloyd, Barbara B. (eds), *Cognition and Categorization* pp. 27-48. Lawrence Erlbaum. Hillsdale, NJ
 - ✚ Shore, Radd (1996) *Culture in Mind: Cognition, Culture and the Problem of Meaning*. The Oxford University Press.
-

- ✚ Tettamanti, M., Buccino, G., Saccuman, M. C., Gallese, V., Danna, M., Perani, D., Cappa, S. F., Fazio, F., Rizzolatti, G. (2002) Sentences describing actions activate visuomotor execution and observation systems, MS.
- ✚ Tettamanti et al. (2005) Listening to Action-related Sentences Activates Fronto-parietal Motor Circuits, Journal of Cognitive Neuroscience 17:2, pp. 273–281
- ✚ Tomasello, Michael (2008) Origins of Human Communication. A Bradford Book, The MIT Press.
- ✚ Varela, Francisco, Evan Thompson and Eleanor Rosch (1991) The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience. Cambridge, MA: MIT Press.
- ✚ Wiener, Norbert (1948) Cybernetics or Control and communication in the animal and the machine. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- ✚ Yamaguchi, Motonori and Proctor, Robert W.(2006) Stimulus–Response Compatibility With Pure and Mixed Mappings in a Flight Task Environment Journal of Experimental Psychology: 2006, Vol. 12, No. 4, 207–222

MOLNÁR, Zsolt: Cognitive Science — The Science of Cognition and Action

This is the Hungarian version of the article published in English in the Journal of Eurasian Studies, October-December 2012, pp. 48-60. (<http://www.federatio.org/joes.html>)

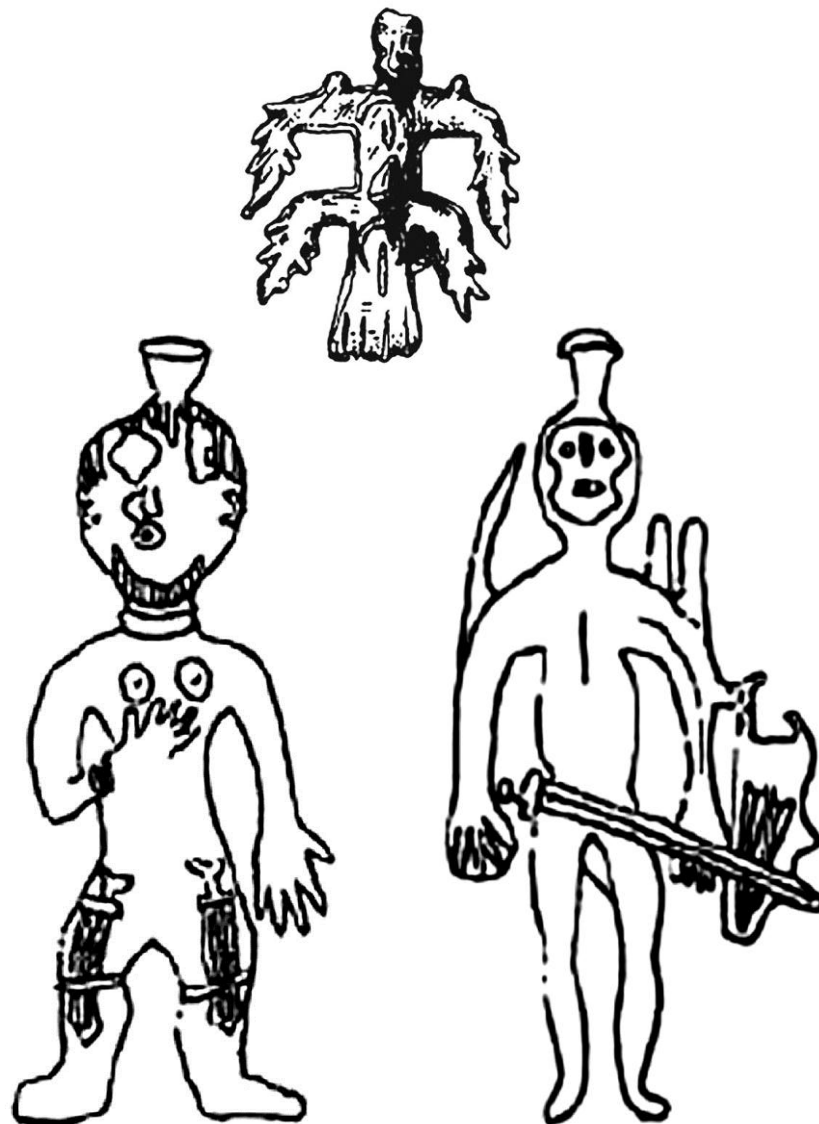
~ ~ ~ ~ ~

TÖRTÉNELEM

Z. Tóth Csaba :

Isszedónia – emberevés, nőtisztelet, igazságosság

— vaskori kultúrák az Iszety-folyó térségében és a szabir-magyarok —

Hadistennő vagy „amazon” bronzfigurája, mécsesszerű fejjel, szkíta rövid karddal, a Szapogovo-kincsből, i. e. 5-3. század, Kor.-Epi., 296.; itkuli (szavárd-magyar) műhely termékei lehetnek, v. ö. sas-idolok, uo. 285; ld. még kőszobrok az Usztyurt-fennsíkról, íjtegezzel, szkíta rövid karddal, i. e. 4-2. század, Valery S. Olkhovskiy: Ancient Sanctuaries of the Aral and Caspian Regions, in Kurgans, Ritual Sites, 2000, 33.

„Folyóvonalat, sok folyóvonalat kerülnek,
fővenypartot, sok fővenypartot kerülnek,
a sobar nagy városához érnek.
A Berkenyefa-deres-páncél öreg lakta
magányos favár, im, előtűnik.”¹

„...tudásunk bőséges e vidékről,² és az innen lakó népekről. Mert nem csupán a szkíták közül többen voltak erre, akikről nem nehéz híreket szerezni, hanem a görögök némelyike is, akik a Borüszenész kikötőjéhez tartoznak, és más kereskedők az Euxinosznál. Ezek a szkíták, mikor felmennek az argippek országába, hét tolmács és hét nyelv közvetítésével kereskednek. Az argippek földjéig ismert a vidék. De e kopasz emberek népén túli (északi) részekről senki nem állíthat bizonyosat. Mert magas és járatlan hegyek vágják el, és ezeken senki nem kel át... (ti. észak felé) A vidék azonban e kopasz népen túl (keletre) jól ismert, az isszedonok lakják. ...

Az isszedonoknál a többek között ezek a szokások vannak: amikor valakinek meghal az apja, az összes rokonai marhákat hoznak neki. Ezeket az állatokat először feláldozzák, és felyálgják a húst. Azután felyálgják az elhunyt húsát is, és összekeverve az összes húst, lakomát tartanak. De az elhunyt fejét megtisztítják, és arannyal borítják, majd értékes edényként használják az évenkénti nagy, áldozati szertartásokon.³ Ezt a fiú az atya tiszteletére teszi, ahogy a görögök évente megemlékeznek atyáik haláláról. Ezt a népet hasonlóképpen igazságosnak nevezik.⁴ És a nőkről azt mondják, hogy egyenrangúak a férfiakkal.⁵

Az ezeken túli országokról maguk az isszedonok állítják, hogy itt az egyszemű emberek és a griffek, az arany őrzői találhatóak. A szkíták, akik az isszedonoktól hallották, ugyanezt mondják. Mi, többiek pedig a szkítáktól kaptuk a tudósítást, és ennek a népnek szkíta neve arimaszp. Mert a szkítáknál 'arima' egyet, és 'szpu' szemet jelent. Az egész ország, melyet leírtunk, télen olyan hideg, hogy az év nyolc hónapjában elviselhetetlen fagy uralkodik itt...”

Már az 1970-es évek elején felvetette az orosz Bongard-Levin és Grantovszkij szerzőpáros B. N. Csekov nyomán a Hérodotosz által leírt, Szkítián keresztül vezető út egy pontjának megfejtési lehetőségét: „Az a legmeggyőzőbb feltételezés, amely szerint a Szkíthián túl haladó út a Volga melléki és Dél-Urál vidéki erdőségekre vezetett... Ha elfogadjuk ezt a javasolt útvonalat, az isszedonokat valahova a Dél-Urál vidékére vagy az Urálon túli területekre kell helyeznünk. Lehetséges, hogy nem alaptalan az isszedonosz vagy isszedosz nevet a mai Szverdlovsk várost érintő Iszety-folyó nevével összekapcsolni. Még a 17. században is Iszetyia néven említik az orosz okmányokban a vidéket, a 18. században pedig az Urálon túli terület említett körzeteit... Iszetszkaja tartományként jegyezték.”⁶ Legutóbb 1997-ben, Harmatta János, iranológus is foglalkozott az isszedon-Iszety névazonosítással,⁷ ám a kérdéses népet a szibériai ketekkel hozta összefüggésbe, akik jóval keletebbre élnek, az Ob, Jenyiszej felső folyásánál.

Sem Bongard-Leviné, sem Harmatta nem társítottak feltevésükhöz egy további, nagyon is kézenfekvő azonosítási lehetőséget, noha ez immár kb. fél évszázada elérhető a „hivatások” számára. Ugyanis az orosz régészet az 1960-as évektől tárta fel a vaskori Itkul-kultúra (virágzott i. e. 8-3. század)⁸ első lelőhelyét Szverdlovsk/Jekatyerinburg városától délre, az Itkul-tónál, majd e kultúra magtértségét éppen az Urál-hegységből a Tobolba ömlő Iszety-folyó felső szakaszánál határozták meg. Azóta lényegében teljes joggal felmerülhet az isszedon-Iszety-Itkul történeti-régészeti kapcsolat, hiszen Hérodotosz idején, i. e. 440 körül az Iszety-menti kultúra már az egyik legdominánsabb, valóban jól ismert kultúra volt az Urálnál. Mivel a földrajzi nevek általában alig változnak a történelem során, így valószínűsíthető, hogy az Iszety-folyó neve ősi eredetű, nem orosz vagy tatár-török, bár itt még el kell végezni a mélyebbre ható nyelvtörténeti vizsgálatokat. Mindenesetre a szóvégi -d, -t szabályos módosulásra utal, s az isszedonész utótagja csupán görög toldalék.

A leletek előfordulásaiból, fémanalíziséből a régészek kimutatták, hogy az itkuliak látták el bronz- és kisebb részben vaseszközökkel, -fegyverekkel és más tárgyakkal a Felső-Volgától az Ob-Irtis térségéig a helyi őslakókat, és a főként nomád, félnomád szaka, szarmata kultúrákat, bár Hérodotosz csak áttételesen utal az itkuli fémművességre, a koponya rituális bearanyozásával kapcsolatban. Jellegzetesek a magasan fekvő itkuli erődített települések, kovácsműhelyek, melyeknek rekeszes fa-föld-szikla védművei hasonlóak a bronzkori dél-uráli Szintasta erődfalazáshoz.⁹ Azonban az itkuliak temetői körül egyelőre bizonytalanság van, s nem értjük pontosan, miért írja néhány helyen a kiváló Koryakova-Epimakhov szerzőpáros, hogy ezt a kultúrát a fémipari műhelyek mellett „csupán települések” képviselik, másutt pedig, hogy Itkulnál „néhány kivétellel” hiányoznak a temetkezések, vagy hogy „temetkezési rítusa alig ismert.”¹⁰ Tehát fontos adatokat még nem tudunk: milyen rítus szerint temetkeztek az itkuliak, milyen égtáj szerint helyezték sírba a halottaikat, voltak-e részleges lovastemetkezéseik, milyenek az egyéb sírmellékleteik („andronovói” díszítésű edényeiket a településeikről ismerjük). Az itkuli terület magtértségében, az Urál keleti lejtőin számos, még feltárássra váró halomsír található,¹¹ s mivel az itkuliakat a bronzkori, szintastai népcsoportokhoz kapcsolja a régészet, így feltételezhetők az ezekhez hasonló vonások.

Miért is rendkívül érdekes számunkra ez az azonosítási lehetőség az *isszedonok* és az *Iszety-menti itkuliak*, e több kultúrát is magában foglaló s a régészek által „Iszety-szövetségnek”¹² is nevezett népesség között? Mert a fémművességükről híres itkuliak a bronzkori Urál-vidék déli, *proto-indoiráni* – E. Helimski nyelvészeti meghatározásával: „*Andronovo-árja*” – eredetű Szintasta-Alakul kultúráinak közvetlen utódaiként, régészetileg többszörösen dokumentálható kapcsolatban voltak az északabbra lakó ősuráliakkal, „finnugorokkal”, a Cserkaszkul, Mezsovska, majd a vaskorban a Gamajun kulturális összefüggésekben. E kapcsolat hol ellenséges volt, hol pedig, utóbb, ezt felváltotta egy szorosabb együttélés (lerombolt, felégetett Gamajun-falvak, majd Itkul és Gamajun leletek, települések együttesei).¹³

Etnográfiai jobban körvonalazódik a kép, ha a fentiekhez hozzávesszük a hantik, manysik hagyományait, énekeit az egykor *ugyanebben* a térségben megjelenő, s a hantikkal valóban rokonságba illetve harcba kerülő gazdag, lovas, harcos *szaber*, *szober* néppel, Szibéria nagy hatású névadóival kapcsolatban.¹⁴ A hanti énekek akár ezer évekkel régebbi események emlékét is megőrizhették, és tükrözhetik már az itkuliak és a gamajuniak ősi kapcsolatait, ahogy a magyar honfoglalás után is még 1000 évig őrizték őket. Nem lehet véletlen, hogy épp az uráli, nyugat-szibériai őskultúrák „helyén” gyűjtötték a 19. századi néprajzkutatók¹⁵ a hantik szabir-hagyományait; a felső Iszety térségében néhány folyó neve ma is *Sziverka*, *Szeveruska*, *Szevernaja*, s egy település neve *Szeverszkij*, melyek közvetlenül a szabir-magyarokra utalhatnak, az első kettő legalábbis (v. ö. a *Tura* folyónév az Iszettől északra kései, török eredetű lehet). A hanti énekekben sosem szerepel a magyar népnév, csak a szabir, de ez a szoros szövetségből vagy népazonosságból fakadhatott.

A másik legfontosabb etnográfiai adatunk ebben a kérdésben továbbra is Bíborbanszületett Konstantin, bizánci császár közlése (950 k.), aki világosan kimondja, hogy a magyarok régi neve *szavarti aszfali*, lovas szavárd volt.¹⁶ A bizánci forrásokban a szavárdok általánosító „hun” neve, vagy a gyakran megjelenő *szabir* névalak, mely kitartó, állhatatos, türelmes jelentéssel megvan a török nyelvben is (iráni átvétel?), és egyes személyneveik (Malak vagy Balak/Balmak, Kutilizisz, Boarik, Iliger), nem feltétlenül a hun, török etnikumukat jelzik,¹⁷ felmerülhet óiráni, sőt kelet-anatóliai eredeztetésük; a nevek hangzása, lejegyzése változhatott a különböző nyelveken.¹⁸ Ugyanígy aligha vehető „készpénznek”, hogy a császár „turkoknak” nevez bennünket; erre a kazárokkal való korábbi kapcsolataink emléke indíthatta.¹⁹ Lényeg, hogy a *szavarti aszfali* névre vonatkozóan hitelesnek tekinthető – a kutatás szerint magyar követektől származó – bizánci közlés szerint a magyarság a szavárd, szabir törzsszövetséghez tartozott a honfoglalás, ill. a kazárok Kelet-Európába érkezése előtt. Végül pedig a régi szavárd, szabir nevünk elérkezik krónikáink korába, a 12-13. századba: Anonymus mindig a honfoglalás eseményeinek élén említi Álmos nagybátyjának, Huleknek²⁰ fiát, *Zuard* vezért és népét, a „*Sobamogerokat*”.²¹

Az *isszedon-Iszety-Itkul-szavárd/magyar* összefüggést, egész genezisét viszonylag jól szemléltetik az eddig megismert régészeti leletek: Szintastán és utód kultúráiban elsőként találhatók Észak-Euráziában *részleges lovastemetkezések* (itt jelenik meg először a lószerszámok jelképes eltemetése is), az elhunytak *fejfel nyugatra* (arccal a felkelő nap irányába) történő sírba helyezése (kurgános és síktemetős gödörsírban is, kezdetben még oldaltfekvő testhelyzetben, és az irány váltakozik ny.-dny.-ény. között; v.ö. az ogurok, hunok rendszerint fejfel északra tájolták elhunytait), és még több fontos kritérium, melyek a honfoglalók leleteivel közeli rokonságot mutatnak (rövidfejű europid embertípus, fokoshasználat, tűzkultusz, fenőkö, ételmellékletek, gerendavázás veremlakások, később boronafalú házak, erődítés; az eddigi legrégebbi *küllős*, kétkerekű kocsileleteket szintastai sírokban találták²²). Ugyanakkor e kritériumok közül nem egyet a *szauromatáknál és szakáknál* is megtalálhatunk, akik i. e. 8. századtól fokozatosan megjelennek Közép-Ázsia felől a sztyeppe északi peremén, az Urál környékén, és a Kaukázusnál is, részint a beálló aszályos éghajlatváltozás miatt, részint pedig kiterjesztve politikai befolyásukat: „...az i. e. 8. századtól a *szaka törzsi unió elfoglalta a sztyeppe-térséget az Urál és Dél-Szibéria között. Az uráli nomádok dominálni igyekeztek az Itkul-kultúra népességét, akiknek mesterségbeli tudása a bányászatban és a fémiparban nagy jelentőségű volt a környező társadalmak számára*”.²³ Hérodotosz a szkíták elő-ázsiai betörésének okait így írja le: az arimaszpuk megtámadták az *isszedonokat*, ezek a szkítákat, ezek pedig a kimmereket, akik Kisázsiaába menekültek, a szkíták pedig utánuk.²⁴ Nem lehetetlen, hogy az „*isszedon*”/Isszet-menti szavárd-magyarok valóban részt vettek ebben a folyamatban, bár a „történetírás atyja” bizonyára csak elnagyoltan kapott hírt e távoli eseményekről.

Az itkuliak fémművességét illetően emlékeztetünk Al-Maszúdi (10. század) közlésére: a „*siyawardiya bátor és vitéz nép, amint azt a rájuk vonatkozó tudósításokban megjegyeztük; hozzájuk fűződik a siyawardiya néven ismert csatabárdok elnevezése*”.²⁵ Érdekes a Dzsagfar Tarihi, egy volgai bolgár krónikagyűjtemény kiadójának egyik jegyzete is a szuvar név eredetéről. F. Nurutdinov szerint a 'szuvar' urat, előkelőt jelentett, s ez a Volgai Bulgária független, kézműves, kereskedő rétegének neve volt, ami Alp Szuvarból, a kereskedelem, *kovácsmesterség* és a villámlás istenétől eredt s a városukat is róla nevezték el (ótörök' alp, alyp' = istent, szellemet tisztelő; ld. még kaukázusi hunoknál Alp Ilutver fejedelem, Daszuranci krónikája). Az „itkuli” szavárd-magyarok tehát erős nyomokat hagytak a különböző népeknél, akikkel érintkezésbe kerültek. A szakákkal, szarmatákkal való kapcsolataik során lassan áttérhettek a sztyeppe, nomádabb életmódra, ami a régészeti adatok szerint kb. i. e. 6-5. századtól kezdődhetett: „*Az Iszety-szövetség népességének egy része, Szargary-Mezsovska gyökerekkel, különböző tényezők (éghajlati, gazdasági, politikai) hatása alatt, fokozatosan felvette a pásztorkodó állattenyésztés mozgékonyabb formáit. Ezt a folyamatot nomádok ösztönözték*”.²⁶

Lényeges kérdés, hogy a magyarság ősei vajon a szabirokkal együtt érkeztek-e az Urálhoz i. e. 2000 körül (Szintasta), vagy pedig a vaskorban, a déli szakákkal, száuromatákkal, és csak ekkortól léptünk szorosabb szövetségre az itkuli szabirokkal? Ezesetben felmerül, hogy a szavárdok is közvetíthették számunkra az *általuk korábban már átvett*, az ősuráli népekkel (Cserkaszkul, Mezsovszka, Gamajun) való házassági kapcsolatok révén *megtanult* „finnugor”/uráli nyelvet.²⁷ A kutatás szerint a magyar népnév *-ar*, *-er* utótagja a finnugor/uráli ’férfi’ jelentésű *eri* szó maradványa, azonban hasonló utótag van a *szabir* és *ogur* nevekben is, mely utóbbinál az eredeti alak köztudottan *oq-ar*, *oq-er* = nyíl-ember/nép. Részben a *szabir*-magyarok lehettek az iráni elemek átadói a finnugorok felé, bár etnikai keveredésük nem lehetett túl mély vagy tartós, amint ezt a honfoglaló magyarság genetikája mutatja.²⁸ Sajnos a szavárdok kései, dél-kaukázusi (azerbajdzsáni) hagyatékát (nyelv, temetkezés, települések, néprajz, embertan, genetika) mindeztidáig nem ismerjük (csirjurti temető?). Az azeriek körében végzett genetikai mintavételek kimutatták ugyan az uráli Y-DNS (apai) N-haplocsoportot (21 főnél 10%),²⁹ de ez érkezhetett a 11. században az *oguz* (szeldzsuk) népességgel, az *ogurok* „z-török” rokonaival is.

Nomád kapcsolatainkra találhatunk a Tobol-folyótól innen megjelenő, szaka vonásokat mutató *Gorokovo-kultúrában* (i. e. 5. sz. - 3. sz.), melynek több erősített települését, temetőjét, elit sírjait feltárták, igaz, általában északi tájolóssal (Prygovo, Skaty, etc).³⁰ Az Itkul és Gorokovo kultúrák szomszédos népei a leletek tanúsága szerint békés kapcsolatban voltak egymással: „*A Gorokovo-kultúra egy kulturális szintézist indított el az Iszety és Tobol térségében, de ez nem rombolta le az Itkul fémipari központ körül létező viszonyok rendszerét. Így az Urálon túli lelőhelyek demonstrálják egyrészt a fazekas hagyományok sokféleségét, másrészt pedig a köztük lévő kölcsönös kapcsolatok stabilitását.*”³¹ Békésnek látszik a kapcsolatuk a jelentős hatást gyakorló, szomszédos, tobol-irtisi *Szargat-kultúra* (i. e. 7. sz. – AD 3-4. sz.) feltehetőleg *ogur* törzseivel is: „*A kölcsönös kapcsolatok főként a Gorokovo, Itkul és Szargat kulturális hagyományok között alakultak ki.*”³² Egykorú kínai térképeken talán a Szargat-kultúra szerepelhet Északi *Ui-beigo*, azaz *Ogur Királyság* néven,³³ majd a szargati leletek között megjelennek a *hunok* leletei i. e. 3. század végétől, eleinte szörványosan (Szidorovka, Iszakovka).³⁴ Érdekes, hogy az itkuliak és gorokovóiak épp akkor költöznek át az Urál nyugati oldalára, amikor a hunok felbukkannak az Irtsinél keleten; mint Koryakova utal rá, lehet, hogy épp a túlerőbe kerülő szargatiak, hunok miatt: „*Nincs bizonyítékunk arra, hogy feszültség lett volna a Gorokovo és Szargat-csoportok között. Mindazonáltal nagyon valószínű, hogy a Gorokovo elemek nyugat felé mozgulása és hatásuk a Prokorovo (korai szarmata) kulturális komplexumra, lehetett következménye a transzuráli Szargat-dominanciának.*”³⁵

Később, a kazár korban, talán csak a szavárdok kiválása után (AD 8-9. század), a magyar törzsek az *ogurokhoz* csatlakozhattak (vérszerződés), kiknek fejedelmei Attila király fia, Irnik leszármazottai voltak (Kuvrat fiai, népe). Lényegében ebből a meótiszi-volgai *ogur*, *onogur* környezetből eredhetnek a honfoglalók egy részének europa-mongoloid kevert vonásai, sőt dinasztikus hagyományai és a görög, latin krónikákban elterjedt *ungri*, *ugri*, „*hungar*”, azaz *onogur* (tíz-*ogur*, tíz-nyíl) népnevünk, s ezt Kézai kiegészítette a székelyek saját, 7. századi Kuber/”Csaba”-hagyományával (ami a székelyek őstörténetét illeti, úgy vélem az *ogurok*éhoz hasonlóan a Szargat-kultúrában kereshető, közelebb a hunokhoz). Anonymus szerint³⁶ a „*magyarus*” név a honfoglalók gúnyneve volt, ami nem mást jelent, mint hogy e népnév *nem* tartozott eredendően a magyarsághoz. Ennek világos jele, hogy ma sem így nevezzük önmagunkat. Történeti és szellemi-történeti értelemben mindenképpen ki kell emelni ezeket a szembeötlő tényeket, melyek rávilágíthatnak az eredeti, s nézetünk szerint inkább „*iráni*”, mint „*turáni*” hagyományainkra, sőt elveszett ősnyelvünkre is, miként ősvallásunkra az ’isten’ szavunk, melynek azonos avesztai, hatti és hettita párhuzamai vannak.³⁷ Nagyon úgy tűnik tehát, hogy mindebben a konkrét régészeti, történeti, nyelvi, embertani, kulturális összefüggésrendszerben, többszörösen egymáshoz illeszkedő etnokulturális-történeti rétegekben meglettük a valódi „*isszedonokat*”, a *szabir*-magyarokat, és szomszédaikat, az *ogurokat* és *hunokat*, őstörténetünk régóta hiányzó, Urálon túli lánc- (és gyöngy-) szemeit az Itkul, Gorokovo, Szargat régészeti kultúrákban (ld. térkép-mellékletek).

Tárgyunk szempontjából az egyik legérdekesebb jelenség, hogy Hérodotosz után eltűnik az *isszedon* név a forrásokból (ne feledjük, hogy i. e. 3. században az itkuliak és gorokovóiak az Urál innenső oldalára költöztek), majd Plinius († 79) a *Naturalis historiae*-ben kétszer is említi az „*esszedonokat*”: „*A nomádok fölött (laknak) az emberevők a Bugnál, a Meótisz fölött pedig a száuromaták és esszedonok*”,³⁸ és újra megerősíti: „*A Meótisz körül vannak: a part mentén a naptrák, fölöttük az esszedonok.*”³⁹ És meglepő módon *ugyanitt*, a Don-Meótisznál említi egy „*Sardi Scythae*” népet is: „*Ezt az egész környéket a szárd szkíták (vagy szkíta „szárdok”) és a szirákok lakják.*”⁴⁰ Azután pedig keleten is elhelyezi az *esszedonokat* a szakák, masszagéták között, mintegy a „teljesség kedvéért”, másolva a régi forrásokat, antik toposzként s nem tudván (vagy nem akarván kommentálni?), hogy egy népvándorlás következtében az „*isszedonokból*” lettek a szavárdok, szavárd-magyarok: a Káspin „*túl vannak a szkíta népek... híresek a szakák, masszagéták, esszedonok.*”⁴¹ Plinius után mintegy 100 évvel az alexandriai Claudius Ptolemaios (AD 85-165), korábban összegyűjtött adatok alapján, szintén a Don-Meótisz térségében említi, de már hívebb, pontosabb alakban, és görög toldalékkal a *Szouardenoi*, szavárdok, szuárdok népvét, és a Volgától keletre a *Materoi*, magyarok népvét,⁴² mely utóbbi közlést a paleoantropológiai leletek is alátámasztják.⁴³

Noha a forrásokban sosem jelenik meg az *isszedon* = szavárd, *szabir* azonosítás, Plinius, Ptolemaios adatai mégis fontos hozzájárulást jelenthetnek ahhoz a fentiekkel is jelentősen támogatható feltevéshez, hogy a szavárd-magyarokat régebben

„isszedonoknak” is nevezhették a hozzájuk eljutó pontusi szkíták és a görög kereskedők. A szavárd-magyarok lehettek a bronzkori, proto-árja gyökerű „Isszet-szövetség” domináns népe, akik a kelet-uráli Iszety-folyó mentén és tágabb térségében a letelepedett, fémműves, pásztori *Itkul-kultúrát* hozták létre, mely ún. „finnugor” nyelvi, ill. a vaskorban jelentősebb nomád, félnomád (szaka, szarmata, ogur) elemekkel is gyarapodott. Az Urál vidéke, mind az erdőöv, mind a ligetes sztyeppe gazdag természeti forrásai nagy vonzerőt gyakoroltak a déli népekre, így a szavárdokra, szavárd-magyarokra is. Életmódunk, világszemléletünk tekintetében a részleges nomadizmus évszázadait követően, a kereszténység felvételével voltaképpen *új formában, magasabb szinten* folytattuk ősráni fényvallásunkat, küldetésünket, a Zarathustra által már régesrég megjövendőlt, s Krisztussal elérkezett Világmegváltó alakjával a középpontban. Csupán az elmúlt évszázadok rossz történelmi tapasztalatai, társadalmi viszonyaink ismételt széttzilálódása, a túlzó, valóságtól elrugaszkodott pro és kontra érzelmek és elméletek okozták, hogy a magyar etnogenezis, őstörténet kérdései mindezidáig gyakorta jelentek meg téves, elégtelen megvilágításban.

Jegyzetek:

1. Obdorszki ének, 137-8. sor, Reguly-Pápay, I. kötet.
2. Részlet Hérodotosz történeti munkájából, IV. kötet, 24-28.
3. V.ö. Hérod. I. 216, masszagéta, ill. IV. 65, szkíta szokások, de Hérodotosz említ Szkítiában olyan „androphagikat” is, akik „semmiképp sem” szkíták, IV. 18. V. ö. Strabo VII. 9, XI. 8,6; ld. még gör. masszagéta = „haomaszaka”, haomaevő szaka/szkíta, G. Mirfendereski: The Saca Nomenclature, transoxiana.org, v. ö. E. B. Russo et al. 2008, J. P. Mallory, V. H. Mair: The Tarim Mummies, 2008.; és Hérod. VII. 64, „amürgiusz” = haomawarga, -evő.
4. Ti. mint a szkítákat, v. ö. Aiszkhülosz, Fr. 74.: „jótörvényű szkíták” (Télffy, 2001, p. 4); v.ö. Hekataios, Fr. 168: „isszedonok, szkíta nép”, és Hérod. I. 201.
5. Hérodotosz szerint a szauromaták a szkítáktól és az amazonoktól származtak, s feleségeik ugyanúgy vadásztak és harcoltak, mint a férfiak, ld. Ctesias, Fr. 27; Plinius, a görögöktől átvett kifejezéssel „gynaecocratumenoe”, nőuralmú szauromatákról számol be, Nat. hist. VI. 19.; v.ö. J. Davis-Kimball és a pokrovkai „amazon”-leletek; itt a matriarchátus maradványáról lehet szó, egyfajta ősi, sztyeppei „demokráciáról”, ami úgy tűnik megjelenik a honfoglaló magyarságnál is, ld. temetők központi sírjában többször gazdag női elhunyt volt, és női sírjainkban gyakori a részleges lovastemetkezés, vagy ló helyett lószerszám elhelyezése (László Gy., 117, 122, 170, Szeged-Bojárhalom, Kecel, Hencida; ld. szarmatáknál és szakáknál is, Nomads, 201, míg a hunoknál, oguroknál nem jellemző).
6. Szkítiától Indiáig, Bp., 1981, 44., ld. Koryakova-Epimakhov, 222, 238.; v.ö. a közép-uráli átjáró
7. Honfoglalás és nyelvészet, 119-40, v.ö. recenzió, Klima L., MNy, 1991/1.
8. Kutatta Beltikova, Borzunov, ld. Koryakova-Epimakhov, 286., de ők nem kapcsolják az „isszedonokhoz”.
9. i.m. 69, 282., ld. honfoglalás kori sáncváraink; v. ö. K. F. Szmirnov: „Hajlamos, vagyok arra, hogy... az isszedonokban... az andronovói kultúra hordozóit lássam, fejlődésük késői szakaszában.” (SzovRég, 1957/3, 3-19, MNM Könyvtár, D 132 jelz.).
10. i.m. 197., 277., 291, 313; lehet, hogy igaz az „isszedonok” rituális emberevése, amihez talán a csontok elégetése társult s ezért nincs (kellő számú) itkuli temetkezés? Érdekes, hogy egy szintastai kurgánban volt egy emberi koponyatető is az elhunyt mellett (ld. K. Jones-Bley, Kurgans, 130, uő az exkarnációról, a temetés utáni kihantolásról). A hamvasztást gyakorolták egyes szintastai utódkultúrák, Fjodorovo, Cserkaszkul, Szargary, de a vaskori sztyeppén ritka (v.ö. szogd osszáríumokról, F. Grenet, 1986, B. I. Marshak, 1995/1996). Az Aveszta tiltja az emberevést, a halottak eltemetését, elégetését (ld. Vendidad, Fargard, III. 4,36, V. 7, 39-40, VII. 5, 23, VIII. 8, 73-74., Aban Yast, 26,113), s Hérod. leírja (I. 140), hogy az óperzsák eltemetik halottaikat, csak a mágusok, a papi kaszt tiltja ezt, míg a szászánidáknál már egyértelműen tiltott a test eltemetése (Procop. DBP, I. xi,35). A tiltások jelzik a korábbi gyakorlatot, melyet egy idő után, nyilván Zarathustra új kinyilatkoztatásának elfogadásakor, fokozatosan elhagytak, megtiltottak, de az északi, uráli árkáknál megmaradhettek. Van egy-két zavarbaejtő magyar híradásunk, mint Álmos fejedelem feláldozása a Budai Krónika kései és szüksézává közlése szerint: „*Almus autem in patria Erdeel occisus est, non enim potuit Pannoniam introire*” (Álmost magát pedig megölték Erdélyországban, mert nem mehetett be Pannóniába, ld. Dümmerth: Álmos, az áldozat), és Regino apát 889-ben írja a hadban járó magyarokról (onogurokról?): „*az ungarok..., mint híre van, nyers húst esznek, vért isznak, az elfogott emberek szíveit darabonként elosztva, orvosság gyanánt megeszik*” (Sebestyén Gy.: Lóhús, emberhús és egyéb eledel, Ethnographia, 1903, 444), ami lehet antik „toposz” a szkítákról, ám nem kizárt, hogy a régi magyaroknál is megvolt az emberáldozat és -evés részleges, rituális szkíta szokása (Anonymus, 1: „*haragjukban emberhúst ettek*” a szkíták). V. ö. László Gy., 363, Lél vezérről, ld. még Vérbulcsu, és a mai köznyelvi szólás: „egyem a husod”, „megzabállak”, egy ősi, „pre-szkíta/andronovói” néplelki reminiscencia? Van-e ilyen szólás más, nem „szkíta” népek nyelvében is?
11. Ld. Melléklet I., térkép, U.S. Army Map Service, Sverdlovsk, Western Siberia, lib.utexas.edu/maps.

12. Koryakova-Epimakhov, 291; az isszedon név és az Iszety-szövetség elnevezés is azt jelenti, hogy nem egy, hanem több népről lehet szó, akik az Isszet-folyó mentén laktak, az Urál-hegység és a Tobol-folyó között, s akik között az itkuliak játszhatták a vezető szerepet.
13. i.m. 281, 289, ld. korábban Mezsovszka-leletek a kazah-sztyepei Szargary-kultúrában is, i.m. 171.
14. A hantik által használt kifejezés volt a *Saber-mu*, Szabirföld, Szabirország, ld. Sz. P. Patkanov: A szabirok nemzetisége, I., Ethnographia, 1900. okt., 341. Megjegyezzük, hogy Hérod. I. 104. közismerten említ egy „szaszpeir” népet a médek és a kolchisziak között, mely név meglepően hasonlít a szabirhoz. Feltételezhető, hogy ezek a „szaszpeirek” a bronzkorban északra vándorolt szubareus/szabir/szavárd törzsek kései maradékai voltak, de valószínűbb, hogy az *uráli* szabirok egy része épp a szkítákkal, száuromatákkal települt a Dél-Kaukázusba, talán az új vasipari technológiák elsajátítása miatt (ld. Kor.-Epi. 194, 196, az itkuli vasgyártás csak i. e. 5-3. századok között kezdődött, ill. a Kaukázus-Ananyino-Itkul kapcsolatokat, 191, és a honfoglalók bronz hajfonatkorongjai és a kobáni övesatok, szerzőtől „*Vadat üzni feljövénének*”). Ld. *Syspiritis*, *Szüiritész* tartomány Kelet-Anatóliában és ugyanitt a mai Ispir és Sivrikaya török helységek a Meszkit-, azaz Masszagéta-hegyeknél (Strabo, XI. 4,8., 14,9., 14,12, Ptol. IV. 5. és 77., *Saspeirene*, *Sappeirene* terület délebbre, Const., De themat. p. 30, és örmény, grúz *Speri*, v.ö. Lukácsy, A magyarok őselei, és Menandros, Fr. 41, AD 576, valamint Al-Hamadani, AD 757., a szabirok dél-kaukázusi letelepüléséről, ld. Kmoskó: Mohamedán írók, I/2, 182, 24).
15. Ld. Z. Tóth Csaba: Az Aranyfejedelem éneke, Életünk, 1999/6. v.ö. a szabirok páncélviselése és a szargati leletek. Ld. még a hanti énekekben a szabirok „felhajítják” a hantik levágott fejét, és Hérod. IV. 62, a szkíták 100 fogolyból egyet feláldoztak, jobb karját levágták és felhajították a levegőbe. Itt említjük meg az obi „ugor” folklórban szereplő *szarp*, *szorb*, a hatlábú égi szarvast, a Jávorcillagot (ld. indiai *szarabha*, egy nyolclábú csodalény, mely eredetileg *szarvas* lehetett, Bongard-Levin és Grantovszkij, p. 125; v.ö. az indiai viharistenek, a Marutok szarvas vontatta kocsiját, Rig Veda Sanhita, I., Sukta, 39,6., 85,4., ford. F. Max Müller, 1869, p.81, 85, 109), és a sas *turuj* nevét a voguloknál, melyek a szavárd-magyaroktól vagy oguroktól származó átvételek lehetnek (v.ö. sas-fa az Avesztában, Rashn Yast, X. 17, és az evenki sámánfa *tüszpet turu* neve Diószegi: A pogány magyarok hitvilága, 4. kiadás, 1983, p. 93).
16. De adm. imp. 38., v. ö. Szöllősy K., „Sabartoi asphaloi”, Turán, 2000-2001/3, 76., aszfali/aszpa = ló, lovas.
17. Ld. a szabir-magyarok és a hunok, ogurok harcairól már Priscos, 463 k., Malalas, 520, és Procop. 555. k. V.ö. Procopius a *Sabeir*-ekről, De bello persico, II./xxix.15, 29, xxx.28, I./xv.1, és VIII./xix.8. Érdekes még a török nyelvű (-vé lett?) csuvasok *szuvar* eredeztetése, ld. Serif Bastav: *Sabir türkleri*, Türk Tarih Kurumu (Török Történeti Társaság), Belleten V., 17-20, p. 77, Ankara, 1941.
18. V. ö. avesztai-óiráni *Szjavarsana* herceg neve fekete csődört jelent (Aban Yast, XI. 41, 1. jegyz., ford. Darmesteter), pehlevi *Siyawaksh*, *Siyawush* (ld. Szijavus, Sahname, ford. Radó A., 1896), és létezett Elő-Ázsiában egy *Szubartu*, *Szubir-ki* nevű ősi ország és *szubarra* nevű népe, i. e. 3-2. évezred (Ungnad: Subartu); v. ö. *Suwar-data*, 'Nap-adta', indo-iráni jellegű királynév, El-Amarna táblák, i.e. 15. sz. (P. O. Skjaervo: *Introd. of Zoroastrianism*, 2006); v.ö. a kelet-anatóliai ősvárosok, bronzműveltség kapcsolata a dél-uráli Szintasta-kultúrával, Sz. A. Grigorjev, in Kurgans, Ritual Sites, 2000, 141.
19. A császár írja is, hogy a „turkok” három (de inkább 300) évig együtt harcoltak a kazárokkal. Nem csak magyar forrásból szerezhette értesüléseit, hiszen pl. a szláv Levédia/Lebegyia néven közölte a Krím-félszigettől északra fekvő régi ogur szállásterület nevét (anonymusi *Dentumagaria*, *Donyec-medence*? A levédiai helynevekről ld. Jerney János Keleti utazása, 1844-45: Lebedikai pusztá, Kis- és Nagy-Lebedika, Csinhul-, Takmak-folyók, ld. DAI 38). Általában igen problémás a hunok, ogurok viszonya is a türkökhöz, akik legyőzték őket 558-ban, ld. az *elteber*, türk vazallus uralkodói cím a kaukázusi hunoknál a 7. században (Dasxuranci: „*ilutver*”) és a volgai bolgároknál is a 10. század elején (Ibn Fadlan: „*b.lt.war*”).
20. A név eredeti alakja valószínűleg Ilek, v.ö. Iliger, szabir fejedelem (Agathias, V. 11), de Attila idősebbik fia, Ellák is (Jordanes 50, 262), vagy az Urál/Jaik egyik mellékfolyója, az Ilek (szarmata név? ld. Pokrovka).
21. Anon. 45., v.ö. Liutprand, Antapodosis, III. 30: *Salardus* (?); azonban nem a szavárdok költöztek Görögországba, hanem Kuber és ogurjai (Nikephorus, Theophanes, Szt. Demeter legendája), akiknek másik része a bajorokhoz ment (Fredegár 72, AD 631). A kutatás általában 680 körülre helyezi Kuvrat kán halálát, de 630 körül már zajlott az ogurok elvándorlása.
22. I. e. 2000 k., Koryakova-Epimakhov, 81, fig. 2.17, Krivoye Ozero, 9. kurgán, 1. sír, v. ö. David W. Anthony és Dorcas R. Brown: The Secondary Products Revolution, Horse-Riding, and Mounted Warfare, 2007.
23. Koryakova-Epimakhov, 291, ford. ZTCs., a dél-uráli származók, szakák egy része az i.e. 4-3. században visszaköltözött délre (utódaik hódoltatták Greko-Baktriát, majd megalakították az indo-szkíta királyságot), más részüket nyugatra ment, a szkítákhoz, i.m. 298.
24. Herod. IV. 13; az *arimaszp* névhez ld. óir. *aszpa* = ló, lovas, *arima* + *aszpa* = „egy lovú”, szegény? Szkíta szójáték? V. ö. *Arejat-aspa*, hun fejedelem és a *Sairima*, *Selm*, száuromata név az Avesztában és a Sahnamében, és Ptol. VI. 11, *zariaszpai* nép Baktriában? Ld. Plinius, VI. 55: „Thuni et Focari”, hunok és tokhárok, és Dionysius Periegetis (AD

- 120 k.), 926. sor: „Tocari, Phruri”, Kína szomszédságában (Ptol. VI. 16, Serica). Érdekes régészeti összefüggések adódnak Hérodotosz egyéb adatai és a bronz- és vaskori állattartás között. Hérodotosz szerint a szkítiai ökröknek nincs szarvuk a nagy hideg miatt (IV. 29), Strabo pedig azt írja, hogy a szkíták le is fűrészelik azokat (VII. 3,18). Mármint a bronzkori, dél-uráli Szintasta, Petrovka kultúrák állatcsontleletei között a marhakoponyák valóban szarvnélküliek (Kor.-Epi., 89), de a vaskori, Volga-Káma-menti, korai szkíta és őslakos eredetű Ananyino-kultúrában is szarvnélküliek az ökrök (i. m. 257).
25. Kmoskó, 2000, 189; v.ö. bronzfokosok Szintastán, és Hérod. VII. 64., a szakák fokosának gör. „szagarisz” neve, mellyel Maszúdi esetleg összekeverhette a szavárdok nevét (ld. szekerce, szakóca szavunkat, mely a TESz szerint „szláv” eredetű, ami bizonyosan tévedés; ld. még Maszúdinál a *szijabiya* és a *szablya* nevek hasonlóságát, ami a szabiroknak a szablyakészítésben játszott szerepére is utalhat, mint már Padányi, Götz megjegyezték). A Dél-Kaukázusba költözött „szerboton”-ról, azaz szevortikról/szavárdokról, ld. De cerim. II. 48., akiket egyébként a moszlim írók tévedésből „örmény fajtának” vélték (Maszúdi, Isztahri).
26. Koryakova-Epimakhov, 291, 240. Kiemelendő, hogy mindegyik nyugat-szibériai „nomád” kultúrának voltak erődített és nyílt települései, saját gerendaházakkal, veremlakásokkal, s a honfoglaló magyarságnál sem beszélhetünk „tisztá” nomadizmusról, inkább átmeneti vagy félnomadizmusról.
27. Illetve fordítva is történt átadás; a magyar nyelvben 60 iráni eredetű szót határozott meg Harmatta, melyek egy része i. e. 2. évezredre tehető; az iráni-andronovói ősnyelvünkből megmaradt, amit a „finnugorok” anyanyelve eredetileg nem tartalmazott (fémnevek, lótarásra vonatkozó nevek, város neve etc.), a többi úgy tűnik valóban „finnugor” ill. kisebb részt török *lett*, ogur, kazár hatásra.
28. Gáspár-Mészáros, és Bogácsi-Szabó et al. 2008. A „finnugorok”, hantik, manysik eredetileg hosszúfejú europidok voltak; az archeogenetika szerint kb. 6-7000 éve vándoroltak Nyugat-Szibéria területére, Karafet et al. 2002., 782-785.
29. Wells et al. 2001.
30. Koryakova & Daire, Kurgans, 2000, 63, és Kor.-Epi. 291.; erődöszeik fa- és agyagkonstrukciók, v.ö. a honfoglalás kori kiégetett, megkeményített erődfalainkat.
31. i.m. 291, v. ö. a Szapogovo-kincs bronzfiguráinak itkuli eredetéről, i.m. 295-296., uo. 285, rituális sasfigurák, melyek hasonlóképpen Itkul-termékek lehettek; szobrokhoz ld. még az Usztyurt-fennsík kultikus szobrai, Olkovszkij, Kurgans, 2000, 33.
32. i.m. 298.; v. ö. az „ugor” terminus valójában ogurt jelent; ld. még Szargat-mtDNS-ről Bennett, Kaestle, 2010., szibériai adatok Lalueza-Fox et al, 2004; magyar és székely adatok, Bogácsi-Szabó et al., 1208., és Gáspár-Mészáros.
33. i.m. 311, v. ö. a „magas szekere” tinglingek, Vásáry, 43-44, 128; az egyébként elismert, széles áttekintésű turkológus szerző a szabirokat Dzsungária térségéből hozza elő, ami erősen hipotetikus, akárcsak O. Pritsak szienpi-szabir azonosítása 1976-ban; jelenleg megdőlni látszik Vásáry summázata is a nyugat-szibériai ogur, magyar őshaza lehetetlenségéről, a 463-as avar támadással kapcsolatban (p. 145; tévesen idézi Ptolemaioszt is a *khounoi* névvel kapcsolatban, p. 55., ld. Ptol. III. 5,25, akiket nem a Donnál, hanem a Dnyepernél említ az ókori geográfus, de egy elírt népnévvel és/vagy téves elhelyezésével lehet dolgunk, hiszen a hunok a 2. században a Dnyepert még biztosan nem érték el). Hasonlóképpen eltekinthetünk Bálint Csanád, egyébként szintén jeles régész néhány „hiperkritikus” észrevételétől, miszerint „nem lehettünk” irániak, szarmaták, ahogy Tóth Tibor „csoportosította az adatokat”, ld. Bálint Cs.: A Kelet, a korai avarok..., 233. jegyzet, de Bálint legalább képes olykor felülvizsgálni a saját nézeteit, ld. uo. az ücs-tepei leletekről, vagy a Nagyszentmiklósi kincsről 151. jegyz. (nem avar), és a kincs 2002-es kiállítási katalógusában (avar).
34. Ld. Érdy M., 2001, 85-95., Érdyék a hun üst-leletek nyomait követve átutaztak a szavárd-magyar „őshazán”, az Iszety-térségen is; megjegyzem, épp itt hét órát vesztgelt a vonatuk, amiben valahogy „karmikus” intést látok, ld. uo., képekkel, 43, 161-163.
35. Koryakova-Epimakhov, 298, v. ö. a kazah-madiarok eredetmondája, Benkő M. nyomán Hölbling T., 2010/I. 99., tehát összecsapás történhetett a téli szállásoknál is, az Aral-tó, Szir-darja mentén, ahol ennek nincs maradandó nyoma. Érdekes, hogy az ősi Szibir település az Irtistől északra épült, mintegy a déli nomádok elleni védekezéséppen. Itkuliak elköltözéséről ld. Kor.-Epi. 240, 287., és Nomads, 1995, 93, 186. Úgy tűnik, hogy az ogurok, hunok i. e. 2. századtól kezdtek átköltözni a nyugat-uráli, pjanobori népekhez, ld. enyhe mongoloid vonások a Kara-Abyz temetőben, i.m. 262.
36. A magyarok cselekedetei, 14. és 32., Osiris, 1999., v. ö. szerzőtől *Miért nem lehettünk eredetileg hunok, ogurok?*, 2012.
37. Hatti *estan* = napistennő, hettita *istanu* = napisten, avesztai, pehlevi *yazatan*, *yezdan* = isten, szellemi lény, ld. Darmesteter, 1883, Bossert 1957, Fauth 1979, Haas 1994, Rédei 1999, Beckman 2002. A finnugor/uráli nyelvek óiráni jövevényszavaival együtt ez is mutatja, hogy az Urál és Nyugat-Szibéria térsége sokáig az „árja” nyelvi és kulturális *koiné* része volt, s a „turániak”, őtörökök csak a vaskorban jelennek meg (ogurok, hunok Belső-Ázsiából), amit igazol a genetikai kutatás (kelet-ázsiai haplocsoportok i. e. 1. évezredtől). Kérdés persze, hogy valamelyik

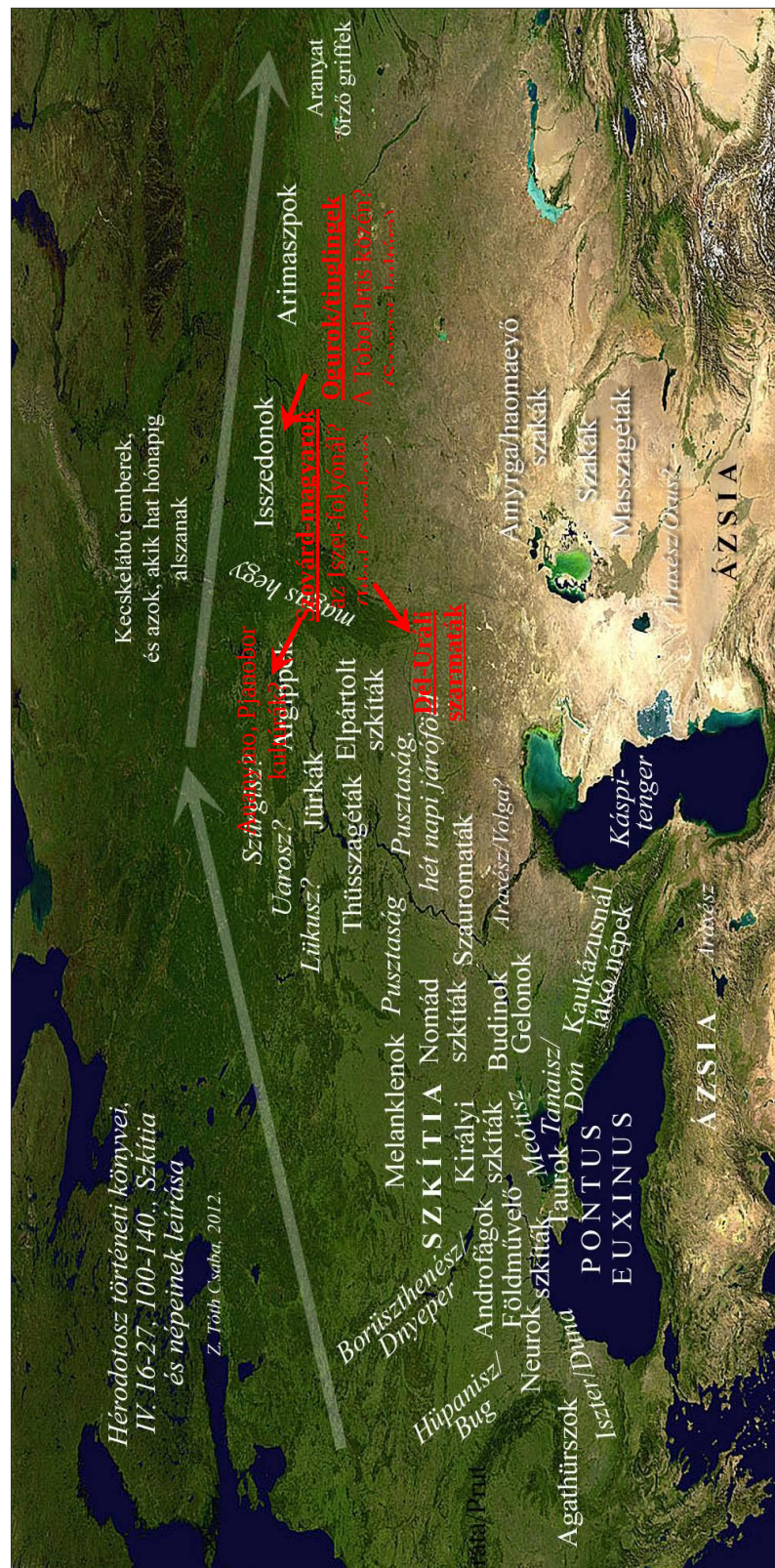
- bronzkori, kazahsztáni kultúrát, mely később az Altáj vidékére települt, alkothatták-e proto-árja őshunok? Ld. még az Avesztában *hyaona*, *hiiaona*, pehlevi *chion* Közép-Ázsiában, majd i. e. 9. század végén a Csou-királyságot fenyegetik (Si king, 167, 168, 177, 178., *hszianjün/xian-yun*, majd a *hszionnü*, *xiong-nu* névalak i. e. 4-3. századtól).
38. „*Super eos Nomades, deinde Anthropophagi, a Buge vero super Maeotim Sauromatae et Essedones*”, IV. 88.
39. „*Sunt qui circa Maeotim...: a litore Naptras, supraque Essedones*”, VI. 20.; előbbiek talán Strabo „nabiani” népe (XI. 5,8), és Diodorus „*napes*” szkítái? (Bibl. Hist. II. 43).
40. „*Totum eum tractum tenent Sardi Scythae et Siraci*”, IV. 83; v.ö. *Sardenae* népnév a Tabula Peutingerianán, tévesen *Sardecae* alakban; szirákokról ld. Tacitus, *Annales*, XII. 15., és Sulimirski, 83, 95, 123; nem keverendő össze a kiváló Almásy György által is említett közép-ázsiai *szártokkal*, ami nem népnév, hanem „városit”, letelepültet jelent (Vándorutam Ázsia szívébe, 1903, 73-75), sem az ókori, kisázsiai Sardeis város, netán Szardínia nevével. Plinius kissé pongyola az idegen nevek lejegyzésénél, de adatát igazolja Ptolemaios.
41. „*Ultra sunt Scytharum populi... Celeberrimi eorum Sacae, Massagetae, Dahae, Essedones*”, VI. 50; később pl. Ammianus az alánokat masszagétáknak nevezi, vagy Theophanes az ogurokról azt mondja, hogy a „*doni türkök, akiket régen masszagétáknak neveztek, a perzsák pedig a maguk nyelvén kermichiónoknak* (vörös hunok)”, és rendszeres a szkíta, hun név általánosítása (v.ö. Hérod. IV. 81). A népvándorlásokat jelzi, hogy Ptolemaios szakákat említ Közép-Ázsiában és *szakanoi*, *zakatai* népeket a Don-Volga térségében, ászokat (*aszaioi*, jászok? v.ö. Strabonál még a Káspin túl), valamint alánokat és aorszokat Kelet-Európában és Ázsiában is (*roxolanoi*, *alanoi szküthai*, *alanorszoj*, *aorszoj*; utóbbiak lehettek a kínaiak által „vuszunnak” nevezett varsányok). Ld. még az avarok var-chiön, várkony neve: Ptol. VI. 11, *ouarnoi* Baktriában, és a heftalita hunok pehlevi/közép-perzsa *chiön* neve). V. ö. Hérod. „jürkái” lehettek később Strabo „urgijai”. Ptol. III. 19. említ egy „boulanész” népet Európai Szarmácia területén, amiben néhányan a bolgárokat látják, ez azonban vagy elírás, pl. „bouganész”, a Bug-folyónál lakó nép helyett (a szöveg egy „szoulanész” névváriánst is közöl), vagy egy pontatlan földrajzi elhelyezésről van szó, ahogy a khounoi esetében is; ebben az időben óbolgárok legfeljebb a Volga-Káma-vidéki Pjanobor-kultúrában lehettek, mintegy a hunok „füleiként”, kémeiként, ld. 35. jegyz. (a nomád népek több stratégiai, kereskedelmi csomóponton is elhelyezkedtek egyszerre, ld. az észak-kaukázusi és volgai szabir-magyar „őshazákat”, vagy a meótszai és volgai onogur-bolgárok „őshazáit”)
42. *Geographia, Sarmatia Asiatica*, V. 9,16-17. E volgai magyarok lovasíjászai már AD 1. század elején eljuthattak a szarmatákkal a Kárpát-medence környékére is, már vagy még „magyar” néven, ld. *Metere, Mattzaris*, T. Pekkanen, Turán, 2009/1, 144.
43. Tóth T., 1965, 1969, Éry, 1982.

Hivatkozások:

- ✚ G. BECKMAN: „My Sun-God”, Melammu Symposia III, Ravenna, 2002.
- ✚ BELTIKOVA, G. V. 1986. Itkulskoye I gorodishche – mesto drevenego metallurgicheskogo proizvodstva. In Problemy Uralo-Sibirskoi arkheologiyi, ed. V. Kovaleva. Sverdlovsk: Ural State University; – : 1993. Razvitiye itkulskogo ochaga metallurgii. In Voprosy arkheologiyi Urala, ed. V. Kovaleva. Ekaterinburg; – : 1997. Zauralskii ochag metallurgiyi: Ph.D. dissertation: Moscow, Institute of Archaeology RAS.; – : 2002. Itkulskij ochag metallurgiyi: orientatsiyi, svyazi. Uralski istoricheskij vestnik 8: 142–63.
- ✚ BOGÁCSI-SZABÓ et al.: Archeogenetikai vizsgálatok a Kárpát-medence 10. századi népességén, Magyar Tudomány, 2008/10, 1204-1216
- ✚ C. BENNETT, F. A. KAESTLE: Investigation of Ancient DNA from Western Siberia and the Sargat Culture. Human Biology. 82(2), 2010.
- ✚ G. M. BONGARD-LEVIN, E. A. GRANTOVSKIJ: *Szkítiától Indiáig*, Gondolat, Bp. 1981. (oroszul: 1974)
- ✚ H. Th. BOSSERT, „Meine Sonne”, Orient, Neue Serie 26 (1957): 97-126;
- ✚ ÉRDY M.: A hun lovatemetkezések, 2001.
- ✚ ÉRY Kinga: Újabb összehasonlító vizsgálatok a 6-12. századi Kárpát-medence embertanához, Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei, 16., Veszprém, 1982.
- ✚ W. FAUTH, Sonnengottheit und ‘Königliche Sonne’ bei den Hethitern, Ugarit Forschungen 11 (1979)
- ✚ GÁSPÁR R., MÉSZÁROS A.: Az uráli nyelvcsalád népességének genetikája a mitokondriális DNS vizsgálatok alapján, A magyarság és a Kelet, II. Östörténeti Konferencia, Budapest, 2008.
- ✚ Volkert HAAS: Geschichte der hethitische Religion, 1994
- ✚ HARMATTA J.: Iráni nyelvek hatása az ősmagyar nyelvre; – : A magyarok nevei a görög nyelvű forrásokban, mindkettő Honfoglalás és nyelvészet, 1997. – : *A Volgától a Dunáig*, Magyar Nyelv, 2001/1.
- ✚ E. HELIMSKI: The southern neighbours of Finno-Ugrians: Iranians or an extinct branch of Aryans („Andronovo

- Aryans”)?) (A finnugorok déli szomszédai: irániak vagy az árják egy kihalt ága, az „Andronovo-árják”?), in Early contacts between Uralic and Indo-European, International Symposium, Tvärminne Research Station of the University of Helsinki, 8-10 January, 1999.
- ✚ Herodotus, from the text of Schweighauser, C. S. Wheeler, 1854. (gör.)
- ✚ T. M. KARAFET et al.: High Levels of Y-Chromosome Differentiation among Native Siberian Populations and the Genetic Signature of a Boreal Hunter-Gatherer Way of Life, Human Biology, Dec 2002, v. 74.
- ✚ KMOŠKÓ M.: Mohamedán írók a steppe népeiről, I/2., 2000.
- ✚ KORYAKOVA, L. N., & M.-Y. DAIRE, 2000. Burial and Settlements at the Eurasian Crossroads: Joint Franco-Russian project. In Kurgans, Ritual Sites and Settlements: Eurasian Bronze and Iron Age, ed. J. Davis-Kimball, E. Murphy, L. Koryakova, & L. Yablonsky. BAR. International Series, 890. Oxford
- ✚ L. KORYAKOVA - A. V. EPIMAKHOV: The Urals and Western Siberia in the Bronze and Iron Age, Cambridge University Press, 2007
- ✚ C. LALUEZA-FOX et al.: Unravelling migrations in the steppe: mitochondrial DNA sequences from ancient Central Asians, Proc. R. Soc. Lond. B (2004) 271.
- ✚ LÁSZLÓ Gy.: A honfoglaló magyar nép élete, Püski, 1997. (első kiadás 1944)
- ✚ Nomads of the Eurasian Steppes in the Early Iron Age, ed. Davis-Kimball, Bashilov, Yablonsky, 1995
- ✚ C. Plini Secundi Naturalis historiae, L. Ianus, 1854.
- ✚ Claudii Ptolemaei Geographia, C.F.A. Nobbe, 1843, 1845. (gör., OSZK RNYT, Ant. 4756)
- ✚ RÉDEI K.: 'Isten' szavunk eredete, Magyar Nyelv, 1999/1
- ✚ REGULY A. - PÁPAY J.: Osztják/chanti hőseinek, I-III, 1944-1963.
- ✚ E. B. RUSSO et al.: Phytochemical and genetic analyses of ancient cannabis from Central Asia, Journal of Experimental Botany, Vol. 59, No. 15. (2008) (4200 éves tarimi sírban kaukazoid sámán cannabis-készlete)
- ✚ T. SULMIRSKI: The Sarmatians, Southampton, 1970.
- ✚ TÓTH T.: A magyarság etnogenezise, I-II., Turán, 2009/1 (első megjelenés: 1965, 1969).
- ✚ Z. TÓTH Cs.: Magyar őstörténeti tanulmányok, Mikes International, 2010. – : Restitutio Historiae Veterum Magarii, 2011. – : Miért nem lehattunk *eredetileg* sem hunok, sem ogurok?, 2012.
- ✚ VÁSÁRY I.: A régi Belső-Ázsia története, 2003.
- ✚ WELLS et al.: The Eurasian Heartland: A continental perspective on Y-chromosome diversity, *Proc. Natl. Acad. Sci., USA*, Vol. 98, 2001, pnas.org
- ✚ M. WITZEL: Linguistic Evidence for Cultural Exchange in Prehistoric Western Central Asia. Sino-Platonic Papers 129 (2003)

Mellékletek:

I. Hérodotosz leírása Szkítiáról, a szkíta vándorlás okairól, és néhány lehetséges régészeti, etnikai párhuzam (i. e. 7. században a kimmerek a Krím-félsziget és a Kaukázus környékén élhettek)

II. A honfoglaló magyarság embertani analógiái a bronz- és a szarmata-hun korban, a régészeti kultúrák tükrében
(Éry Kinga, L. Koryakova, A.V. Epimakhov nyomán)

Őstörténetünk hiányzó láncszemei

A magyarság népelemeinek kialakulása, kapcsolataik és vándorlásaik a bronz- és vaskorban, a régészet, antropológia, genetika és a történeti források alapján

Bronzkor (középső, késő)

1. „Árja” törzsek (Szintasta- és utódkultúrái; szovárd-magyarok ősei, Urál-h.)
2. „Turáni” törzsek (Szargari, Tagar, Karaszuk; ogurok és hunok ősei, Altáj-h.)
3. „Finnugor” törzsek („árjakkal” kevert kultúrák: Cserkaszkul, Mezsovka)

Vaskor

- **Itkul-kultúra**, i.e. 8-3. század, szovárd-magyarok („isszedonok”), letelepült, pásztori életmód, fémipar, kereskedelem, erődtített és nyílt települések
- **Gorokovo-kultúra**, i.e. 5-3. század, szakák, félnomád, erőd. és nyílt telep.
- **Szargat-kultúra**, i.e. 7- AD 4. század: ogurok, hunok, félnomádok, ua.

Időrendi vázlat

i.e. 7. évezred: iráni őskor (Aveszta ősi rétegei, első város, első Zarathustra, aki pap, harcos és földművelő, Irán-Turán háborúk)

i.e. 5-4. évezred: ló háziasítása a sztyeppén, bronzkor

i.e. 2300-2000 k.: kelet-iráni népek a Dél-Urálhoz költöznek (*Szintasta*, „erődvárosok országa”, küllős kerekű szekér, ló hátalása megkezdődik, nyereg, lószerszám kialakulása, tűzkultusz, állattáldozat, fejlett bronzipar, kerámia); utódkultúrák: *Petrovka, Alakul, Fjodorovo*

i.e. 1750-1500 k.: északi gyarmatosítás, első kapcsolat a „finnugorokkal” (erdőövi őslakók), feleségszerzés, javak, technikák, nyelv, kultúra cseréje; iráni-finnugor vegyeskultúrák (*Cserkaszkul, Mezsovka*); keleten nomád kultúrák kialakulása (szkíták), árják Iránba, Indiába

i.e. 800 k.: *Itkul* (Hérod.: „isszedonok”, az Iszet-folyónál, Szintasta-Mezsovka gyökerek), letelepült, pásztori, állattenyésztő kultúra, főként bronzművesség; újabb kapcsolat a „finnugorokkal” (*Gamajun*)

i.e. 700 k.: sauruomaták a Dél-Urálnál, félnomád ogurok a Tobol-Irtisnél (*Szargat*), erődített és nyílt települések, kurgán-temetkezések

i.e. 500 k.: félnomád szakák a Tobol nyugati oldalánál (*Gorokovo*), erődített és nyílt települések, kurgán-temetkezések, kapcsolat az itkuliakkal (akik a sazuomatákkal is kereskednek) és a szargatiakkal (akik kiterjesztik befolyásukat az Urál és az Altáj között); újabb „szarmata” törzsek megjelenése; itkuliak fokozatosan nomadizálódnak

i.e. 300 k.: a hunok első megjelenése a Szargat-kultúra keleti részén (Szidorovka, Iszakovka); az itkuli és gorokovói törzsek az Uráltól nyugatra költöznek a szarmaták szomszédságába

i.e. 4-3. század: a sazuomaták nagy része elfoglalja Európai Szkítiát, a szarmaták egy része visszamegy Kelet-Íránba (Greko-Baktria és az Achaemenida perzsa birodalom legyőzése, Párthia felemelkedése)

i.e. 2. század: alánok felemelkedése (Kang-kü, majd Kelet-Európa, Észak-Kaukázus), jüe-csik (kusánok), vuszunok

AD 2. század: a hunok nagy tömegben elindulnak Mongóliából, és egy részük a Szargat kultúrában telepszik le, másik részük Kelet-Íránba költözik a Jaxartészhez (későbbi heftaliták)

AD 1-2. század: első megjelenésünk a nyugati forrásokban: *Metere*, *Mattzaris*, *Sardi Scythae*, *Souardeni*, *Materi*, *Sardenae*

375: a hunok, ogurok és szövetségeseik átkelnek a Volgán és megdöntik az alánok uralmát

(Koryakova-Epimakhov, 2007)

AD 453: Attila király halála; a korábbi hun törzsszövetség nagyrészt szétesik, Attila fiainak harcai a nem-hun törzsekkel (Jordanes, 50, 266)

463: avar támadás hatására a *szabirok* (szabir/szovárd-magyarok) megtámadják az ogurokat (Priscus)

520: Boarek, *szabir* királynő a bizánciak oldalán harcol seregével a hunok (Tyrax és Glonos) ellen, akiket legyőznek

555: lazikai háborúban a *szabirok* és alánok a bizánciak oldalán, a hunok, ogurok a perzsákkal (változó szövetségek, néha testvérharcok)

558: avarok a Kárpát-medencébe költöznek (közép-ázsiai var és chión/hun törzsek, elenyésző mongoloid elemmel)

610 k.: Onogoria a Meótisznál (onogurok országa, Kuvrat kán)

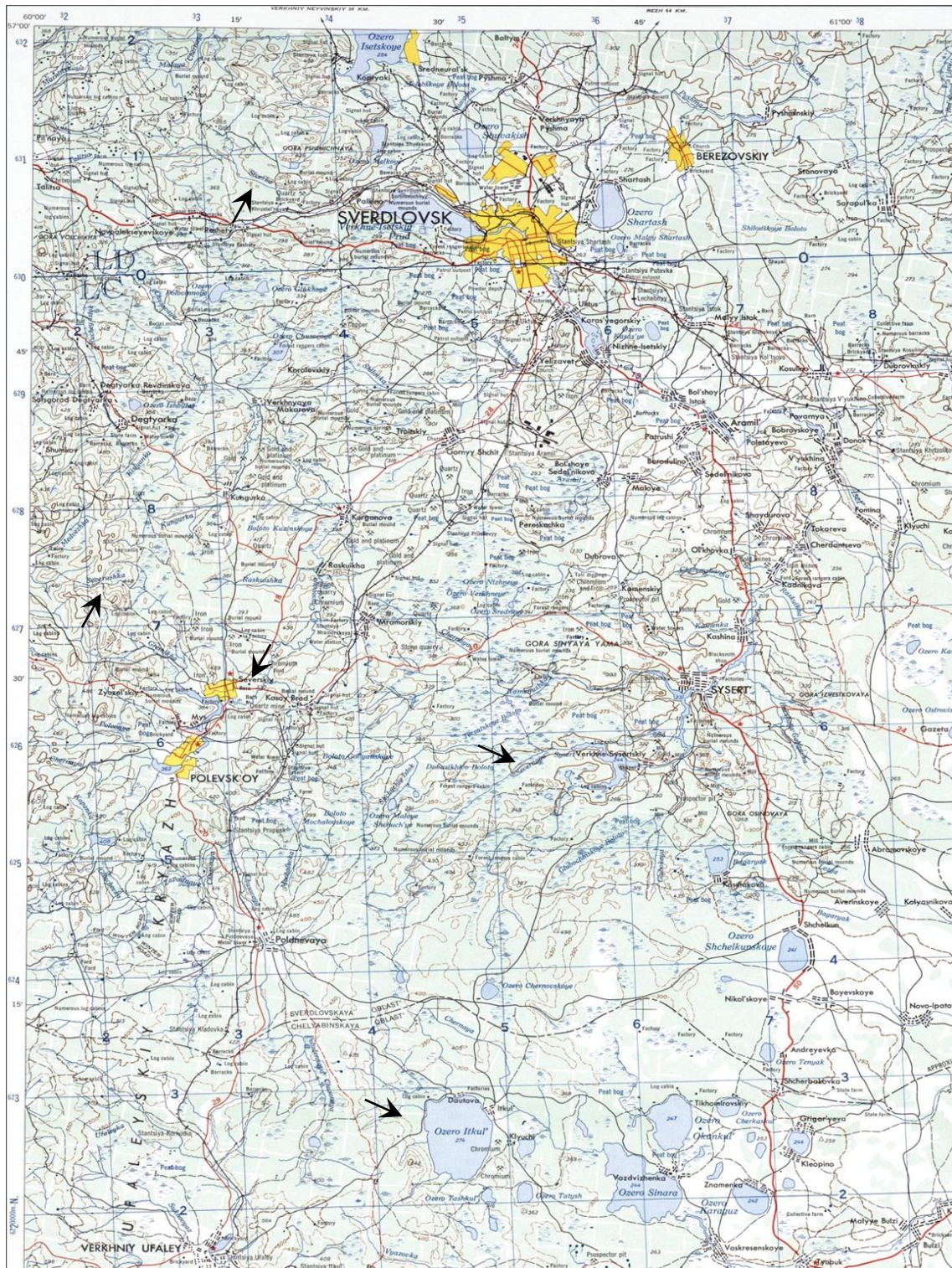
630 k.: kazárok (nyugati türkök) megjelenése, uralmuk alatt egyesítik a sztyeppe-i törzseket (korábbi nevünk: *Sabartioasphalo*)

631: Kuvrat onogur-bolgár kán 5 fia közül Kuber a Kárpát-medencébe, Kotrag a Volgához megy, Batbaján a Meótisznál marad; szorosabb magyar és onogur kapcsolatok kezdete (Hunor-Magor?)

8-9. század: besenyő támadás; *szabirok* elköltözése a Dél-Kaukázusba

895: magyar honfoglalás a Kárpát-medencében, „Hungaria”/Onogoria

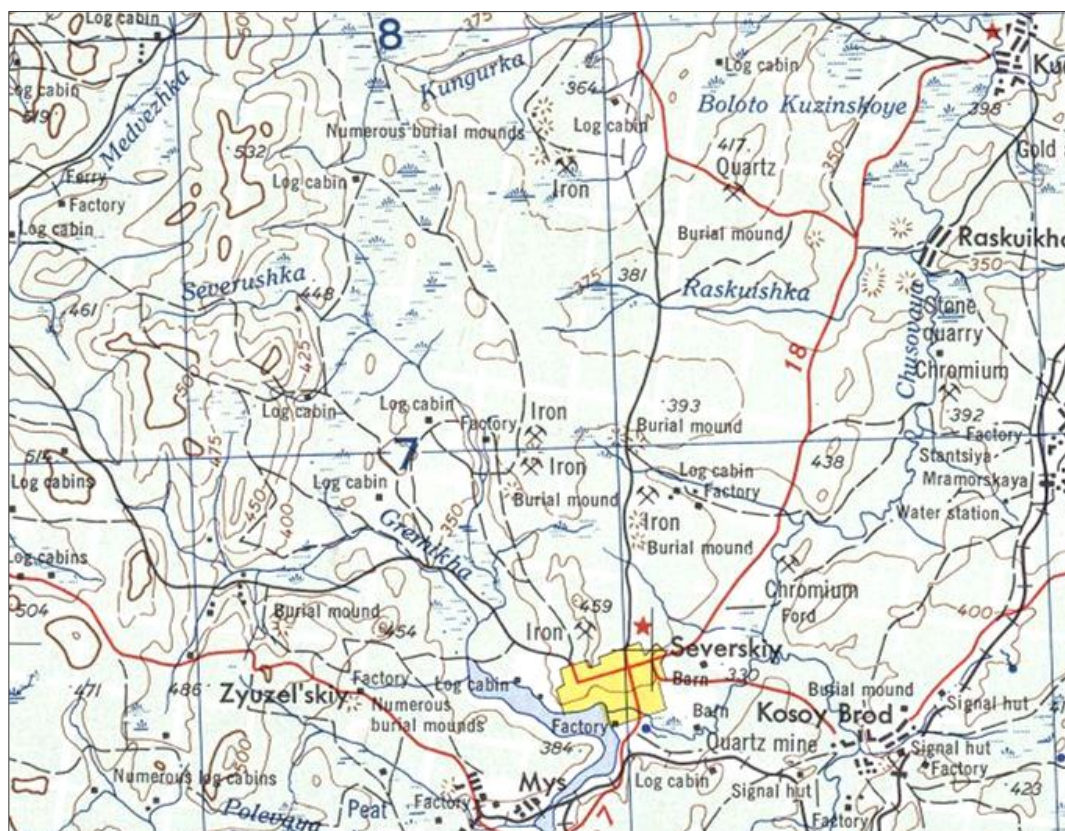
III. Az Itkul-kultúra magtérsege 20. századi térképen

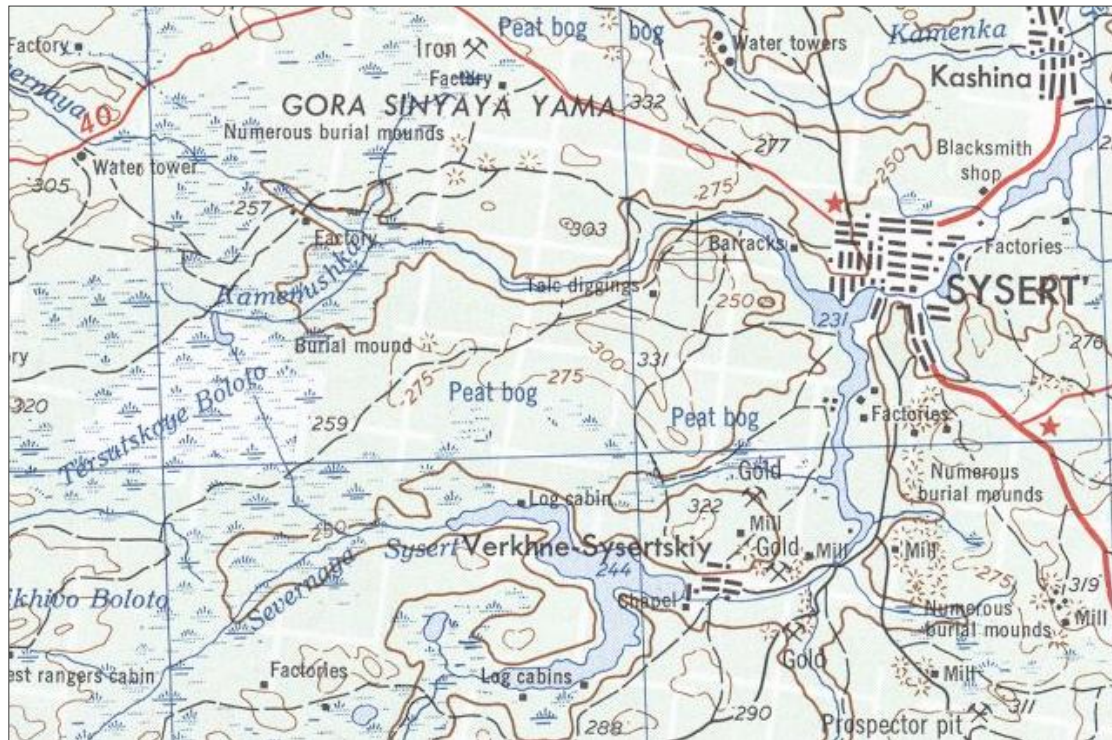
1. Szverdlovszk/Jekatyerinburg, Nyugat-Szibéria, M: 1:250,000, U.S. Army Map Service, NO 41-10. 1954, lib.utexas.edu, ld. alább részletek, északról dél felé haladva, a szavárd-magyarokkal feltehetőleg kapcsolatba hozható folyó- és településnevekkel (Szverdlovszk

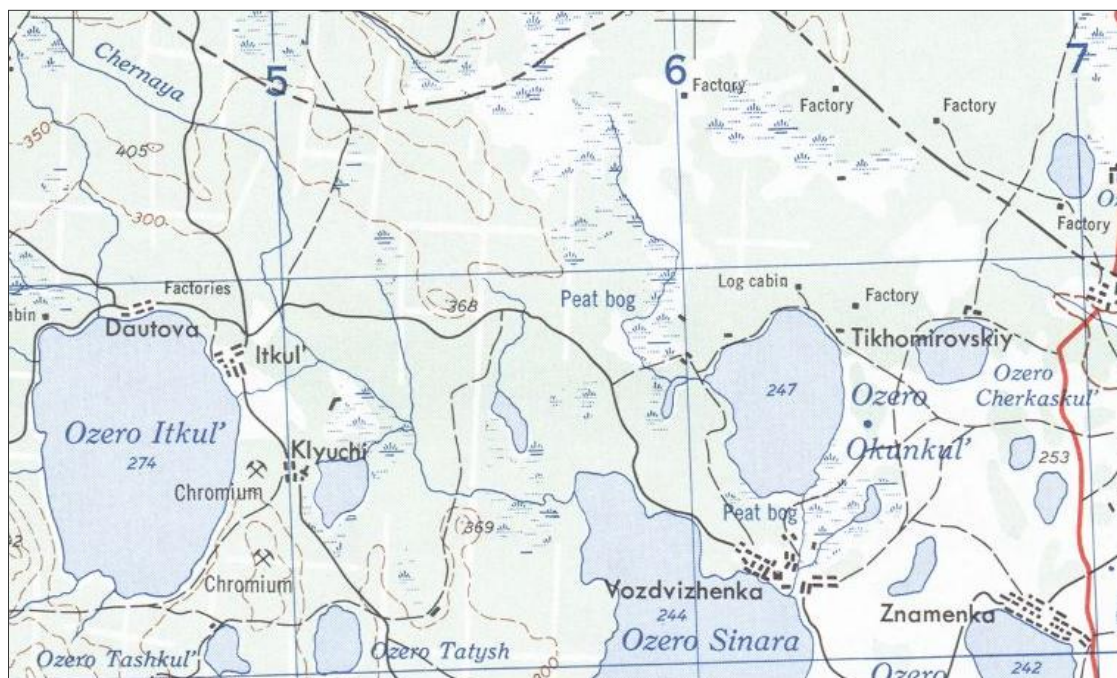
2. Szverdlovsk/Jekatyerinburg mellett, az Itkul-kultúra magtértségében a Sziverka, az Iszety mellékfolyója; a környéken réz-, vas- és aranybányák találhatóak, és számos halomsír (Numerous burial mounds)

3. Kissé délebbre a Szeveruska folyik, Szeverszkij település közelében; itt is sok halomsír és vashánya van; érdekes a többi folyónév is, Kungurka, Raszkuiska, stb., melyek kusán személynevekre emlékeztetnek

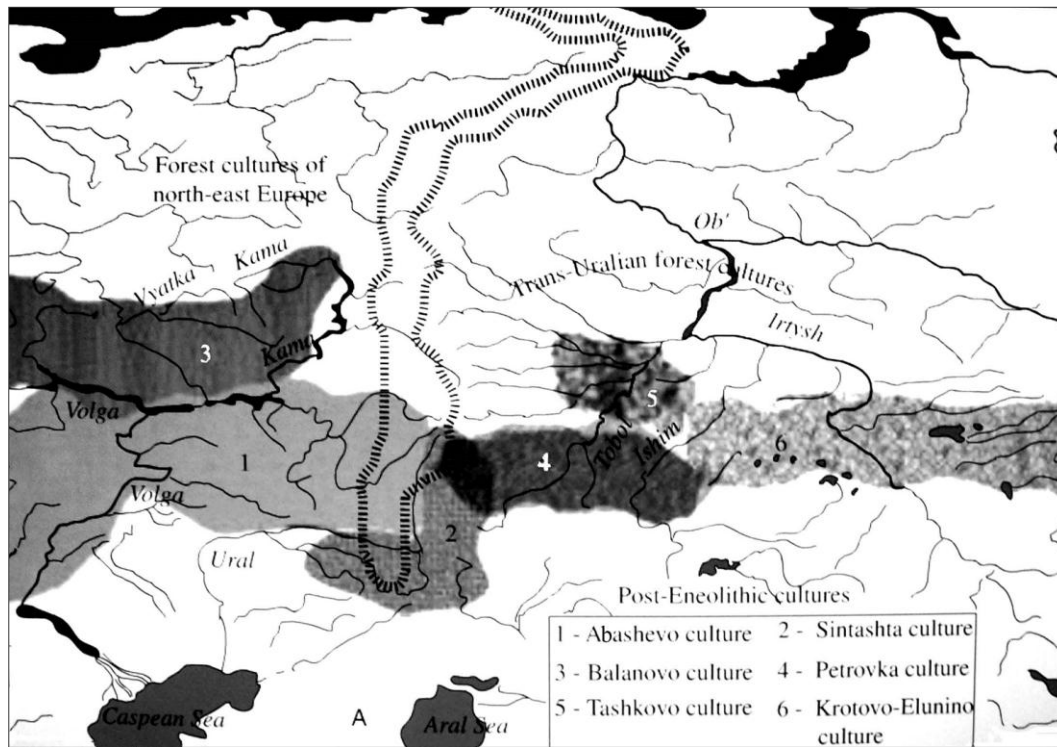

4. Ismét délebbre a Szevernaja folyik az Iszetybe; halomsírok, vas- és aranybányák, mai kovácsműhely

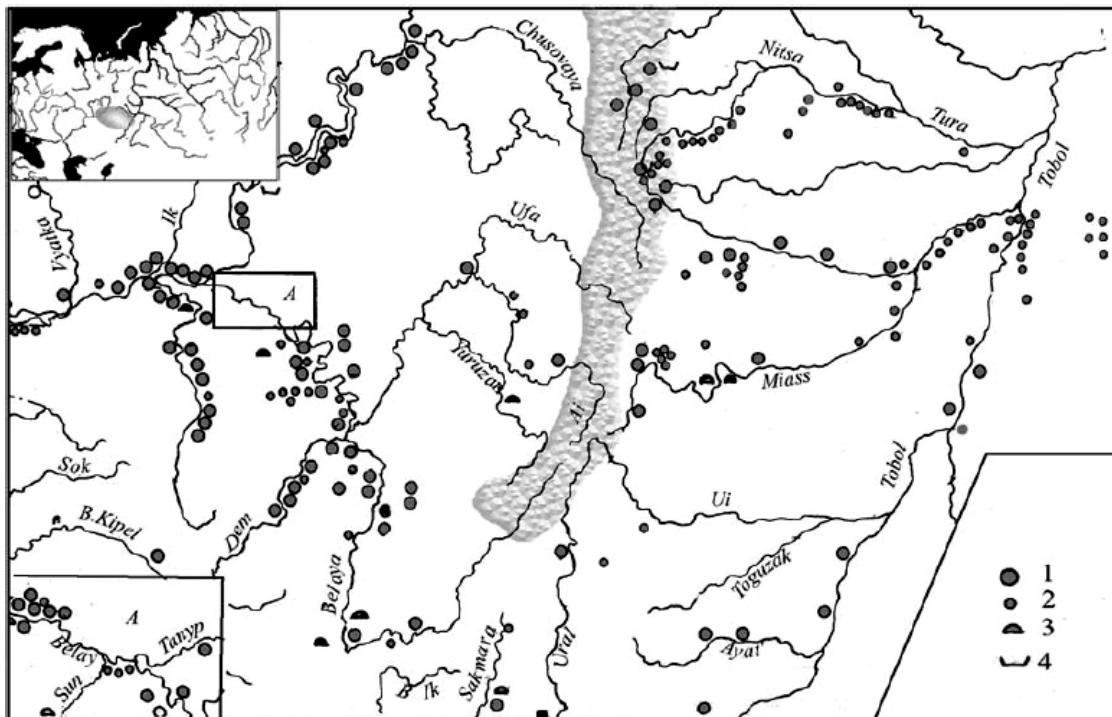

5. Még délebbre, a cseljabinszki körzetben az Itkul-tó és település fekszik, ettől keletre pedig a bronzkori Cserkaszkul-kultúra lelőhelye, az azonos nevű tónál: itt már nincsenek kurgánok

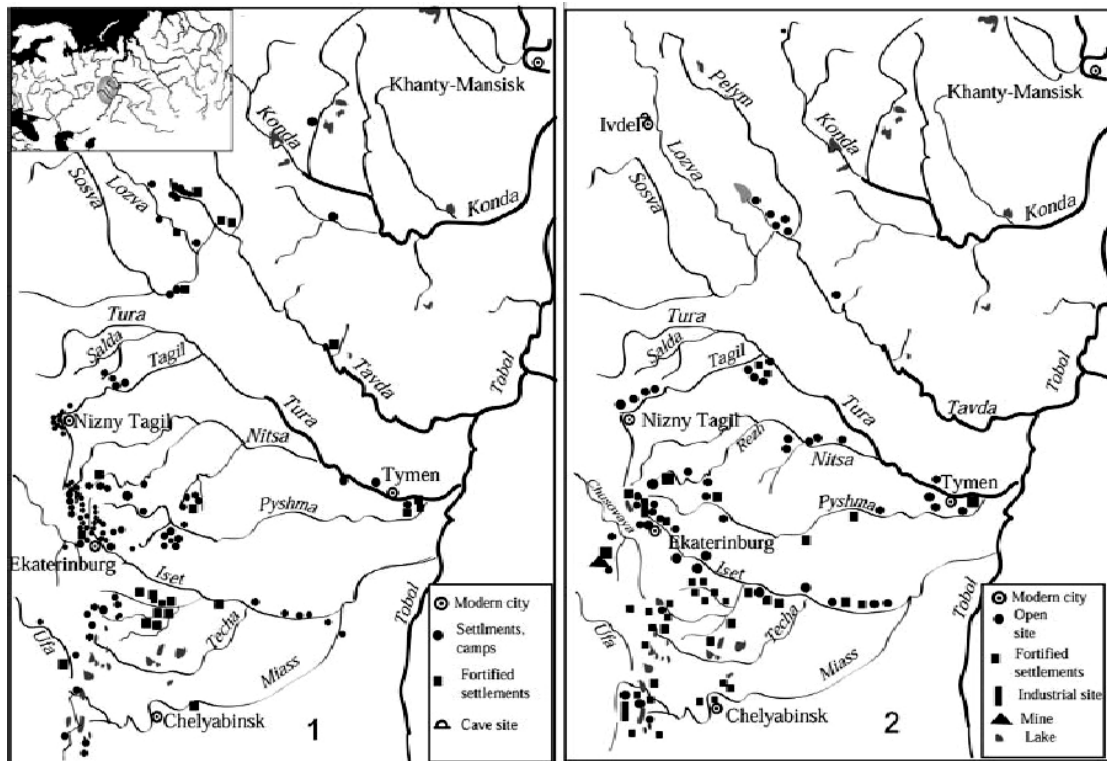
IV. Régészeti kultúrák az Urálnál és Nyugat-Szibériában

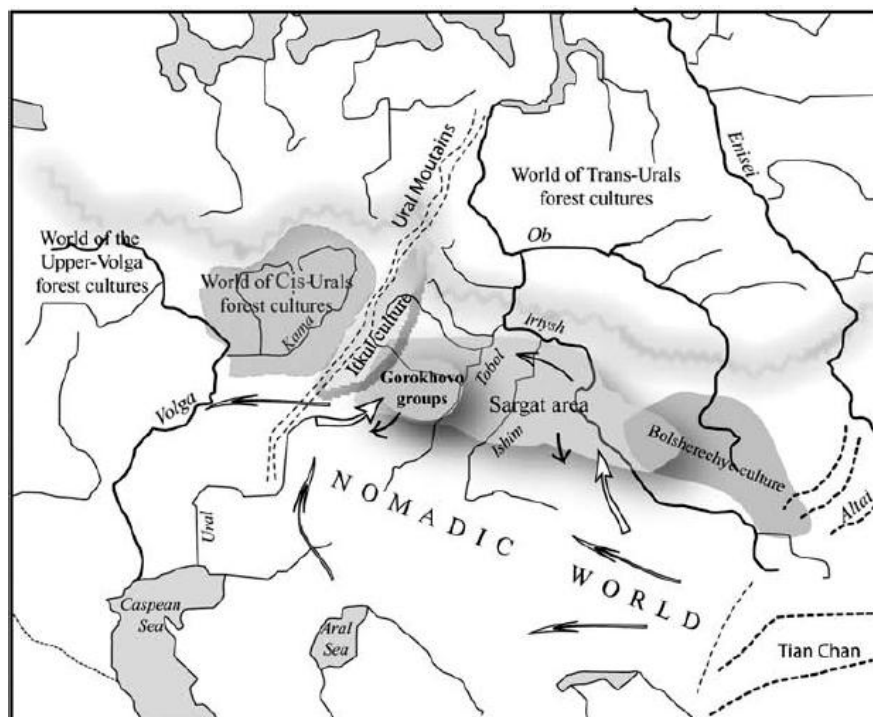
1. A középső bronzkor kultúrái az erdő- és erdős-sztyeppeöbven (Koryakova-Epimakhov 2007 nyomán)

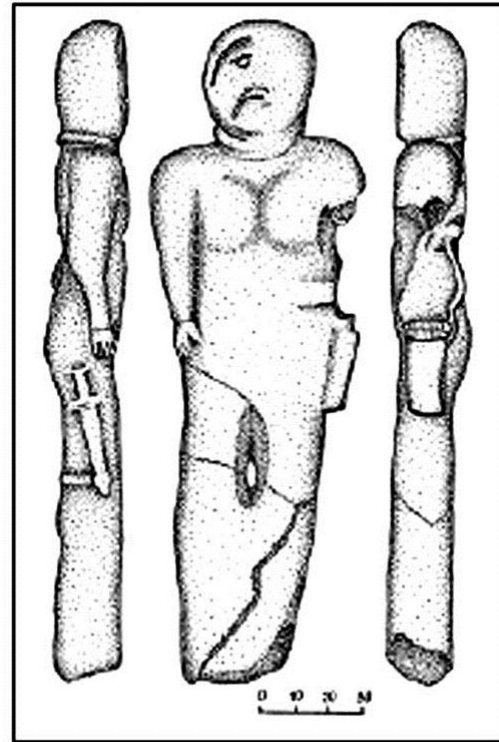
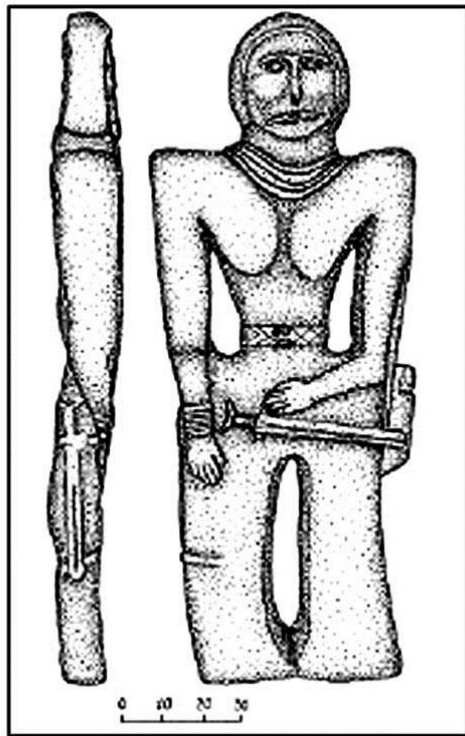
2. A bronzkori árja és finnugor keveredésű Mezsovska-kultúra lelőhelyeinek megoszlása a Dél-Urál két oldalán:
1) feltárt települések; 2) felszíni települések; 3) kurgán-temetkezések; 4) sík (nem halomsíros) temetők

3. A finnugor Gamajun (1) és az árja Itkul (2) vaskori kultúrák lelőhelyei a délkeleti Transz-Urálban, i. e. 8-3. század (Koryakova-Epimakhov 2007 nyomán); *pont*: települések, táborok, *négyzet*: erődített települések

4. A nyugat-szibériai Itkul-kultúra elhelyezkedése és kapcsolatai, i. e. 8-3. század (Koryakova-Epimakhov, 2007, 289)
„Itkul-túra”: nyári reggel az „őshazában”, az Iszety-folyónál; balra, a háttérben a Közép-Urál vonulata

Kultikus kőszobrok a kelet-káspiumi Usztyurt-fennsíkről, íjtegezzel, szkíta rövid karddal, i. e. 4-2. század (Valery S. Olkhovskiy: Ancient Sanctuaries of the Aral and Caspian Regions, in Kurgans, Ritual Sites, 2000, 33)

Z. TÓTH, Csaba: Isedonia — Cannibalism, Woman Reverence, Justice

In this paper the author provides a panoramic description and in-depth analysis of the Iron Age Cultures at the Iset River and their relationships with the Sabir-Hungarians.

~ ~ ~ ~ ~

NÉPRAJZ

Bencze Mihály : Ki volt Tatrangi Dávid?

Jókai Mór: *A jövő század regénye* című művét 1872-74-ben írta, miután többször is meglátogatta Erdélyt. A történet 1952-ben kezdődik és 2000-ben ér véget. A regény főhőse a székely Tatrangi Dávid, aki a regény végén légjáróival menti meg Kárpát-medence népét. A kommunista magyar kultúrpolitika meggátolta, hogy Jókainak ezt a regényét a magyar olvasók új kiadásban olvashassák. Mindez szándékosan történt, hiszen e regényben Jókai minden társadalmi utópiája ellenére megjósolta a huszadik századnak azokat a borzalmait is, melyeket az ateista-kommunista Oroszország idézett elő Magyarország megtámadásával, saját népének kiirtásával. Itt említhető, akár Boszniának Szerbia által történt bekebelezése, vagy a szerb-magyar háború is. Magyarország talán ma is legnépszerűbb, európai híró írója jósként is bevált, s ráadásul utópiájával Orwellt is megelőzte, noha a mű sokkal inkább Jules Verne munkásságával rokon.

Ezt írja Jókai: „Van egy magyar népfaj, mely a legszélsőbb határszállt foglalja el keleten: a székely. Kitűnő sajátságokkal elhalmozott egy nép. Magyarabb valamennyinél, mert se vérébe, se nyelvébe, se szokásaiba nem vegyült soha semmi idegen. És amellet megvannak benne minden nemzetnek a jó tulajdonai. Honszerető, szabadságvágyó, mint a svájci; szavatartó, hidegvérű, mint az angol, okos, vállalkozó, számító, mint a zsidó; jó katona, mint az arab; mértékletes, józan, szorgalmas, mint a porosz; magán segíteni tudó, idegentől irtózó, mint az olasz; találgató, mint a jenki; tiszta, mint a hollandi; demokrata, szabadelvű, mint a francia; és kitartó mint az orosz; és mindenek felett szapora, mint a zsidó és a szláv; vallási türelem dolgában pedig előtte van minden nemzetnek a világon. Földét a székely el nem pazarolja, kopár hegyoldalait a bánati kanahán-iszapért be nem cseréli; rablót, zsványbandát a székely nép maga közt meg nem tűr soha; becsületszava erősebb, mint a pecsétes írás; a nyegle szavára nem hallgat; mindenét, amire szükség van, maga állítja elő, öltönyének (pedig szép viselete van) minden darabját otthon készíti el: idegenre nem szorul. Azzal, amije van, maga kereskedik, messze földre elmegy becsületes nyereségért, s még a királyon is tud nyerni; zsidó, görög között meg nem él; minden férfi katonának volt nevelve egykor úgy, hogy a nők mívelték a földet... Akkora darab földön, amekkorán Magyarország akármiféle népfajából nem tudna megélni több kétszázezernél, a székely fajnak félmilliónyi ivadéka él. És tisztességesen él. A székelyt nem látod, hogy koldulni jöjjön Magyarországra, székely koldust éppen úgy nem látsz idegen ajtó előtt, mint zsidó koldust. A székelyt nem látod se rongyosan, se mezítláb. Pedig egyik falu kapuja a másikéhoz egy hajításnyira van. Minden falu be van kerítve, s kapun kell bemenni. S azok nem szétszórt rongyos házikókból állnak, hanem tisztán tartott fasoros utcákból, minők a németek lakhelyei. A XX. században már a székely nép száma a nyolcszáz ezer lelket meghaladta. Ha a székely faj itt volna Magyarország közepén, azóta benépesítette volna az egész országot; ha a főváros közelében volna, kezében volna az egész magyar ipar és kereskedelem. És minő szép faj! Annyi szép, szabályos, jellemzetes arcot nem látni sehol a kerek földön, mint a székelyeknél.”

Ha ma megkérdezem székely barátaimat elmondják, hogy Erdély az elmúlt 90 évben elbalkanizálódott, a székely falvakban megjelentek az idegen kocsmák, és bizony egyre több a kevert vérű ember. De még mindig elegendő ősi erő, becsület, önértzet van, hogy megállt parancsoljon a további süllyedésnek. Még sok kis Tatrangi Dávid van a ma már az egész Földön szétszórtságban élő székelység között, hogy elkezdje az ősi múlt és hitre épülő jövőt építeni. Elindítsa az egész magyarságot azon az úton, hogy küzdjön, munkálkodjon, tanuljon, és hátrányaiból is előnyt kovácsolva, az igazságosság, kölcsönösség, méltányosság jegyében legyen a Kárpát – medence a tudásból eredő megértés, a megértésből fakadó szeretet hazája.

Kiről is mintázta Jókai Tatrangi Dávidot? A *Tatrangi* családnévként is ismert volt a Barcaságon. Az uzoni nép emlékeztetésében élénken él a tömösi szorost élete árán védelmező lelkészük, Sükösd Sámuel hősi emléke, Tatrangi György „gyalogkatona” fia (született 1797. október 3.), az 1848-49-es szabadságharc résztvevője. Tatrangi Sándor és neje, Benke Juliánna 1857-ben végrendeletileg vagyonukat iskolaépítésre adományozták. Ennek az iskolának a mai utódja a *Tatrangi Sándor* általános iskola Uzonban. *Tatrangi* Pál András (Tatrang, 1886. szeptember 25. – Brassó, 1971. december 21.) költő, novellista családnéve felvett családnév, akár csak a Zajzoni Rab István esetén. Tatrangi János 1731-1759 között Szemerja-Sepsiszentgyörgy református lelkésze volt. **Tatrangi József 1760-1767** között gidófalván református lelkész volt. Torján is ismert a Tatrangi családnév. Neves írónk Jókai Mór, Martin Lajos (Buda, 1827. augusztus 30. – Kolozsvár, 1897. március 4.) matematikusról, feltalálóról, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjáról mintázta a jövő magyarság mintaképét. A Ferenc József Tudományegyetem tanáraként, Magyarországon ő volt az első, aki a repülőgép, illetve a kormányozható léghajó elméletével foglalkozott. Elsőként javasolta a csűrő felületek használatát a repülőgép kormányzásánál. Konstruált egy helikopterszerű, kerékpár-meghajtással működő szerkezetet, amely hat méter magasra emelkedett. A modell ma a kolozsvári történeti múzeumban található. Külföldről több ajánlatot kapott szabadalmának megvásárlására, de magyar hazafiként nem volt hajlandó találmányát idegen országnak eladni. A jelképes hat méter felemelkedés, a magyarság tudati szintjének a megemelését jelenti. Ez a tudatosodási folyamat tényleg megmentheti a Kárpát-medencét.

Egy másik kérdés az lenne, hogy Jókai honnan vette, és miért pont a Tatrangi nevet adta főhősének? Jókai 1853-ban meglátogatta Belső-Erdélyt és a Székelyföldet, és 1884-ben országgyűlési képviselőként Sepsiszentgyörgyre és környékére utazott, mindkét alkalommal a Barcaságot is érintve. Jókai Brassót először 1853. május 25-én, majd 1884. április 22-én látogatta meg, nyilván Hétfalut se hagyta ki. 1853-ban Zajzoni Rab István, a Honterus gimnázium érettségi előtt álló diákjaként, a Csukás hegységben bujdosott a brassói szász terror elől. Költőnk Jókait a következő verssel köszöntötte:

*Téged, kit halhatatlanság
Fennhordoz szárnyain,
Üdvözölünk, honfiú, ezerszer körünkben!
Kit kísérnek az istenek
Babéros utjain,
Helyt adunk buzgóan elvérző keblünkben!*

*Rabok vagyunk és fia én
A rabság népének,
De boldog ily napon, újul az életünk,
S a kínos lánc tágulni kezd,
Egy honfi fényének
Ha kevés ideig üdvében élhetünk.*

*Oh, mit szabad, mit adhatunk
Ha tőlünk távozol,
Hogy eszedből soha ne múljon emlékünke?
Te szív! Egy könnyet s szent fohászt,
Mit mélyen hordozol,
Áldozz a honfinak, ez egy szabad nékünke.*

Zajzoni életében megjelent három könyvében nem szerepel ez a vers. Nincs kizárva az a lehetőség, hogy Zajzoni diákként találkozott Jókaival. Diákkorában két kéziratos kötetnyi verset írt, ebből szavalt iskolatársainak, és a körútjain. Mindkét kötet elveszett. Az egyik kötet Olosz Katalin segítségével került elő 1996-ban a kolozsvári egyetemi könyvtárból, és ebben található a még nem publikált fenti vers. Zajzoni másik kéziratos kötete még nem került elő. Mint érdekesség a forradalom után Zajzoni írásaiban mindig tiltakozott az ellen, hogy az osztrák terror hatására a magyar társadalom külföldi, számunkra semmitmondó írók műveit olvastassa, ahelyett, hogy a hazai írók munkáit részesítse előnyben, többek közt a Jókai könyveit. Arany János mellett Jókai is szerette, és tisztelte a Zajzoni verseit, és személyét.

Jókai beavatott, az ősi magyar táltosok tudásával megáldott író volt. Barcaságon jártakor megismerkedett a hétfalusi csángóság történetével, írásaiban ő említi először a női boricát, ami azóta kihalt, csak a férfi változata maradt meg. Ő a hétfalusi csángóságot a székelység egyik legősibb ágának tekintette, és főhősének pont innen választotta a Tatrangi nevet, mert Jókai tudta e név ősi eredetét. Jókai útleírásában így vall: „Felső-Fehér vármegyének egyik beszögellő kerületében, amint az ember a bodzai szorost elhagyja, vagy egyikén az óriási bérceken keresztülvezető gyalogösvényeknek megkerüli a mély utat, meglátszik a Tatráng völgye. Körös-körül mély lilaszínbe borult hegyek, melyek háttérben fehéren tűnik elő a Kapri előhegy egettartó orma, tündökölve a korán leesett hótól; a köddel fátyolozott völgyben négy-öt falu tűnik elő, fehér házaival, mik kékes füstöt bocsátanak föl a zöld fák közül; a Tatráng vize ezüstkéken csavarog a csendes falvak alatt, itt-ott, amíg a hegyek közül kijut, zuhatagokat képezve, melyek habfehér ködöt mutatnak a távolból, a felhők oly alant járnak a völgyben, hogy néha majd ezt, majd amazt a tárgyat takarják el a hegycsúcson álló szemei elől aranyos fátyoltestükkkel; ott látszik Hosszúfalu, messze elnyúlt utcájával, Zajzon-falva, kis templomának hegyes bádorgfedele messze elragyog, ahogy a nap rásüt, Tatráng, éppen a vízparton, melyre ott magas fadobogóhíd van építve, s messze, igen messze belátszanak nagy sötéten, ködösen Brassó falai s akkor még jó karban lévő fellegvárának kékes körrajzai. Alant a völgy fenekén van egy szétszórt falu, Bodola. A házak lent, a templom magasabban épült, s átellenben a helységgel látszik valami kis lovagvár, széles tornyokkal, nyugat felé eső bástyája meredek sziklára van építve, honnan éppen a házak tetejére eshetik le az ember egypár száz ölnyi magasból.” Dávid Gyula kutatásaiból megtudjuk, hogy a családi hagyomány szerint Tatrangon és Zajzonban is megfordult Jókai. Erről állítólag ő maga is mesélt Istók János csángó szobrászművésznünknek, aki a szobrát készítette. Úgy tudjuk, hogy Jókai-levelek is voltak a

hétfalusi csángó ismerősöknél, ezek a történelmünk viharában elkallódtak. Érdekelne, hogy kik voltak Jókai ezen csángó ismerősei. Sajnos, még erre nem tudunk válaszolni, hátha a jövőben előkerülnek ezek a hiányzó adatok is.

Több írásomban foglalkoztam a Tatrang név eredetével, lássunk egy kis ízelítőt belőle. A barcasági csángók őstörténetének a megértésében a legfontosabb a Tatrang név értelmezése. A barcasági Tatrang egyben falu, folyó és völgy szent névazonossága, egy nép ideális élettere, bölcsője. Itt azt is meg kell jegyezni, hogy a Tatrang, és Tatrangi, mint családnév is ismert. Üzbegisztánban szintén található egy Targan (Tatrag), ami egy egész hegyoldal és település rész. Tatrangol alakban található folyó Afganisztánban. A negyedik Tatrag Ujgurhonban található, a mai Kína területén. A Tatrag (Thatrag, Tathranl) nevet ha a magyar ősnyelv szerint nézzük, akkor azonnal szembetűnik: Tatra + ng szóösszetétel. Az utolsó szórész - ng = nagy jelentéséből: Tatra-nagy jelentést adhatunk neki mai hangalakkal. Most már csak az a kérdés, hogy mit jelent a Tatra- fogalomrész. Mivel nem tűnik ki, hogy a nagy szórész mire vonatkozik, vagyis az alanya, fel kell tételeznünk, hogy az első szórészben van elrejtve. Ha tovább etimologizáljuk, akkor a Tat-rang felbontáshoz jutunk. Ismét a második szórész ismerős, mégpedig ra-ng formában, amiből egyértelmű, hogy a Rá Napisten és a nagy szavak összetételéből képződött, így a Rá-nagy = Nagy-Napisten szolgálata az, ami rang-ot jelent az életben. Már csak a Tat- szórészt kell megfejtenünk az eredményhez. Mégis melyik ősi szavunkkal vethető össze ez a szórész: Tátos, Táltos, vagyis egy ősi papi fogalommal. Ebből kiindulva csakis vallási eredetű fogalommal állhatunk szembe. De ha ómagyarul gondolunk e fogalmunkra, azonnal a tát = kitátja a száját, vagyis a papi igehirdetésére. De átvitt értelemben a kitát megfelel az magas helyeken és hegycsúcsokon az égiekhez, közvetlen a Napistenhez imádkozó ókori pap szájához, amit kitát annak érdekében (tátott szájú), hogy a Nap fénye beleszálljon az ő lelkébe, és amit majd közvetít az igehirdetésekor a hívőivel. Nos, innen érthetjük meg a Tátra-hegység fogalomképződését. De hasonló eredetűek a kitárul, kinyit, tárt kapuval vár stb. fogalomtársításaink. Ide kapcsolódik a tata, azt a kort megért nagypapa, aki élettapasztalata által bölccsé vált. Erdélyben még ismert a tanor fogalma, a kerek templom kitárt (nyitott) kapujával, mint ahogy az ilyen templomokban tanított a tanár (táltos). A Tátra-hegység a Napistenhez-kitát, kitáruló vagyis nyitó fogalomértelmezésből eredt ősi szóképzésünk. Hiszen az ősi templomok mindig magas helyekre épültek. Valahogy a Napistenhez tartozás terméke a folyó vagy völgy, de akár mint helységnévként a Tatrag fogalma (Tátrához tartozó). Lehet, hogy a Tátra-hegység lakói is ugyanazon népek lettek volna? Még létezne az égi nő értelme is. Még a That-vagy a Tath- forma mutat azonosságot az egyiptomi Tót = Thóth, mint tudós pap szóképzéssel. Összefoglalva Tatrag jelentése: Nagy-Napistenhez-tátó (nyitó) hely. A négy ismert Tatrag (több is lehetett) a Tatrag főtáltosok, beavatott magyar papi kaszt megnevezése és szálláshelye, mágusközpontja volt, melyekre jellemző volt a folyó, a völgy, és a szakrális épület, ami köré kialakult a település és a jövő. Tatraing rová táltos volt: „Kaltas asszony szekeren újabb égiek érkeztek és Úr városának közelében leszálltak a tengerre. Nemsokára Oánész kiúszott a partra. Felsőteste emberre hasonlított, míg alul hal teste volt. Az emberek először féltek tőle, de ő fénylő ékszerekkel kedveskedett nekik. Erre Úr népének fiai kenyeret és húst vittek cserébe, amelyet szívesen elfogadott. Később társai is követték és még csillogóbb ékszereket hoztak a nádhajók kikötőibe.” (5. Arvisura, Tatraing rovása Kr. e. 3965-3947.) Tatrag főtáltos volt Ujguriában (Turfán, és Karaul vidék), i.e. 146-ban (más források szerint i.e. 216-ban), és az ő testvére volt Karaul kán, akinek szintén táltosi szerepe volt. Tatrag a már említett Vu-Ti császártól egy szakrális köntöst kapott, amit az év négy időszakában a sorra kerülő ünnepeken, szertartásokon használt. A köntöson látható az oltalmazó égi sátor, amely átöleli a napot és a holdat. A köntös maradványát, és másolatát ma is őrzi Karaul (Horváth János, meghalt 2009. december 18-án) magyarországi megőrző tokmak táltos, az aranykopjások fővezére, aki a fenti állításokat 2009. augusztus 24-én Buzsák-Tatárváron, a cikk írójának személyesen megerősítette. Karaul kán a Loknor (Turfán, Ujguria) vidék őrvonalai mentén Tatrag (Tátrang) főtáltossal őrtornyokat, őrvártakat építettek, melyek a híradáson kívül a környék éjszakai ügyeletét is biztosította. A brassói Warte (Honvéd) hegy, szintén egy ilyen őrvár, őrvárta, szemben a Cenk mágusközponttal. Tatrag és Karaul családjából származik a túskehajú Dzserep, a leghűségesebb aranykopjás. Tatrag főtáltos őrvonala és mágusközpontja a Tátra hegységben is megtalálható, a Tátra ezek szerint a Tatrag névből ered, hatalmasat, főt, fontosat jelent. A Tátra, a Barcaság, és a Kárpát-medence több helységében található Hétforrás, ami különleges energiaközpont, gyógyító hely. Tatrag főtáltos szerepkörébe a gyógyítás is hozzátartozott. Tatrag főtáltos a regös, a gyógyító, a révülő, a csatabüvölő (garabonciás), a baksa (tanuló, segítő) sámánok, valamint a rima-lányok (táltoslányok) képzésével is foglalkozott.

Mindezek ismeretében, most már érthető, hogy miért adta Jókai főhősének a Tatrangi családnévet. Hétfalusi csángóként köszönjük Jókainak, hogy ennyire szeretett minket és bízott bennünk. Az utókor hálájának az lenne a legszebb jele, ha minden csángó és székely család megvásárolná, és el is olvasná Jókai összes könyvét.

BENCZE, Mihály: Who Was Dávid Tatrangi?

In this literary and ethnographic essay the author examines the origins of the family name Tatrangi, the name of the protagonist of Mór Jókai's novel *'The Next Century's Novel'*.

~ ~ ~ ~ ~

TURIZMUS

Sándor Renáta : Alternatív turizmus lehetőségei a fenntarthatóság jegyében

— A lassú turizmus kialakulása —

A XX-XXI. század környezetvédelmi intézkedéseit az egyre növekvő környezeti károk hívták életre. Az ember számára az egészséges életmód és szabad idejének aktív vagy passzív eltöltése lehetőség szerint az őt körülvevő természeti- és kultúr környezetben realizálódik. A különböző idegenforgalmi trendek, kampányok új desztinációs célpontokat hoztak létre. A turizmus tartalmilag horizontálisból vertikális irányba helyeződik át. A média szerepe folyamatosan felértékelődik, általa az idegenforgalom szereplői mind jobban figyelnek környezetükre és saját egészségükre.

Nyugat –Európában a „lassú turizmus” (slow tourism) reneszánszát éli, amely a hektikus, lüktető felgyorsult világtól való elszakadást biztosítja és maradandó élményeket nyújt. Nem szükséges nagy távolságokat bebarangolni ahhoz, hogy ennek az új trendnek a résztvevőivé váljunk. „Olyan utazás, amelynek során a desztinációt körülvevő területet is felfedezik az oda utazók, általában gyalogosan, kerékpárral vagy egyéb más tradicionális közlekedési eszközöket is használnak. A helyben eltöltött idő alatt szorosabb kölcsönhatásba kerülnek az ott élő emberekkel, a kultúrával, a helyi gasztronómiával és a kulturális örökséggel, mint más turisták.” (The Evolution of Slow Travel, 2011). A lassú turizmus népszerűségének hosszú távú növekedése összekapcsolható a felelősségteljes turizmus működésével. Jelenleg a fejlett országok középrétegei a piac fő célcsoportjai, de az elkövetkező években, elsősorban a fenntartható turizmus iránti növekvő érdeklődésnek köszönhetően tovább fog bővülni. Mindezt a folyamatot erősíti a napjainkban elhúzódó gazdasági válság, üzemanyag árak növekedése, fogyasztási cikkek permanens emelkedése és a stagnáló életszínvonal.

Tanulmányomban bemutatom a lassú turizmus formáit, különös tekintettel a legnépszerűbb szegmenseire.

Hogyan és hová utaznak az Európaiak?

A turizmus a világ egyik vezető gazdasági ágazata, mely jelentős multiplikatív hatással bír. Erős befolyással van rá a makrokörnyezet. A világturizmus alakulását 2011-ben is erőteljesen befolyásolta a legfőbb küldő országok gazdasági helyzete, a fogyasztói bizalom, valamint a turisztikai marketing. A kormányzatok, köztük a magyar kormány is egyre több figyelmet fordítanak a turisztikai befektetések ösztönzésére (Regionális fejlesztési tervek-projektek), a fokozott marketingtevékenységre, a belföldi turizmus fejlesztésére, transzferutak kiépítésére.

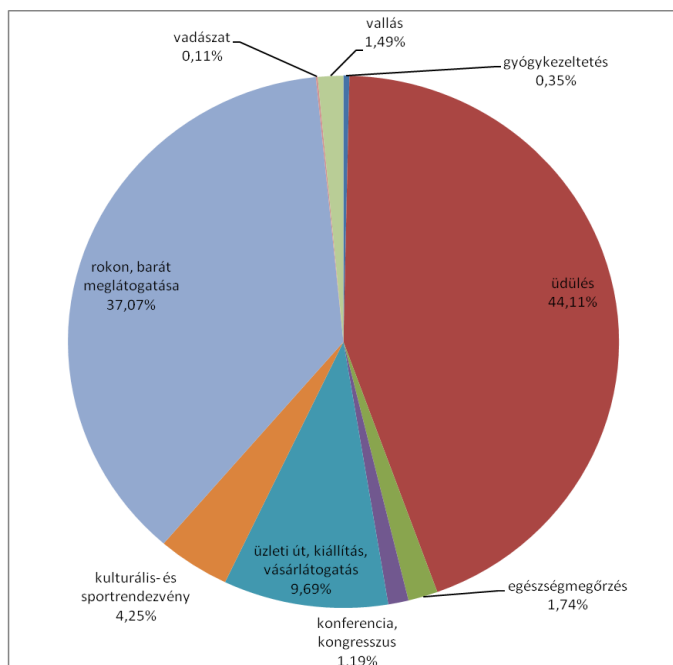
Az Európai Bizottság alelnöke, Antonio Tajani biztos szerint: „Kontinensünk kulturális és természeti gazdagsága és hagyományos vendégszeretete továbbra is közel áll az európaiak szívéhez. A turizmus jól teljesít Európában, 2011-ben bővült, 2012-ben pedig előrejelzéseink szerint további növekedés várható. Mindezt alátámasztja, hogy a turizmus az európai gazdaság egyik erős motorja.” /Attitudes of Europeans Towards Tourism 2011/

Az Európai Unió megbízásából készült legfrissebb Eurobarometer kutatás az európai lakosság turizmussal kapcsolatos attitűdjeit, preferenciáit és utazási szokásait vizsgálta. Az eredmények alapján az Unió állampolgárai közül 72% vett részt különböző utazáson, 2012-ben pedig 80% tervez hosszabb-rövidebb utazást. A felmérés eredménye azt is részletezte, hogy 2011-ben a korábbi időszakokkal ellentétben többen maradtak Európán belül és egyre többen részesítették előnyben a közeli turisztikai célpontokat mind adottságok mind szolgáltatások tekintetében. 2012-ben ez a „helyben maradok” szándék, a megkérdezettek között még ennél is magasabb.

A magyar lakosság utazási célpontjai

2011-ben a magyar lakosság összesen 16,6 millió **külföldi utazást** tett, 2%-kal többet, mint egy évvel korábban. Azonban ezek több mint kétharmada (67,9%-a, vagyis 11,3 millió utazás) egynapos utazás volt. Ez az adat a 2010-hez képest közel 5%-os növekedést mutat, miközben a többnapos külföldi utazások száma a különböző desztinációkban 3,1%-kal csökkent.

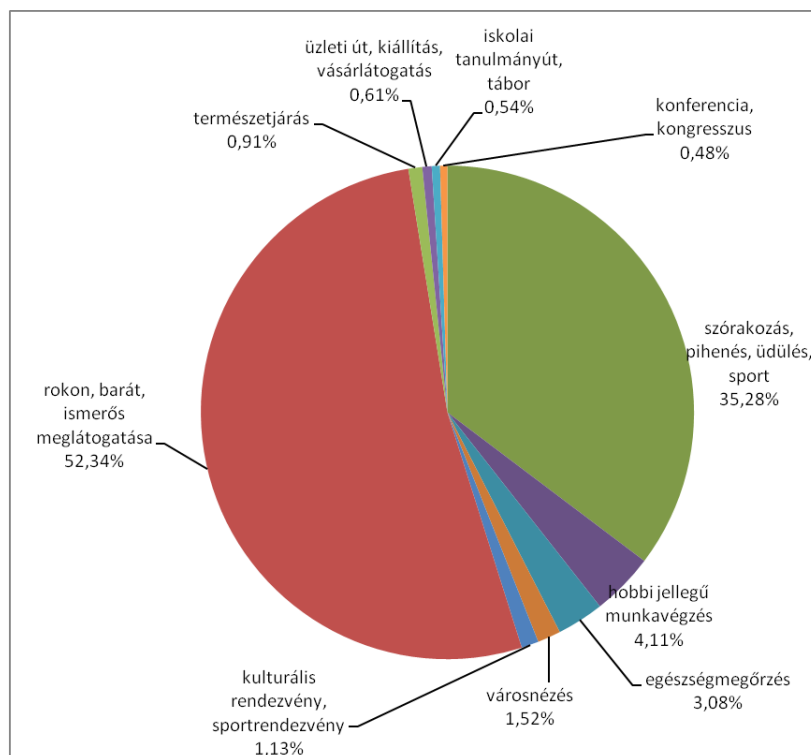
1. ábra A turisztikai célú többnapos külföldi utazások megoszlása motiváció szerint 2011-ben (ezer utazás)

Motiváció tekintetében az egynapos utazások nagyobb része közel 70%-a nem szokványos csak turisztikai céllal, hanem vásárlás, tanulás (study tour), munkavégzés (konferencia-kongresszus és meeting), vallási (zarándok), egészségmegőrzés (rekreáció) céljából valósult meg. A külföldre utazó turisták leggyakoribb motivációja az üdülés két formája (aktív vagy passzív) volt.

2011-ben a magyar lakosság 34,4%-a vett részt többnapos belföldi utazáson. A KSH adatai szerint 2011-es belföldi utazási aktivitás gyakorlatilag megegyezett a 2010. évvel. Ennek megoszlása 1-3 éjszakás utazáson a lakosság 26,2%-a, 4 vagy ennél több vendégéjszaka költést 19,1% engedett meg magának. Motiváció tekintetében a rövidebb időtartamú utak egészségturisztikai céllal (rehabilitáció vagy prevenció), vallási, kulturális, gasztronómiai (tematikus utak, mint bortúrák) történtek. A 4 vagy ennél több éjszakás utazások aktív vagy passzív pihenés céllal történtek elsősorban tömegturisztikai célpontokon vagy kisebb körutakon.

2. ábra A turisztikai célú többnapos belföldi utazások megoszlása motiváció szerint 2011-ben (ezer utazás)

A két kördiagram összehasonlításából jól látszik, hogy mind a külföldi mind a belföldi utazások megoszlásánál domináns tényező motiváció tekintetében az üdülés-szórakozás, egészségmegőrzés, konferencia-kongresszus turizmus.

Kuriózumnak tekinthető és külön - külön szerepel a természetjárás (belföldi utazások), vallási turizmus (külföldi utazások). E két területet szeretném a továbbiakban teljes körűen bemutatni. A kínálat nyújtotta helyek szerint, szolgáltatások lehetősége szerint, az ott várt és kapott élmények alapján, a jelenlegi magyarországi turisztikai trendek közötti helye szerint. Természetesen nem hagyható ki a Magyarországon divatos trendnek örvendő borturizmus a különböző tematikus utak keretében és a 2011-es témaévnak sokat köszönhető egészségturizmus.

Az alternatív turizmus jellemzői

Az alternatív turizmus az 1980-as években alakult ki. Jelentősen eltér a tömegturizmustól szemléletében, méretében és hatásában. Itt a lényeg az egyén igénye és a fenntarthatóságot helyezi a középpontba utazás, vendéglátás terén. Egy-egy terület egyediségére alapozva valamint a helyi lakosság társadalmi-gazdasági érdekeire fókuszálva. Inkább szemléletmódról van szó és a mennyiségi szolgáltatások helyett átveszi a minőség, a szerepet.

Az új fogyasztói trendek a turisztikai piacra is jelentős hatással vannak. Az egyre öregedő társadalom, a családok struktúrájának átalakulása, a magasabb reálkereset, a szabadidő elosztásának megváltozása magával hozza az új igényeknek való megfelelést.

Zarándok turizmus, mint turisztikai trend

Egyre növekszik azoknak a vendégeknek, utazóknak a száma, akik a vallási turizmus kategóriájába sorolható helyszíneket választják úti célul. A vallási turizmus szorosan kapcsolódik a kulturális turizmushoz, ugyanis résztvevői különböző szakrális művészettörténeti, kultúrtörténeti vagy néprajzi helyszíneket vagy eseményeket, rendezvényeket kívánnak megtekinteni. E turisztikai irányzat, trend jelentősége világszerte megnőtt. A turisztikai világszervezet (WTO) felmérése szerint a turizmus teljes területét alapul véve 20-30% a vallási turizmus részesedése. A szervezett csoportos utazások résztvevőinek több mint egy harmada jelentkezik vallási útra. Érdekes ellentmondás, hogy Magyarországon ez az arány még csak 7-8% között mozog. (Nyíri Zsuzsa. Turizmus Bulletin VIII. 2004)

Külföldi kitekintés példák alapján: A kereszténység egyik legfontosabb zarándokhelye a Vatikán, amely az adatok alapján évente 20 millió látogatót (hívőt, turistát) fogad. A Portugáliában található Fatimát évi 7-8 millióan keresik fel. A lengyelországi Czehovában lévő Fekete Madonna kegyhelyhez 4-5 millió ember utazik el. (Turizmus Bulletin, 2004) Lengyelországban újabb zarándok célállomásként jelentek meg II. János Pál pápa élethelyszínei. Jelentő turista forgalmat tudhat magáénak a franciaországi Lourdes, az osztrák Mariazell, a Bosznia-Hercegovinában fekvő Medzsugorje. De sokan tömegturisztikai célpontjuk mellett felkeresik az olaszországi Assisi városát, a Katalán területen fekvő Montserrat kolostor együttest vagy a görög Meteorák spirituális helyszínét.

Zarándokutak, búcsújáró kegyhelyek néhány tradicionális gyöngyszemei megtalálhatók Magyarországon is. Máriapócs, Máriagyűd, Csatka, Vasvár-Szentkút, Mátraverebély, Osli, Bodajk. A legismertebb utak zarándokutak közé tartozik a Szent Márton-út, a Mária-út, a Gyöngyök útja (Via Margaritarum), a Szent Jakab-út (Magyar Camino), a Szent Erzsébet-út.

3. ábra 1996-ban lett a világörökség része a pannonthalmi bencés főapátság

Az egyházi vezetők és turisztikai szakemberek harmonikus kapcsolattartására jó példákat, innovatív kezdeményezéseket lehet látni. Ahhoz, hogy az egyház az oda látogató turisták igényeit ki tudja elégíteni, egyre nagyobb szükség van szakrális művészettörténeti ismeretekkel rendelkező tárlatvezetőkre vagy kísérőkre. Megfelelő példa erre Szombathely (Szent Márton Látogatóközpont) és Pannonhalmi (Bencés Apátság).

A vallási utak iránt érdeklődő igényt a kormányzat is támogatja, a nemzeti turisztikai stratégia részének tekinti a vallási turizmust. Ezzel kapcsolatosan kiemelt rendezvény volt az Esztergomban 2011 májusában

megrendezett kétnapos konferencia (Vallási turizmus Magyarországon és az Európai Unióban), ahol minden jelentős európai és magyar zarándokút képviselője felszólalt. Az egyetemes véleménye minden résztvevőnek az volt, hogy stratégiai ágazatnak tekintik a vallási turizmust, ami hozzájárulhat Európa lelki és szellemi megújításához, a határokon átvívelő megbékéléshez és kulturális kapcsolatokhoz.

Felfedezni a szép tájakat, bakancsos turizmus-természetjárás

Manapság egyre többen veszik a hátizsákot és nekivágnak egy túracipővel, hogy bejárják Magyarországot vagy azon belül valamelyik régió, megye legszebb tájait. A legtöbb esetben nem szükséges beinvestálni semmilyen komolyabb felszerelésbe és különösebb anyagi forrással sem kell rendelkezni hiszen, nincsenek belépő jegyek. Az elmúlt két évtizedben eltűntek Magyarországról a bakancsos turisták és csak lassan növekszik azok száma, akik ezt a fajta aktív pihenést választják egyéni motivációjuk alapján turisztikai „célpontként”. Az új divatos trendek megjelenésének és az ebből adódó életmódváltásnak köszönhető az, hogy kiszorították a természetjárást a wellness, day-spa, holisztikus spa stb. kínálta szolgáltatások. Ki akarna túrázni menni a zöldbe, ki a természetbe, amikor wellness szállók tucatjai kínálnak színvonalas teljes körű szolgáltatásokat a Thalasso terápiától kezdve a jódos só szobáig, iszapkezelésig, mesterséges fényterápiáig, zene és hangterápiáig. Ma már egy speciálisan megvilágított fényterápiás szobában relaxálva hallgathatjuk a madarak csicsérgését hangterápia formájában, miközben enyhén masszírozunk, akár egy akár párhuzamos mozdulatokat végző masszörökkel bennünket? Pedig a természetjárás több mint bolyongani a rengetegben és olykor megküzdeni a természet elemeivel. A Falusi turizmus és Vidékfejlesztés Leader-TDM túraútvonalak kiépítésének támogatásával, örökségi tematikus útvonalak létrehozásával az erdők közjóléti funkciójának erősítésével, erdei iskolák fejlesztésével, az ökoturizmus fogadó infrastruktúrájának erősítésével (ami a védett területek közelében fekvő falvak szálláshely kapacitásait növeli, a turista vonatok-kis vasutak üzemeltetését, üzemidejét kibővíti, szélesíti)

Külföldi példák kapcsán mindenképpen Ausztriát, Németországot, kell megemlíteni, de a hegymászó és bakancsos turizmus fellendülőben van Olaszországban, Szlovéniában, Szlovákiában, Lengyelországban és Romániában. A Nordic Walking elterjedése végig söpört Európára majdnem minden országán. Hazánkban is egyre nagyobb teret hódít és helyszínül nagyon sok Vadaspark, Erdei Iskola vagy a természetben található szabadidő központok szolgálnak, ahol a speciális túrákat kikölcönözhetők. A mediterrán térségeiben ezt a fajta szolgáltatást a nagyobb tengerparti szállodák is bevezették, hiszen a tengeri levegőn történő gyaloglás nagyon egészséges az emberi szervezetre.

Borivó nemzet a magyar, avagy a borturizmus népszerűsége

A bor önmagában, mint gasztronómiai különlegesség, népszerű ital is, amely megállja a helyét és a különböző közlekedési formák igénybevételével megközelíthető természeti és mesterséges attrakciókkal színesíti a programokat. Így az adott borvidék, település, régió sok esetben az ország imázssteremtő forrása, jelképe lett. A bor a turizmusban katalizáló, multiplikátor hatást fejt ki, ismertebbé teszi az adott régió egyéb más attrakcióit is. (Dr. Gaál B.- Párdányi M.: Bormarketing). Más megközelítésben a bort minőségi turisztikai termékek közé sorolják, aminek unikális jelleget tulajdonítanak. Népszerűségét az adja, hogy nem tömegigényeket elégít ki, hanem az egyedi, kulináris élményekre vágyó turisták, a bortermelők és a különböző idegenforgalmi vállalkozások igényeit egyszerre képes kiszolgálni, miközben hangulatot teremt. Természetesen az élmény alapja a finom bor, ami tájjelleget, italspecialitást képvisel az adott borvidék részletes és alapos bemutatásával borkóstoló formájában. Ma már egy- egy történelmi borvidéknek meg van a jól bejáratott marketingje a minél nagyobb látogatottság érdekében. Sajátos és speciális programokat iktatnak be, melyek lehetnek pincelátogatások (borkóstolók), szüreti mulatságok, borfesztiválok, bormúzeumok felkeresése. Kapcsolt program keretében az adott helyszín város (kultúrturizmus), falu-helyi népszokások illetve népviselet bemutatása (falusi turizmus-folklor elemek), kirándulások (lovasszoklás formájában, mint lovas turisztikai elem).

A konferencia turizmust is példának említem, hiszen a borgyógyászati szakmai napok Kőszegen most már több éve kerülnek megrendezésre minden ősszel novemberben. Az adott atmoszféra szerepe meghatározó. Nagyon fontos a vendégyszeretet, hiszen ez garantálja a visszatérő vendégek számát hosszú távon. A turisták elvárásai a családi, vidéki törődés. A vendégeket be lehet vonni a vidéki élet minden napjaiba egy-egy szüret alkalmával, a helyi tradíciók megismertetésével. A bor szerepe, mint specialitás egyre nagyobb jelentőséggel bír a turisztikai kínálatok sorában. Európában a bortermelő országok körében hagyománnyá váltak a leghíresebb borvidékek felkeresése tematikus utak formájában. Gondolok itt Toszkánára, Burgundiára, Burgerlandra és a Mosel vidékére vagy a Rajna völgyére. Nagy szerepe van a színvonalas éttermek, családi fogadók, panziók meglétének ugyanis egy adott borvidéken a borút kiépítésének egyik fontos pillére a fejlett infrastruktúra. Ezek hiányában sajnos a vendégvárás-vendéglátás és az ehhez rendelt szolgáltatás kivitelezhetetlen és élvezhetetlen. Az egységes bormarketing megjelenése a magyar piacon hozzájárult ahhoz, hogy növekszik az igény a tematikus borutak szervezésére. A hazai szállodák és éttermek szervezésében megjelenő „torkos csütörtök” és hasonló akciók tovább növelik a magyar borok ázsioját és ezáltal áttételesen ösztönzi a borturizmus fejlődését.

Az alternatív turizmus részben megfelelő formája az egészségturizmus

A turisztikai szervezetek és szakemberek szerint a huszonegyedik században a turizmuson belül egyrészt az egészségturisztikai utazások mutatják az egyik legdinamikusabb fejlődést. Az egészség megőrzése, a szépségápolás, a test és a lélek harmóniájának megőrzése egyre fontosabb motivációvá válik.

A gyógy-és termálturizmus létesítményeinek és szolgáltatásainak fejlesztését össze kell hangolni az új egészségturisztikai trendeknek megfelelő szolgáltatások kialakításával. A fürdőhelyeken és a gyógykomplexumokban az egészséges, szórakozásra, pihenésre vágyó vendégek, valamint a különböző egészségügyi problémákkal küzdő vendégek igényeit éppen úgy, az elvárható legmagasabb színvonalon kell kielégíteni.

Az egészségturizmus fejlesztése mellett szól az ágazatra jellemző magas tartózkodási idő és fajlagos költség, illetve az, hogy az egészségturizmus kereslete kevésbé szezonális és kitolódik.

Az európai fürdőszövetség adatai szerint az európai fürdőhelyeken az évenkénti több mint 20 millió vendég által eltöltött vendégéjszakák száma Németországban, Ausztriában, Olaszországban, Franciaországban és Svájcban a legmagasabb. A fogadóterületek közül, azonban Európán kívül is egyre többen kapcsolódnak be az egészségturizmus kínálatába, a verseny egyre élesebb.

Az európai országok a kereslet és kínálat volumene, illetve összetétele alapján négy csoportot alkotnak: az első a legnagyobb arányban gyógyüdülést kínáló német anyanyelvű országok (Németország, Ausztria és Svájc), a második az egészségturizmus lehetőségeit nem olyan régen felismerő mediterrán országok (Franciaország, Olaszország, Spanyolország és Görögország), a harmadik csoportba Nagy-Britannia és Észak-Európa, míg a negyedik csoportba Magyarország és közvetlen versenytársai tartoznak. Ezek a csoportok eltérő tulajdonságokkal rendelkeznek az egészségturisztikai utazások száma, a külföldi egészségturisztikai utazási hajlandóság, illetve a belföldi kínálat minősége és mennyisége alapján.

Medical Tourism

Magyarország 2012-re világszinten is az elsők között áll a fogászati turizmus terén. A verseny igen szoros ezt az ágazatot, szolgáltatást nyújtó országok között. Ismételt felértékelődött a marketing-propaganda szerepe a szolgáltató intézményeken belül. A gazdasági válság a fogászati turizmusban is érezte hatását, 2011-re azonban ismét növekedést mutatott. 2011-ben mintegy 70 ezer külföldi érkezett hazánkba, ami némi emelkedést érzékelt a 2010. évi adatokhoz képest. Látványosan nagyobb ez a szám a 2008-2009-esnél is, bár a krízis előtti szinttől még elmarad. „Mostanra a magyar szolgáltatók kínálata világszinten is vezetővé vált az ágazatban, hiszen minden ötödik fogászati kezelés céljából utazó leendő páciens hazánkat választja. Az európai piaci részesedésből nagyjából 40 százalékos, amivel már piacvezetőnek számítunk”. (Szakonyi Gábor VitalEurope Központ)

A páciensek többsége Nyugat-Európából érkezik. A legtöbben Ausztriából, Németországból, Nagy-Britanniából, Olaszországból, Franciaországból. Tavaly 60-70 milliárd forintot költöttek a külföldiek különböző orvosi szolgáltatásokra (egynapos sebészeti beavatkozásokra pl.: lézerműteti eljárásokra) és a fogászati turizmus további 13-16 milliárd forint forgalmat generált a szállodai - és a vendéglátóipari szektorban. Az átlagos „fogászati” turista minimum 5-8 vendégéjszakát tölt el hazánkban, de ez az időtartam a kezelése típusától is függ. Egyre növekszik azok száma, akik családtagjaikkal érkeznek, így jelenleg 600-800 ezer vendégéjszaka köthető a szektorhoz. Hatalmas piaci előnyt jelent az, hogy nálunk a betegek a nyugat-európai árakhoz képest közel 50 százalékos spórolhatnak. Így megengedhetik maguknak a legszínvonalasabb,

leghatékonyabb, legtartósabb beavatkozásokat. Legalább 2500 euró megtakarítás (a kezelések árából) estén indulnak el határon túli kezelésekre, amellet, hogy az átlagköltségük elérí a 4500 eurót.

Jelenleg Magyarországon mintegy 600 vállalkozás 5-8 ezer magasan képzett szakember részvételével évente 70-80 milliárd forint bevételt hoz az országnak (a kapcsolódó iparágakkal 13-16 milliárdot is elérí az összeg). A 2012 októberében kihirdetett eredmények szerint a magyar fogászati turizmus fejlesztéséhez kapcsolódó „turisztikai marketing” pályázatokon 39 vállalkozás nyert összesen csaknem egymilliárd forintnyi vissza nem térítendő támogatást. (forrás: Világgazdaság 2012. október)

A fogászati turizmusban is egyre növekszik a konkurens országok száma elsősorban Kelet-és Dél-Európából, ahol a kezelések ára nagyjából azonos a magyarországgal. Egy fegyvere van a szakmának és ez a **Minőség**.

A magyar fogászati rendelők és az egynapos sebészeti beavatkozást, műtéteket hirdető komoly összeget fordítanak marketing tevékenységre. Sokszor kapcsolt szolgáltatásként hirdetik magukat valamelyik szálloda vagy gyógyfürdő kínálata mellett.

Összefoglalás

Magyarországon még nem bevett gyakorlat, hogy egy utazási iroda kizárólag a lassú utazások megszervezésére szakosodjon. Van néhány tour operátor, akik kisebb helyi vállalkozókkal vagy szervezetekkel (vallási, öko, gasztromómiai) dolgozik együtt, hogy kínálatukba speciális programokkal egyedi utazási élményt nyújtsanak meghagyva a turistáknak azt a szabadságot, hogy önállóan is felfedezzék az adott terület nyújtotta attrakciókat.

Végezetül egy 2012 októberében Balatonfüreden, egy 80 fős sokaságon készült kérdőíves felmérés, melyben magyar és külföldi állampolgárokat kérdeztünk meg egészségturizmussal kapcsolatos szokásaikról. A két idevonatkozó eredményét láthatjuk az alábbi két táblázatban:

1. táblázat

1. Ha utazik/nyaral/pihen, hogyan választja ki úticélját?						
	MAGYAR		KÜLFÖLDI		ÖSSZES (78)	
	fő	%	fő	%	fő	%
Internet	29	46,3	11	37,9	40	51,3
Utazási irodák ajánlatai alapján	14	22,2	8	27,5	22	25,6
Ismerősök	12	19,04	6	20,7	18	23,1
Véletlenszerű	8	12,7	2	6,9	10	12,8
Nem jellemző	0	0	2	6,9	2	6,9
Nem kíván válaszolni.	0	0	0	0	0	0
Nem válaszolt.	2	4,16	0	0	2	2,56

2. táblázat

2. Amennyiben lehetősége lenne rá, Ön milyen OEP által nem finanszírozott, önköltséges gyógyászati/wellness szolgáltatást venne igénybe?						
	MAGYAR		KÜLFÖLDI		ÖSSZES (25)	
	fő	%	fő	%	fő	%
Masszázs	19	76	1	33,3	20	80
Gyógyfürdő	9	36	0	0	9	36
Szauna	5	20	0	0	5	20
Súlyfürdő	3	12	0	0	3	12
Életmód tanácsadás	3	12	0	0	3	12
Reumatológiai kezelése	2	8	0	0	2	8
Bőrfiatalító kezelések	2	8	0	0	2	8
Pakolások	2	8	0	0	2	8
Iszappakolások	1	4	0	0	1	4
Ingakezelés	1	4	0	0	1	4
Kivizsgálás	1	4	0	0	1	4
Étkezési tanácsadás	1	4	0	0	1	4
Mozgásterápiás tanácsadás	1	4	0	0	1	4
Gyógytorna	1	4	0	0	1	4
Gőz	1	4	0	0	1	4
Gerincgyógyászat	1	4	0	0	1	4
Gyógyászati kezelések	1	4	0	0	1	4
Egészségmegőrzéssel kapcsolatos tanácsadás	1	4	0	0	1	4
Nem kíván válaszolni	12	24	17	56,7	29	36,25
Nem válaszolt.	13	26	13	43,3	26	32,5

*forrás: saját kutatás

SÁNDOR, Renáta: Possibilities of Alternative Tourism in the Sign of Sustainability

The environmental measures of the 20th – 21st century were founded by the more and more advanced environmental damages. Our healthy lifestyle and active or passive spare time is possibly realized in the natural and cultural environment around us. The diverse tourist trends, campaigns set up new destinations. The content of tourism goes from horizontal into vertical direction over. The role of media gets constantly valorized, through this the participants of tourism watch more and more their environment and health.

In Western Europe the slow tourism is enjoying its renaissance which assures the split from the hectic, speeded up world and offers permanent treats, experiences. It's not necessary to rove big distances to become a participant of this new trend. "A trip by what also the area around the destination gets discovered by the travelers, comprise the use of bicycle or other traditional means of transport or discovery is possible by foot. During time spent in the local area we get in a bigger interaction with people living there, with their culture, local gastronomy and the cultural heritage, than other tourists." The long-term increase of popularity of slow tourism can be connected with the operation of responsible tourism. Currently the main target groups of market are middle-class tourists of developed countries, but in the next years it will be augmented first of all thanks to the increasing interest in the sustainable tourism. All this process is boosted by the economic crisis being drawn in these days, by permanent rising of fuel prices and consumer's goods and stagnant standard of living.

In my study I introduce the categories of slow tourism through inland, Austrian and Italian examples, underlining their particularities and the basal motivations of their participants. Analyzing of development possibilities and directions in Hungary, creating a new market section on the palette of Hungarian tourism.

~ ~ ~ ~ ~

IRODALOM

Kukucska Ferenc : A hirdetőoszlop

Azon a nyári vakáción életünk legnagyobb szerelmét szenvedtük át – mind a hárman.

Eszembe jutottak az évtizedekkel korábban történtek, míg váraкоztam az ablak előtt, figyelve az utcai forgalmat. Mindenki sietett valahová - rajtunk kívül. A járdán egy fiú és egy lány szaladt kézen fogva, megálltak egy pillanatra, és nevetve könnyű csókot leheltek egymás ajkára. Morgós férjem, aki már harmadszor fordult szobánkból a szálloda parkolójában álló öreg Fordunkhoz - fáradtan lépett be a 203-asba. Egyedül hordta le poggyásunkat a kocsiba, engem nem engedett segíteni. Amíg én a kezemet mozdítani tudom, te csak maradj nyugodtan! – dörögte önérzetesen. Ráhagytam, így komoly, erős férfinak képzelte magát, s ez büszkévé tette. Szinte láttam, amint a földszinten beszáll a liftbe, finoman az érintőgombra helyezi mutatóujját, az ajtó csukódik, a lift meglődül. Két emelettel feljebb kiszáll, és belépve a szobába felgyorsult pulzussal lehuppan az ágyra. A kezemben tartott szállodai törölközővel megtöröltem izzadt homlokát.

- Tudtam, hogy szükség lesz rá, vén csont! – mosolyogtam Papára – ahogy négy szemközt szólítottam férjemet. Papa megcsóválta a fejét. Lassan felállt, megfogta a derekamat, a szemembe nézett.

- Csak lassan azzal a vén csontozással, egykori mátkám! Lehordtam a bőröndöket a szekérbe, elrendeztem a számlát. Nem vagyok már húsz éves! – Félrebillentette a fejét. - Meg aztán mindent átnéztél, nem marad itt semmi? Nem szeretnék félútról visszafordulni.

- Nyugodj meg Papa, nem hagyunk itt semmit. Mehetünk reggelizni, utána a lovak közé csaphatsz. Mármint a lóerők közé, és indulhatunk haza. Egyébként... ma nem szabadna ilyen morgósnak lenned. - Most kérdő-várazozón én billentettem félre a fejem, de Papa nem reagált.

Egy hete laktunk itt. Reggel és este hosszú sétákat tettünk a kisváros utcáin, napközben a gyógyfürdőben mulattuk az időt. Szerettük ezt a szállodát, többször jártunk itt. Jó konyhát vezettek, elfogadható áron kínálták szolgáltatásaikat, a fürdő pedig a szemközti park közepén helyezkedett el.

Az étteremben svédasztal várt ránk. Müzlit szedtünk a tányérjainkra, és töltöttünk egy-egy pohár tejet. Otthon is kevés húst fogyasztottunk, szerintem ezért maradtunk egészségesek, és nézünk ki még ma is jól a korunkhoz képest. Férjem tekintete - lopva ugyan, de mindig elidőzött a füstölt kolbászokon, szalonnákon. Ilyenkor megböködtem a tányérom szélével, hogy haladjon már, ne tartson fel másokat. Azok itt a hátunk mögött, szintén éhesek.

- Papa! Tudod miről nevezetes a mai nap? – kérdeztem két korty tej között morózus lelkületű életem párját.

- Halvány... dunsztom sincs - regulázta át szalonképesebbé gondolatait férjem.

- November 21. Ma ötven éve mondtad nekem, ez így nem mehet tovább, szeretsz, és menjek hozzád feleségül. De szép is volt – sóhajtottam.

- Tényleg? Fiatalság meggondolatlanság meg bolondság! Hogy mik nem történtek akkoriban...- ingatta megjátszott komolysággal a fejét.

- Vezetted a buszt... - letettem a kiskanalat elgondolkodva. – A kanyar előtt lassítottál, megállítottad a járművet, pedig a megállóban nem állt senki. Utas nem szállt le – csak te. Odajöttél és megkérted a kezem. Az emberek meg leskelődtek a buszból, nem tudták, mi történik velük, mi történik velünk.

- Kaptam is a főnököktől, mert beköpött valaki!

- De ugye nem bántad meg? – kérdeztem hamiskásan. - Megálltál a préri közepén, ahol nem volt senki.

Papa ma reggel először mosolyodott el.

- Tudtam, hogy ott vagy a hirdetőoszlop mögött. Csak a megállót jelző tábla, meg egy hirdetőoszlop... Rajta megsárgult reklámok. Te meg mögötte.

Elnevettem magam, egy kockacukrot tettem a számba.

- Ha nem láttam felszállni készülöket a szomszéd tanyákból, kiszaladtam, hogy meglesselek a buszban. Sejtetted? - Papa ravaszul felvonta a szemöldökét, fehér bajsza megrezdült.

- Egyszer mikor vihar tombolt, a piros szoknyádat kifújta a szél a szavazásra hívó plakát mögül. Utána kezdtelek jobban figyelni. Amikor a városba váltottál jegyet, megnéztelek alaposan. A tekinteted azonban... más volt, mint a mai. Csak úgy lángolt.

- Tudtam, hogy sikereid vannak a szoknyák körül. De tetszettél, viszont azt sem akartam, hogy leakassz a fogasról, mint egy kalapot, – csúnya fintort vágtam - de aztán megismerkedésünk után röviddel mégis ezt tetted.

- Én csak arra kértelek, hogy haladjunk – Papa csibészesen mosolygott.

- A szobádban. Ahol nem volt szék csak egy nagy ágy. Köpni – nyelni nem tudtam hirtelen. – Papa megcsókolta a kezem.

- Nem panaszkodtál utána...

- Te dög! – próbáltam felhorkanni, de felháborodásom nem sikerülhetett valami meggyőzően, mert férjem egyfolytában vigyorgott. - Nem szégyelled magad? – igyekeztem menteni a menthetetlent. Aztán szembe jutott valami, megtöröltem a szám egy szalvétával.

- Papa! Nincs kedved megnézni azt a hirdetőoszlopot? Egy kis nosztalgia. Ki tudja, mikor jövünk erre ismét? Most nem lenne nagy kitérő!

Elkészöntünk a szállodaportástól, aki jó utat kívánt, és remélte, mihamarabb újra meglátogatjuk őket.

A Balaton felé tartottunk, ahová évtizedekkel ezelőtt költöztünk – mint ifjú pár. Szüleim rövid idő alatt csendben és örökre elhagytak bennünket, rám hagyva a tanyát, ahol szűk két éve laktunk nagy boldogságban - akkor már férjemmel - s velük. Sokakkal ellentétben köztünk fel sem merültek generációs vagy anyós-vő problémák. Férjem morgós természetét jól kordában tudta tartani anyám és apám türelme.

Haláluk után gondoltunk egy merészet Papával, ötletemre eladtuk a tanyát, és búcsút intettünk szűkebb pátriánknak. Egy Balaton-parti községbe költöztünk, mert mindig nagy rajongója voltam a vízpartnak.

Papa az alföldi megyeszékhely előtt a malomnál balra indexelt és lehajtott egy alsóbb rendű útra az autópályáról. Kicsit navigálnom kellett, hogy megtalálja egykori tanyánkat, ifjúkorunk színhelyét. Szomorú képet mutatott a távolból is valamikori birtokunk, elhanyagoltnak tűnt. A tetőn félig lecsúszott cserepek, málladozó vakolat a falról, ápolatlan, gazos udvar. Pedig a vásárló, aki megvette tőlünk – egy dolgos serény asszony - már költözésünk előtt kezdte művelni a kertet, ácsokkal és kőművesekkel beszélt a tanya csinosításairól. Meghalt volna az asszony vagy eladta másnak a birtokot?

Férjem nedves csillogást láthatott a szememben, mert lehajtotta a fejét. Megfogta a kezem, egymásra néztünk, én a tanya felé fordítottam a tekintetem.

- Jól van, kislány. Akkor előbb a tanya!

Papa lehajtott a földútra, el a rozsdáig - hajdani hivatását tekintve - hirdetőoszlop mellett. Csak egy pillantást vetettünk rá, pedig miatta jöttünk. Meg talán a fiatalságunk és szerelmünk felidézéséért, aminek része volt egykori lakhelyünk.

A tanya elé érve kiszálltunk az autóból. Kutyaugatás hangzott.

- Mama! Itt lakik valaki – mondta férjem, aki ritkán szólított így. Hangjában érdeklődés villant. – Megnyomta az autó kürtjét.

- Ne zajongj már, Papus! – szóltam rá fojtott hangon. - Nem illik más házában. Mire kimondtam, fehér bundájú puli futott a kapuhoz csaholva, háta közepén a sűrű szőr között apró lyuk árulkodott arról, hogy, visszakunkorodó farka végét gyakorta ott pihenteti.

Ajtó csikordult az udvarban, lassú lépések közeledtek. Kulcs fordult a kapuzárban, idős szakállas férfi állt előttünk. Egy percig csak némán néztünk egymásra mind a hárman, mint egy virtuális pantomim levegőben úszó szereplői. Ritkán szembesülünk fél évszázada nem látott szerelmünkkel, a régmúltban örömök és bánatok adni tudójával, egyúttal személye lehangoló, enyészetbe indulásával.

- Ti vagytok? – kérdezte bátortalan hangon, fejét ingatva a férfi.

- Te itt laksz, Győző? – Nem emlékszem rá, hogy ilyen bizonytalanul hagyta volna el mondat Papa száját.

- Lassan negyven éve. Az előző tulaj újságban hirdette meg, véletlenül olvastam. Megvettem, ide költöztem. – A férfi a hirdetőoszlop irányába fordult, majd rám nézett.

- Miattad.

Bambán akartam nézni, de nem sikerült. Ma sem tudtam hazudni, mint eddig soha.

- Bemehetnénk beszélgetni? – kérdeztem bátortalanul.

Győző Papára nézett, majd rám.

- Miattad vettem meg a házat. Nem szeretnék másra is emlékezni, miután elmentek.

Azon a nyáron minden nap futottam, készültem a szeptemberi országos versenyre. A megyei első helyezést még évváró előtt elvittem, így előttem állt a lehetőség az országos bajnokság megnyerésére. Edzőm, Martinos tanár úr, állandóan győzködött:

- Nagyon tehetséges vagy. Országos bajnok leszel.

A tanyák közötti földutakon edzettem. Reggel hatkor és este hatkor indultam minden nap. A táv körülbelül tíz kilométer volt, apám lemérte motorjával.

Aztán beütött a mennykő. Papával tartott a viszonyom, mikor az egyik tanya előtt futás közben megpillantottam a srácot.

Egy sámli n ült, előtte egy kis asztal. Valahova messzire nézett, ettől olyan misztikusan férfiasnak tűnt. Vékony, érzéki arca lelassított. Futásomat lépések váltották fel. Megigézett.

Hülye vagy leány? Neked van valakid, akivel naponta... - suttoztam magam elé. Karomba csíptem. A fiú észrevett. Ugyanolyan sokk érte, mint engem. Letette kezéből a tollat, amivel írt, és csak bámult rám. Megrázkódott, mint akinek elakadt a lélegzete. Hozzá léptem.

- Rosszul vagy? – kérdeztem.

- Ettől jobban soha nem éreztem magam – mondta, miközben végigpásztázta testemet.

- Akkor nem rohanok orvosért, szia!

- Várj! Ritka errefelé a kóbor tündér.

- És mit tennél egy tündérral? – kérdeztem. – Ha hagyná...

- Imádnám – felelte a fiú teljes komolysággal.

Utána mindig megálltam itt. Győző meg csak ült a ház előtt, írt és várt engem. Amúgy Pesten lakott, a szünidőre jött le rokonaihoz.

Sokat beszélgettünk, később elsétáltunk az erdő melletti homokdombhoz, ahol a legenda szerint egykoron templom állt, és a tatárok rágyújtották az épületet az oda menekülő falubeliekre.

Győző kikapart a sárga homokból egy koponyát. Kinyújtott kezében tartva a csontot, mély hangon szótagolta:

- Enni vagy nem enni, marha éhes vagyok! –

Kivettem hátizsákomból a szendvicseket, ettünk. Motorbűgás szakította meg az idillt. Papa jött.

- Kinyírlak, te szemét! Hagyd békén a nőmet!

És most itt álltunk Győző kapuja előtt. Papa megfogta a karom.

- Menjünk.

Beültünk a kocsiba, férjem a megszokottnál gyorsabban indított. Azon gondolkodtam, van, hogy nagyon szeret bennünket valaki, van, hogy nagyon szeretünk valaki mást, aki nem annyira rajong értünk. Nem értettem, ez miért csak most jutott eszembe. A hirdetőoszlopnál férjem kezére tettem kezem.

- Itt állj meg.

Kiszálltam és elindultam visszafelé.

~ ~ ~ ~ ~

MŰVÉSZET

Murakeözy Éva Patrícia : Útban Van Eyck művészetéhez

Kiállításismertető

Jan van Eyck: Angyali üdvözlés. 1430-1435 körül.

tölgyfa, vászonra áttéve Szentpétervárott, 1864 után; 92.7 x 36.7 cm. Washington DC, National Gallery of Art, Andrew W.

Mellon Gyűjtemény. Forrás: www.boijmans.nl.

Jan Van Eyck művészete –legalábbis, így tesztelt a későbbi generációk szemében-, úgy lobbant fel hirtelen, mint egy szupernova, erős fényével új utat mutatva az európai festészetben s a szépség fogalmának gyökeresen új ismérveit fogalmazva meg. Így volt, valóban? Vajon elődök nélküli génusz volt-e van Eyck vagy elhelyezhetjük őt saját korában? A rotterdami székhelyű Boijmans Van Beuningen múzeum erre a kérdésre keresi a választ kiállításával, amely kilencven, Flandriához kötődő műalkotást mutat be a nagy művész születése körüli időszakból; közöttük számos, van Eyck-től származó festményt és könyvillusztrációt.

Jan van Eyck kevéssel 1400 előtt születhetett, valószínűleg Maaseik-ben, a történelmi Flandriában (mely éppúgy magában foglalta a mai Hollandiát és Belgiumot, mint Franciaország egyes területeit). Fivére, Hubert, már elismert festő volt, mire Jan megkezdte festészeti tanulmányait; talán éppen a fivére által vezetett műhelyben. Sajnos, oly kevés utalást találunk a korabeli forrásokban Huberttel kapcsolatban, hogy nem tudjuk az ő munkásságát értékelni. (A genti oltárképet¹ tekintve azonban, melynek felirata arról tanúskodik, hogy a fivérek együtt dolgoztak rajta, s amelynek stílusa teljesen egységes, elképzelhető, hogy a festészeti újítások, vagy legalábbis egy részük, Huberttől és nem Jantól származott.) Ebben az időben Flandria volt Európa egyik leginkább urbanizált vidéke. A nyersanyagokban meglehetősen szegény vidék a gyapjú és len magas szintű feldolgozásának és jól szervezett kereskedelmének köszönhetette gazdagságát. Bruges, Gent, Ypres, Antwerpen és Brüsszel tehető városokban nemcsak színvonalas kézműves temékek, hanem számos forradalmi eszme, új gondolat is született. Mindehhez a burgundi hercegek nyitott szelleme biztosította a hátteret, akik ez időben a németalföldi területet uralták. A burgundiak híresek voltak pompakedvelésükről: udvaraikban a kor legismertebb holland, flamand, francia és német szobrászai, festői, könyvillusztrátorai, aranyművesei, üvegművesei és szőnyegszövői dolgoztak. Az általuk kormányzott területeken virágzott a művészet s itt bukkant fel az az új, naturalista stílusirányzat is, melyet Jan van Eyck neve fémjelez, s amely meglepően rövid idő alatt felváltotta a korábban uralkodó nemzetközi gótikát. Ezt a stílust nevezzük korai németalföldi festészetnek.

A művészeti stílusok azonban sokkal többek, mint divathullámok, pusztán játszadozások a formával. Egy új stílus felbukkanása az életszemlélet, a gondolkodásmód megváltozását jelzi, s ennél fogva, az élet számos területén megfigyelhető változásokat jelez. Az új stílus felbukkanását mélyreható krízis előzte meg. Az 1300-as évek során rengeteg áldozatot követelő éhínség dúlt Európa-szerte. Ennek hátterében részben a klímaváltozás miatt lecsökkent terméshozamok, részben a megelőző időszak jelentős népesség-növekedése állt, melyet a háromnyomásos mezőgazdasági művelés már nem volt képes kielégíteni (még átlagos időjárási feltételek mellett sem). Az éhínség által megfogyatkozott lakosságot súlyos pestisjárványok tizedelték tovább, s ehhez járult még a százéves háború kitörése és a számos népfelkelés. Az Egyház ugyancsak mély válságon ment keresztül (Avignon-i fogság és nyugati egyházszakadás), virágzott a fekete mágia, a sátánizmus és számos vallásos népi mozgalom terjedt el (vándorszerzetesség, flagellánsok, Lollardok, Devotion moderna, huszitizmus...). Az 1400-as évektől kezdődően a nemzeti monarchiák fokozatosan megerősödtek és az élet kiegyensúlyozottabbá vált (kivéve a vallás területén; mivel az Egyház a megújító törekvéseknek ellenállt, a reformáció és a vallásháború lassan elkerülhetlenné vált).

Mindezen politikai és társadalmi zűrzavarból egy új európai karakter kezdett kibontakozni, mely szorosan kötődött a fejlődő városi központokhoz. Ez a karakter mindenekfelett tisztelte az egyéni teljesítményt és mélyen átértékelte, hogy – egyedülállóan az Isten-teremtette univerzumban- a választás szabadságával van megáldva. A modern Éntudat első csirái bukkantak fel.

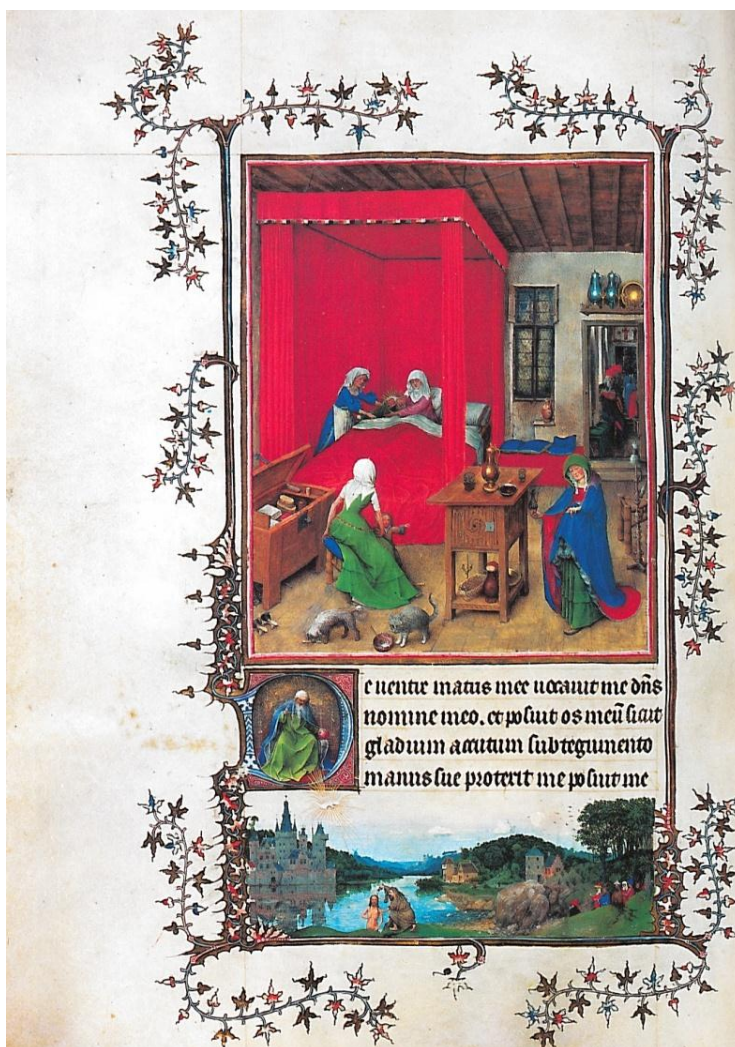
Amint az egyéni emberi hozzájárulás megbecsülése növekedett, úgy nőtt a jelentősége annak, hogy az embert a maga fizikai valójában, arcának jellemző vonásaival, valós környezetében ábrázolják. A festés naturalisztikussá vált és a van Eyck testvérek ezen új művészet első nagy mesterei voltak. Műveiket szemlélve szembeötlik, mekkora örömet leltek környezetük mindennapi tárgyainak ábrázolásában. Ez a gondosság a teremtés iránti mély tiszteletből táplálkozott, melynek az ember által létrehozott tárgyak éppúgy részei, mint a természeti környezet, hiszen az ember –most már- az isteni mű folytatójaként jelent meg. Olybá tűnik, mintha e korban a szellem a távoli, emberen-tülből leereszkedett volna a földre és beleáradt volna az emberek közvetlen környezetébe. Ezidőtől a művészek egyre gyakrabban szignálták műveiket, és a művészeket teljes nevükön említő korabeli feljegyzések száma is ugrásszerűen megnövekedett.

Ugyan a festői naturalizmus Észak-Itáliában, Giotto művészetében bukkant fel elsőként, sehol nem emelkedett akkora tökélyre, mint Flandriában. Az Alpoktól északra élő művészek oly nagyszerűen adták vissza az anyag, a felület jellegzetességeit, a tárgyak és emberek formáját, hogy munkáik egész Európában keresettek voltak. A 15. század során több műalkotás vándorolt Flandriából Itáliába, mint visszafelé. E tekintetben is érdekes a rotterdami kiállítás, mivel számos példát mutat arra, hogy egyazon műhelyben gyakran különböző színvonalú -és, árfekvésű- munkát készítettek, hogy a piac minél

¹ A Bárány imádása néven is ismert szárnyas oltár a genti (Belgium) Szent Bavo-templomban található és a templom legfőbb érdekességeként tartják számon.

szélesebb igényeit ki tudják elégíteni. Sajnos, a korábbi jelentős "termelékenység" ellenére, mára mindössze két vagy három tucat táblakép maradt az 1370 és 1430 közötti időszak flamand festményeiből.

A valós helyszínek visszaadásának igénye nyomán megszületett a lineáris perspektíva. A van Eyck előtti időszakban a tájképek egymástól függetlenül létező tájkép-elemekből épültek fel, melyek utalások voltak helyszínekre, ahol bizonyos események történtek. A festmények nem annyira a kézzelfoghatót, a láthatót, mint inkább elvont fogalmakat ábrázoltak. A naturális festészetben ezzel szemben a művész az életszerű alakokat olyan virtuális térben helyezte el, amely meggyőzően imitálta egy valóságban is létező hely jellegét, majd, a 15. század közepétől, egyre gyakrabban ténylegesen létező helyszíneket tükrözött a festmény. A térábrázolásnak ez az újfajta módja Flandiában és Észak-Itáliában szinte egyidejűleg, egymástól függetlenül bukkant fel. Az olasz reneszánsz művészek a kérdést a lineáris perspektíva szabályainak szinte tudományos vizsgálatával közelítették meg; munkamenetükben első volt a keret kijelölése, majd a perspektíva-vonalak hálójának gondos megrajzolása, s eztán következett az alakok elhelyezése az így kijelölt virtuális térben. Az Alpoktól északra élő művészek sokkal közvetlenebb módon, próbálkozásos tapasztalatszerzéssel alkották meg perspektivikus ábrázolásukat. Nagy felfedezésük a levegő-perspektíva volt, amelyet a színek erejének a távolság arányában való csökkentésével, illetve a színeknek a kék tartományba való eltolásával értek el. Gyönyörű példát láthatunk a levegő-perspektívára az alábbi folio alsó margójának miniaturáján.

Jan van Eyck, valamint francia és németalföldi illuminatorok: Az ún. Torinó-Milánó-i Hóráskönyv, 1380/1400 és 1450 között. pergamen, 26.4 x 20.3 cm. Torino, Palazzo Madama – Museo Civico d'Arte Antica.

Forrás: www.boijmans.nl.

Más szempontból is érdekes a fenti folio. Újabb feltételezések szerint Jan van Eyck kódex-illuminátorként is dolgozott. Az ún. Torinó-Milánó-i Hóraskönyv, amely Jó Fülöp burgundiai herceg megrendelésére készült, tartalmaz néhány miniaturát, amelyek minőségileg messze kitűnnek a többi közül és leginkább egy-egy lekicsinyített van Eyck festményhez hasonlítanak. Az itt bemutatott folion középen Keresztelő Szent János születését láthatjuk, az also margón Krisztus megkeresztelése látható, míg az iniciálé az Atyaistent ábrázolja – mind ugyanazzal a lélegzet-elállító, aprólékos pontossággal, részletgazdagsággal van kidolgozva, mint ami van Eyck festményeit is jellemzi. A van Eyck-nek tulajdonított illuminációk a jelen kiállítás egyik szenzációját jelentik.

Jan van Eyck: Baudouin de Lannoy portréja, 1435-1440 körül.

Tölgyfa tábla, 26 x 19.5 cm. Berlin, Staatliche Museen, Gemäldegalerie. Forrás: www.boijmans.nl.

Az egyéniség szerepének megnövekedésével párhuzamosan fejlődött a portréfestészet. A gótikus műalkotások szinte kizárólag bibliai jeleneteket ábrázoltak. Csak kivételes esetekben ábrázoltak egyes előjárókat; ekkor is erősen általánosítva és olyan nézetből, amely a legkevesebb személyes kapcsolatot kívánja: oldalról. Jan van Eyck, aki a portréfestés területén is messze kiemelkedett kortársai közül, vagy teljesen szemből vagy háromnegyedes profilból festette arcképeit. Gyakran alkalmazta azt a trompe l'oeil-t, optikai illúziót, hogy a megfestett alak kezét a képzeletbeli tér ("doboz") szélén helyezte el, mintha csak valami ablakból tekintene ránk a megfestett személy. Ez ugyan bizonyosan nem az ő találmánya volt², mégis az ő munkái révén vált népszerűvé.

A kor technikai újításai közül kiemelkedik a festőállvány és az olajfesték használata. Mindkettő flandriai találmány. Ugyan az olaj alapú festéket nem Jan van Eyck használta először, a technikát minden korábbit felülmúló tökélyre fejlesztette. Festési technikájáról így ír Honour és Fleming: "a pigmentek átlátszósága festményeinek egyedülálló, ékszerhez hasonlatos minőséget

² Franssen, 2012

kölcsönöz, amelyet egyetlen reprodukció sem képes visszaadni. Úgy tűnik, mintha festményei belülről sugároznának.” Van Eyck oly élethűen festette meg az arany csillogását, hogy szükségtelenné vált a festmények aranyozása. A kor más nagy művész-inventorai, mint Robert Campin, Rogier van der Weyden, vagy a “Flémalle-i mester” meg sem közelítik van Eyck-et a különböző felületeken tükröződő fény csillogásának visszaadásában³.

A kiállítás nyilvánvalóvá teszi, hogy mindazon forradalmi újítások, amelyeket hagyományosan van Eyck-nek szoktak tulajdonítani, gyakorlatilag jelen voltak már az őt megelőző időszakban is – csak éppen elszórtan, véletlenszerűen bukkannak fel.

Az alábbi triptichon, mely most először szerepel nyilvános kiállításon, kiemelkedő munka a van Eyck munkásságát megelőző időszaktól. Hagyományos felfogásban készült, de a két oldalszárnynon megjelenő építészeti elemek, valamint a jobbszárnynon ábrázolt Keresztelő Szent János mozdulatai és ruhájának színárnyalatai nagy festői tehetségről tanúskodnak és meglepő frissességgel hatnak.

Bruges (?), Krisztus testének megkenése. Triptichon. 1410-1420 körül.
tölgyfa, középső panel 31 x 31.9 x 1.9 cm; szárnyak 31 x 12.8 cm. Magángyűjtemény.
Forrás: www.boijmans.nl.

Jean Malouel, a Limbourg fivérek nagybátyja, jelentős mesternek számított ez időben. A *Szűz angyalokkal és pillangókkal* kivételesen gyönyörű munkája, a kiállítás egyik attrakciója, amely egyben a legkorábbi ismert vászonra festett francia-flamand festmény.

³ Kemperdick és Lammertse, 2012

Jean Malouel (?): Szűz angyalokkal és pillangókkal, 1410 körül.

Vászon, 107 x 81 cm. Berlin, Staatliche Museen, Gemäldegalerie. Forrás: www.boijmans.nl.

A művészeti újítások gyorsan terjedtek; az 1440-as évektől van Eyck újításait mind szélesebb körben alkalmazták. A festmények másolása abban az időben elfogadott szokás volt, melynek mind a tanoncok tanításában, mind a mesterművek reprodukálásában fontos szerepe volt. Van Eyck munkáiról rengeteg –rajzolt és festett– másolat készült, melyre jelen kiállítás szintén mutat példákat. (A budapesti Szépművészeti Múzeum tulajdonát képezi *A keresztet hordozó Krisztus* című táblakép, amely Jan van Eycknek egy meglehetősen rendkívüli, elveszett festményéről készült legfontosabb dokumentáció – amellet, hogy önmagában is szép festmény.)

Ugyan van Eyck művészete sok szempontból forradalmian újnak számított, mégis megtartotta a középkorra jellemző, a világ harmonikus egységébe és szilárdságába vetett hitet: alakjai nyugodtak, statikusak és bensőjükből feltűnő szépség sugárzik. A kevéssel később született Rogier van Weyden művészete sokkal modernebbül hat, nagyobb mértékben tükrözi mai ember-fogalmunkat: alakjai mozgalmasabbak, nyugtalanabbak⁴ és portréi nem annyira leíró jellegűek, mint van Eyck-éi, hanem sokkal inkább interpretáló jellegűek.

*

⁴ Rien Monchouwer megjegyzése egy baráti beszélgetés során.

Jelen kiállítás létrejöttéhez rendkívüli összefogásra volt szükség a szervezők és a közönség részéről. €700.000 gyűlt össze közadakozásból; e segítség nélkül a kiállítás nem jöhetett volna létre. Nyilvánvaló tehát a közönségnek a téma iránti érdeklődése. Mégis, azt kell mondanom, hogy a kiállítás nem könnyíti meg a művészettörténetben kevésbé járatosak számára a bemutatott művek értékelését. Ez akkor vált számomra világossá, amikor látogatásunk során barátnőm azt a kérdést tette fel, hogy mit keres az az óriási térkép a bejárat mellett. Meglepett a kérdése, hiszen nyilvánvaló volt, hogy a térkép mennyire jól megvilágítja az akkori idők politikai helyzetét; a Belgium, Hollandia, Bajorország és Franciaország egyes területeit összefűző szoros kapcsolatot; a művészek és a műalkotások szabad forgalmát... Csak később ötlött fel bennem, hogy amit én evidensnek találtam, és ami a vallásos családból származó barátnőmet meglepte, az a kiállítás döntően intellektuális, leíró jellege. De vajon van-e mód arra, hogy kilépjünk a saját korunk szabta határok közül? Hogyan lehetne ezeket az eredeti környezetükből kiragadott műveket oly módon bemutatni, hogy azzal segítsünk felidézni mindazt a gondolatot és érzést, amivel létrehozták őket? Könnyű dolgunk van Jan van Eyck műveinek élvezetekor, mert gondolat- és érzésvilága viszonylag közel áll hozzánk – de nagyon nehéz, amikor számos kortársának alkotásai előtt állunk. Talán segítséget nyújtott volna ebben a késő középkorra utaló hanganyag vagy akár háttérképek bemutatása.

A műalkotások csekély száma és a világban való szétszórtságuk miatt a kiállítás létrehozása széles körű összefogást és több évnyi szervezőmunkát igényelt. Világszerte több, mint 50 múzeum kölcsönzött hozzá műveket. Egyedülálló alkalmat kínál tehát a Boijmans van Beuningen múzeum arra, hogy e műalkotásokat együtt láthassuk. A kiállítást, mely 2013 február 10-ig tekinthető meg, gazdagon illusztrált, tartalmas katalógus egészíti ki.

Források:

- Fransen, Bart (2012): Jan van Eyck and the Portraiture of his Predecessors. *In: The Road to Van Eyck*, kiállítási katalógus, Museum Boijmans van Beuningen, Rotterdam, 2012.
- Honour, Hugh és Fleming, John (2005): *A World History of Art*. Hetedik kiadás, Laurence King Publishing, Great Britain.
- Stephan Kemperdick és Friso Lammertse (2012): *The Road to Van Eyck*. *In: The Road to Van Eyck*, kiállítási katalógus, Museum Boijmans van Beuningen, Rotterdam, 2012.

MURAKEÖZY, Éva Patrícia: *The Road to Van Eyck*

This is the Hungarian version of the article published in English in the *Journal of Eurasian Studies*, October-December 2012, pp. 141-147. (<http://www.federatio.org/joes.html>)

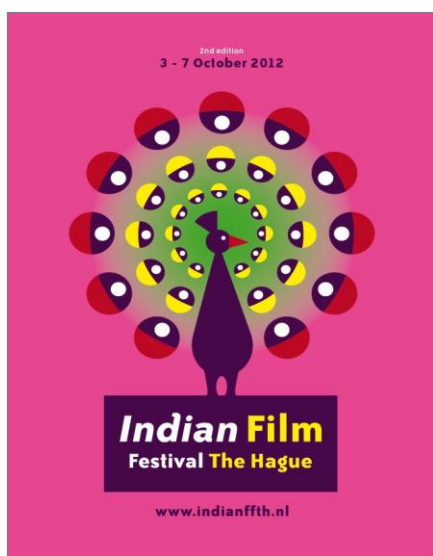
~ ~ ~ ~ ~

Plájás Ildikó Zonga :

Görbetükör – egy 5 napos utazás India titokzatos filmvilágában

— 2. Hágai Indiai Filmfesztivál – 2012. október 3-7. —

Rózsaszín szőnyeg és Hollandia indiai szépségkirálynői fogadtak a 2. Hágai Indiai Filmfesztivál nyitórendezvényén. A karcsú, köldökvillantó lányok pszeudo-indiai ruhákban pompáztak, lilában és aranyosban, hamiskásan csillogó ékszerekben és csorbíthatatlan mosolyban. Filmek és szervezés, tartalom és csomagolás ugyanazt az ambivalenciát hordozta: azt a néha ledöbbenő máskor megmosolyogtató kettőséget, amely egyébként az egész indiai társadalomnak és kultúrának is a sajátja.

A fesztivál honlapjának beköszöntő szövege is találóan utal erre a sokarcúságra: “A Hágai Indiai Filmfesztivál egy felejthetetlen utazást nyújt ebbe a kontrasztokkal teljes lenyűgöző Indiába. A fesztivál India változó identitását a filmrendezők szemüvegén keresztül mutatja be. [...] Öt nap film, öt napos eklektikus és izgalmas programajánlat, öt napig tartó indiai bűvölet, amely korosztálytól és érdeklődéstől függetlenül mindenkit ígézetében tart. Legyél akár a művészetek szerelme, akár az éjszakai élet embere, az IndianFFTH nyújtani fog valamit számodra.”

Az október 3 és 7 között sorra kerülő fesztivál 5 napja alatt összesen 27 filmet vetítettek Hágában, ennek több mint fele egyben holland bemutató is volt. Az idei fesztivál több helyszínnel és kiegészítő rendezvénnyel is bővült. A *Chillar Party* (r. Nitesh Tiwari és Vikas Bahl) című film vetítése például egy iskolás gyerekeknek tervezett oktatási programnak adott helyet, a Nők Estje nevű rendezvény alkalmával pedig a közönség a *Dilwale Dulhania Le Jayenge* (1995) című filmet nézhetette meg, amely az indiai mozi történetében a leghosszabban műsoron levő szerelmesklasszikus Bollywood film.

Az idei fesztivál egy Retrospektív vetítéssel is gazdagodott, amelynek ez évben Shyam Benegal filmrendező volt a címadója. Az 1934-ben Hyderabadban (Andhra Pradesh tartományban) született filmrendező Mumbaiban kezdte pályafutását, majd első játékfilmjének sikere után (*Ankur*, 1973) karrierje élesen ívelt felfelé. Shyam Benegal mára már több mint 20 nagy játékfilmet tudhat maga mögött, és sokak a független indiai mozi atyjának tekintik. A 2. Hágai Indiai Filmfesztivál 5 címet tűzött műsorára az igen gazdag életműből: *Ankur* (1973), *Bhumika* (1976), *Suraj Ka Satvan Ghoda* (1993), *Sardari Begum* (1996) és *Zubeida* (2001).

Az idei fesztivál széles válogatása igazi ajándékot jelentett a holland közönség számára, az ambiciózusabb program viszont a melléfogások lehetőségét is magában hordozta. Egyetlen dolog, amelyben a fesztivál valóban következetes volt, az – úgy a

tartalomra, mint a kivitelezésre jellemző – ellentétek színes kavalkádjának a megjelenítése, A sajátos színezetű Bollywood sikerprodukciók mellett a holland közönség a kortárs indiai művészfilmekből és dokumentumfilmekből is izelítőt kapott, amelyek már nem csak madár-, de békaperspektívából is bepillantást nyújtottak a kortárs indiai társadalomba.

Jó példa erre a kettőségre, hogy a fesztivál nyitófilmjének a *Shaitan*¹ című sikerfilmet választotta. Bejoy Nambiar alkotásának mindene (és talán még annál is többje) megvan, amely egy filmet sikeressé tesz egy nem túlzottan kiművelt H(B)ollywood közönség számára: Bollywood-i keretbe ágyazott akciófilmek kliséinek tömkelege: dúsgazdag családokból származó fiatalok élvhajász életstílusa videoklipp-szerű zenei betétekkel, olcsó képi effektusokkal

¹Sátán.

és hatásvadász vágással.

A film sztórija úgyszintén túlsúlyos. A film főszereplője egy zavaros idegállapotú de erőteljesen érzéki tizenéves lány, szimbolikusan a „sátán”, aki barátaival együtt egyre veszélyesebb kalandokba bonyolódik. Kezdetben csupán az ártatlan szórakozást hajszolják, ám miután az alkohol és drogok hatása alatt elgázolnak egy embert, a történet egyre drámaibbá válik. A film történetének mellékszálai úgyszintén túlsúlyosak és terjedelmesek. Egy korrupt rendőr deríti ki a baleset körülményeit, így hallgatásáért egy nagy összeget kér a fiataloktól, akiknek nem marad más hátra, minthogy egy emberrablást megjátszva a szüleiktől szerezzenek pénzt.

A fiatalok bujdosása során a rendező a kortárs indiai társadalom aktuális problémáit is felvillantja, úgymint a szexuális erőszakot, mélyszegénységet, prostitúciót, bűnözést, stb. Az ügyet végül a „jó rendőr” göngyölíti fel, aki mindeközben a saját családi drámáját éli. És mintha a film rendezője nem tudná, hogy mi az elég, a jó rendőr történetét is belefűzi a filmbe. A nézőközönség sem állta egyhangúlag a megpróbáltatást, hiszen ezen a ponton már jó néhányan elhagyták a vetítőtermet. Szóval, a jó rendőr feleségére szemet vet egy befolyásos férfi, akit ezért a féltékeny férj lelök az emeletről. Az ügy majdnem a munkahelyébe kerül, és a felesége is elköltözik otthonról. Az emberrablás áldozataivá lett fiatalokat keresve mellékesen még rábukkan egy megerősített és meggyilkolt német nőre, és lelő egy pár alvilági figurát. Mindeközben az önmagukat túszul ejtő fiatalok idegrendszerük is kezdi felmondani a szolgálatot, és egymást kezdik gyilkolni. Aggodalomra viszont semmi ok, hiszen nincsen Bollywood happy end nélkül, így befejezésképpen a korrupt rendőr elnyeri méltó büntetését, film főszereplőjét megmenekíti a jó rendőr, aki konszolidálja ezáltal pozícióját a rendőrségen, és a felesége is visszatér hozzá.

A Hágai Indiai Filmfesztivál idei felhozatala a legszélesebb spektrumot ölelte fel, így mindenki megtalálhatta benne az ízlésének és érdeklődésének megfelelő műfajt és kivitelezést. A 'Best of Bollywood' kategóriájába tartozó filmek például gyakran tobzódtak a hatásvadász filmes klisékben, a másik végletben pedig olyan alacsony költségvetésű dokumentum- és művészfilmeket is elhozott Hágába a fesztivál, amelyek könyörtelen őszinteséggel merítenek a kortárs indiai társadalom legfájdalmasabb problémáiból. Ledöbbszentő a kontraszt, mégis mindkettő vitathatatlanul hozzátartozik a kortárs India filmvilágához.

Asszonyok néma, reménytelen reményben várják nyoma veszett férjeiket és fiaikat egy isten háta mögötti, háborútól és szegénységtől sújtotta indiai régióban. A *Broken memory, shining dust*² (r. Nilosree Biswas) című film lassan indul, erős érzelmi töltetű képekkel és egy őszintén szívszorító narrációval. Annak ellenére, hogy a film témája csupán egy pár kashmiri asszony mindennapi küszködése és reménye, az erőteljes és szubjektív filmképi megoldások révén a rendezőnek sikerül az emberi hit és kitartás csodálatos világába ragadnia a nézőket. Sokunk számára ez a film a 2. Hágai Indiai Filmfesztivál egyik legerőteljesebb filmélményét jelentette.

A *Ghorhey Da Daan (Alms for a Blind Horse)*³ (r. Gurvinder Singh) című filmet tavaly év januárjában már láthatta a hollandiai közönség a Rotterdami Filmfesztiválon, és valóban, a filmnek megkérdőjelezhetetlenül helye van az utóbbi pár év indiai filmtermésének legjobbjai között. A Punjab régió egy kis közösségének a küzdelmét a hatalmasokkal a film rendezője egy erőteljes képi nyelven meséli el. Gurvinder Singhnek, szaktudását és érzékenységét bizonyítandó, sikerül témáját egyetemes szintre emelnie. A kiszolgáltatott és marginalizált falubeliek néma, dacos kitartással hirdetnek ellenállást az urakkal és társadalmi berendezkedéssel szemben, ennek ellenére a film nem egy jól körülhatárolt történetre vagy karakterre épül. Amint a sűrű ködben felsejlenek az egyik falubeli öreg arcvonásai, mi magunk is érezni véljük a kiszolgáltatottság hívós borzongását. Gurvinder Singh nem csak az érzéki képeknek de a térábrázolásnak is nagy mestere, hiszen a természet és a terek az események néma tanújává válnak a filmben. Az amatőr szereposztás és a valós életben is falubeliek minimalista játéka csak tovább erősíti a film balladai hangulatát, létrehozva a kortárs indiai filmművészet egy hátborzongatóan szép és mívés mesterművét.

Nem csupán műfajukban, a filmes narráció módjaitokban vagy filmnyelvükben különböztek a 2. Hágai Indiai Filmfesztivál filmjei de a tematikájuk megközelítésében is. A bérnyák és az alternatív reprodukciós módszerek tematikája például régóta foglalkoztatja a nemzetközi szak- és közvéleményt. Sok olyan film látott napvilágot, amely a témával vagy ennek bizonyos vonatkozásaival foglalkozik. Az indiai asszonyok viszont szinte kizárólag csak a béranya szerepében tűnnek föl ezekben a filmekben.

A *Mother India* (r. Raffaele Brunetti) című dokumentumfilm ebben a témában hoz egy új perspektívát, hiszen főhősei nem a gazdag, nyugati kultúrából jövő gyermektelen szülők, akik indiai béranyát keresnek, hanem épp fordítva, egy fiatal indiai házaspár, akik saját terméketlenségükkel és a társadalmi megfélemezéssel küzdenek. Amint a film elkíséri őket a termékenységklinikákhoz vezető göröngyös útjaikon, Indiának egy eddig nem látott arca tárul elénk, egy, a társadalmi egyenlőtlenségek által felszabdalt világ, átláthatatlan és korrupt egészségügyi rendszerrel, amely profitot termel a

² Törött emlékek, csillogó por.

³ Alamizsnát egy vak lónak.

kiszolgáltatottságból. Jhuma és Niladri Nyugat Bengálban, Burdwanban laknak, és habár már 8 éve házasok a gyermekáldás mindeztáig elkerülte családjukat. Ez viszont nem csak egy személyes vagy családi tragédia, hiszen az indiai társadalomban a gyermektelen nőt tisztátalannak tekintik. Milyen esélyei vannak egy átlagos indiai családnak összegyűjteni a pénzt egy esetleges béranyára, amikor a profitorientált termékenységeklinikák elsősorban a nyugati piacot szolgálják ki? Milyen esélyekkel harcolnak a társadalmi előítéletek ellen, amikor a beavatkozás a gazdagok kiváltásága?

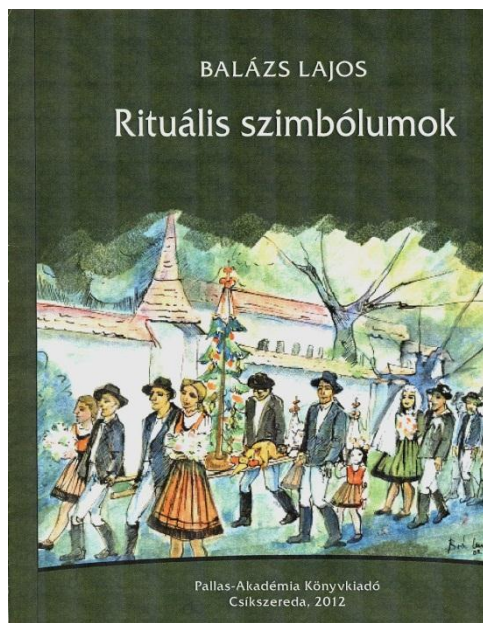
A filmfesztivál lencséjén keresztül láttatott India továbbra is a kérdések és összetett válaszok országa marad. Egy kontrasztokkal teljes ország, amelyben a dúsgazdagok és állatsorsban élők, a hagyomány és a fejlődés, a társadalmi előítéletek kényszerítő ereje és a kulturális hagyomány magasztos öröksége mind-mind egymás mellett létezik. És nem utolsó sorban a legkülönbözőbb műfajú, hosszúságú és értékű filmek országa, amelyből egy átfogó ízelítőt kaphattunk a 2. Hágai Indiai Filmfesztivál öt napja alatt.

PLÁJÁS, Ildikó Zonga: Curved Reflexion —a Five-Day Experience of Cinematic Art from India—

This is the Hungarian version of the article published in English in the Journal of Eurasian Studies, October-December 2012, pp. 148-151. (<http://www.federatio.org/joes.html>)

~ ~ ~ ~ ~

KÖNYVAJÁNLÓ

Balázs Lajos : Rituális szimbólumok a székely-magyar jelképkultúra világából**Szerző:** Balázs Lajos**Cím:** Rituális szimbólumok a székely-magyar jelképkultúra világából**Kiadó:** Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda**Megjelenési év:** 2012.**ISBN:** 9789736653513

A **'RITUÁLIS SZIMBÓLUMOK a székely-magyar jelképkultúra'** világából című kötetet négy évtizednyi néprajzi kutatómunkám külön-külön, itthon és Magyarországon megjelent tanulmányaimból válogattam. Legtöbbjüket műhelymunkának, „laboratóriumi” elő- vagy utókísérletnek tartottam és tartom, hisz ezekre támaszkodva írtam és írhattam meg, mélyíthettem el az emberi sorsfordító szokások monográfiáit, a paraszti társadalom – legszámosabb közösségünk – szervező, irányító, szabályozó, rendtartó, akár „alkotmány”-nak is nevezhető kultúrájának foglalatait.¹ Egyben kutatói, szakmai nyugtalanságom jelzései is: a gyűjtés és kutatás annyi meglepetéssel járt életemben, hogy lezárható, kimerített témának semmit sem merészelek tekinteni.

Eddigi munkáim külön-külön és együtt felölelik egy adott népes közösség² – Csíkszentdomokos – lokális és egyetemes, általános és sajátos gazdasági, társadalmi, vallásos, érzelmi és spirituális műveltségét, pragmatizmusát, lelki világát, mellyel meghatározta és megtartotta önmagát, mellyel megőrizte saját maga és az egyetemes magyarság számára a nemzeti és egyetemes műveltség olyan őstényeit, történelem- és időfeletti elemeit, amire mások nem vagy csak alig emlékeznek. Tapasztalni, hogy a modern világ tudatában elhalványulóban a szimbólumok jelentése, hogy „nem képes a létet saját mélységében is érteni, csak racionális rendszerben”³. Holott a mítoszok és szimbólumok „minden normális és magasrendű kultúra alapját képezik”⁴. Erre büszkék a nagy népek vagy a nagy műveltség-hagyománnyal, örökséggel bíró kis népek (pl. görögök), és féltve vigyázzák ilyen természetű vagyonukat.

A válogatás egy szerény lokális, de az univerzalist is konkrétumában tetten érő kompenzáló kísérlet, anélkül, hogy kisebbségi komplexusokkal küszködne. Rendezői elve, amint a cím is sejteti, a népi kultúra, sajátosan a csíkszentdomokosiak expresszív kultúrájának (Turner fogalma) minél több komponensét feltárni, megvizsgálni, értelmezni. Bármennyire is átfogók és elemzők a monográfiák, a részkérdések – ilyenek a szimbólumok – elmélyítésére nem nyújtottak, nem nyújthattak teljes lehetőséget. Jelen kötet tanulmányai ezt a hiányt pótolják, illetve teljesítik ki ismereteinket arról a kódolt kultúráról, amit

¹ Balázs 1994, 1995, 1999, 2006, 2009, 2010,

² 7000 lélekszám.

³ Szongott 1995. 10. Turner is sérelmezi, hogy „manapság egyes tudósok (...) hajlamosak tökéletesen figyelmen kívül hagyni a szimbólumoknak az emberi cselekvésrendszerben betöltött kreatív funkcióját és megújító képességét”. Turner 2003. 14.

⁴ Uo.

metanyelvnek nevezhetünk, és aminek dekódolása ugyanazon kultúra képrendszerében fejthető meg anélkül hogy izolálódna az emberi megismerés egyetemes paradigmáitól, mintáitól. Részeket emelnek ki az egészből a teljesebb látás és láttatás szándékával, de úgy, hogy egyetemes összefüggésekre is fény derüljön, úgy, hogy az egyedi és egész viszonya ne sérüljön. Míg a monográfiák horizontálisan mutatják be a szokások, a szokáskultúra komplexitását, addig a tanulmányok a megismerés vertikális irányát követik. Kutatásaim során, melyek elsődlegesen a sorsfordító szokásokra irányultak, rájöttem, hogy ebben a körben a nyelv nem elég az események, gondolatok, vágyak és érzelmek kifejezésére. Kellenek a mítoszok, illetve fel kell azok nyomait fedezni, kellenek a szimbólumok, amik racionális vagy irracionális tartalmuknál fogva magukkal ragadnak. A pusztá szó uralkodni akar! A tanulmányok a pusztá szó kommunikációs egyeduralkodó ellen hadakoznak. A népi kultúra olyan rituális szimbólumait mutatják be, amelyek képi nyelven kapcsolatot létesítenek racionálisan össze nem kapcsolható dolgok, jelenségek között. Olyan folyamatokat tárnak fel, melyek során, Tölgyesi szavaival, az egyik jelrendszerből a másikba való átkódolás – átszemantizálódás – által kiváltódik a csak szöveggel való kommunikáció⁵. Idézhetem például a **bábakalácsot** (*Bábakalács*), talán legösszetettebb virágszimbólumunkat, a vénlegény jelképét, mely a népi szemlélet által spiritualizálódik és feldúsított tartalmánál fogva a botanikai meghatározások fölé emelkedik: a vénlegény teljes társadalmi, emberi, nembeli vonását, jellemét, természetét jeleníti meg. De említhetném a Kárpát medence körében szintén ismeretlen beavató rítusok rendszerét, melyeket kétségtelen a honfoglalás előtti korból hoztak és őriztek meg a szentdomokosiak: a született gyermeket háromszor keresztelik, illetve avatják be: az útszéli keresztfánál, a templomban, a családi asztalnál, az ellopott leányt (gyakori jelenség ma is) bekontyolással avatják legitim feleséggé, ami ma is fölötte áll az egyházi, polgári esküvőnek; a haldoklót pedig megkerítik, ami szerintem az egykori lélekértelmezés egészen magas fokára vall.⁶

Mi végre vannak, mit jelentenek az egymással összefonódó jelképek, szimbólumok rítusok?

Tökéletlen válaszómban a megismerés elve kerül első helyre: az egyén, a közösség, az etnikum, a nép önismerete és önmagát megismertető funkciója. A szimbolikus jelek, a rituális szimbólumok tiltott, de békés időkben is képesek felismerhetővé tenni egy közösséget a másik ellenében. Valami olyat tesznek, olyan felismerésre vezetik rá az embert, mint ami Odüsszeusz és Pénélopé viszonyában történt. Odüsszeusz miután leszámol a hitvesét több mint egy évtizeden át környékező, csábító aztán hazatérte után őt magát is megalázó kérésekkel, fel akarja fűdni magát. Kéznel levő eszköztárhoz fordul! Megnevezi az egykori jeleket, tárgyakat, melyek alapján Pénélopé felismeri őt, rájön arra, hogy nem egy újabb arcátlan kérővel van dolga, hanem olyan férfiúval, aki ismeri – egyebek mellett – a hitvesi ágy titkát. Az Odüsszeusz által megnevezett dolgok csaknem valamennyije mitikus szimbólum – például a fa törzséből faragott ágy központi elhelyezése –, melyek identifikáló funkciója számtalan önmeghatározó élethelyzetben döntő lehet.

Milyen természetűek a rituális szimbólumok?

Noha Turner szimbológiai meglátásai nagy segítségemre voltak, az általam fellelt átmeneti rítusok, rituálék, és a bennük és velük és általuk élő, ható és visszaható rituális szimbólumok, jelek, hiedelmek, eszközök, mágikus praktikák tipologizálása nehéz feladat volt. A tanulmányok által fedeztem fel – mert így nyílt lehetőség arra, hogy egymás mellé helyezzek akár egymással rejtett viszonyban levő dolgokat is –, hogy mindezek egyetlen kultúrán belül is többjelentésűek. Feltártuk az ellentétes szemantikai pólusok, melyek mindig más-más társadalmi tapasztalat, erkölcsi és spirituális értékelés szemszögéből, más-más eseménytartalmak kontextusában kerülnek előtérbe, vagy húzódnak vissza. Turner ezeket „multivokális szimbólumok”⁷-nak nevezi. Csíkszentdomokosi példával illusztrálva: a **fenyő**, ez a sokjelentésű fa, egyszerre rituális eszköz, amit a lakodalom és fiatal halott (!) sorsfordulata alkalmával igénybe vesznek (Vö. *Az „idomított fenyő”, Jövőtlen lakodalom* c. tanulmányokat.) A tanulmányok, függetlenül attól, hogy tárgy, természeti, emberi, rituális jellegűek, azt sugallják, hogy a szimbólumok – ezek Turner következtetéseit⁸ is alátámasztják – nem statikus dolgok, szemantikai dinamizmus jellemzi őket, hogy a közösségek mindig hozzáidomítják saját társadalmi és kulturális, illetve fizikai és biológiai környezetükhöz. Ugyanaz a fenyő a lakodalomban a vitalitás, növekedés, gyarapodás, a halott lakodalmán pedig – megfelelően idomítva – a be nem teljesedett élet, a föld fele fordított sors szimbóluma. Fenyő szimbolizálja a menyasszonyi sorsot (*Ágsirató*), a menyasszony-vőlegény erotikus összekapcsolódását (*Erotika a lakodalom eszmeiségében*), az álmenyasszonyt (*A lakodalom humora*). Ebben a kultúrában minden, ami szimbolikus tartalommal bír tudatos vagy tudatalatti érdekeket szolgál. A szimbolikus gondolkodás az emberi lény útítársa (*Semmi sem véletlen. Vágyak és tárgyak összefonódása*). A jelképek, szimbólumok, mítoszok, Eliade-vel fogalmazva „nem az önkényes pszichikum teremtményei; ezek egy szükségletre válaszolnak és egy funkciót töltenek be: az emberi lény legrejtettebb módozatainak feltárása. (...) Ha megszokott nyelvünkre akarjuk lefordítani...a mítoszokat, szimbólumokat és rítusokat, akkor azok értelmét föltétlenül mélységükben kell megragadnunk”⁹. Hogyan lehetséges ez?

⁵ Tölgyesi 1980. 163.

⁶ A példák sokasága, változatossága a tartalomjegyzékből is kiderül.

⁷ Turner i. m. 12.

⁸ Vö. Turner i. m.

⁹ Eliade 1998. 15.

Figyelembe kell venni, mint láttuk, hogy „a forma ikonológiai jellege rendkívül sok ábrázolást tesz lehetővé, ugyanakkor mindegyikben megmarad az azonos téma. (...) A formai sokszerűség abból is következik, hogy egy kiinduló, primér jellegű forma alkalmas arra, hogy belőle különféle további fejlemények származzanak¹⁰”. Kutatásaim, tanulmányaim erre az elméleti tételre keresik az igazolást.

Együtt a szövőszékben a szerző a nagy népi műveltséget hordozó Nagy Lajosné Ferenc Rozáliával

Az amúgy egyszerű, kéznél levő eszközök, tárgyak, anyagok a hozzájuk társított, bennük meglátott, ezeknek tulajdonított szellemiség, meglátásom szerint, épp a bonyolult paraszti lélekről, egy sajátos kultúra által modellált specifikumról beszél. Szokáskutatásaim során soha sem tudtam elvonatkoztatni a tárgyaktól, a rítusok és tárgyak találkozásától, noha nem mindig találtam mindenre magyarázatot. Az átmeneti rítusok tárgyvilágát, Turner kifejezésével élve, az expresszív kultúra¹¹ eszköztárának tekintem. Mindig úgy gondoltam, hogy egy közösség expresszív kultúrája, az élet lényegét jelentős mértékben megragadó, művészi tükrözést is nyújtó képessége csak a szimbolikus tárgyak és jelenségek kapcsolata, szimbólumok-jelenségek és közösség viszonya értelmezésének révén érthető meg.

Tudatos törekvésem tehát, hogy számba vegyem, közelebb hozzam az olvasóhoz a székelység egy karakteres közösségének expresszív műveltségét, metaforikus, analógiás látását. Vagyis pragmatizmusát és absztraháló képességét, amellyel az egyetemes és lokális tárgyakban, eszközökben meglátja a sorsfordulók különböző helyzeteivel, mozzanataival kapcsolatos vágyait, céljait, érdekeit, eszmeiségét, üzenetét, visszautasításait, tagadásait, félelmeit stb. Ez a műveltség ugyanakkor egy gazdag, összetett, az egyetemes kultúrához is kötő, kapcsolódó, érzelmi és szellemi világunkat közvetítő sajátos, nem verbálisan deklaráló kommunikációs eszköztár. Úgy is fogalmazhatok, hogy az expresszív kultúra egészében a vágyak projekciója, aminek érzelmi és akarati dimenziói vannak. Tanulmányaim gondolatisága a paraetnológia szemléletét is próbálja érvényesíteni.

A rituális szimbólumok jelzős szerkezet értelmezése talán tovább árnyalja a fenti kérdésre adandó válaszomat. A mítoszokat, szimbólumokat, rítusokat (mint előbb is említettem) elsődlegesen a születés, házasság, halál szokásmedrében vizsgáltam, értelmeztem. Fontosnak tartom ezt pontosítani, mivel a közel múltban két fontos szimbológiai munka is került a

¹⁰ Tölgyesi 1980. 169.

¹¹ Turner 2003. 12.

kezembe – Tánczos Vilmos és Burckhardt Titus könyveire gondolok –, melyek a folklór más-más kategóriáit elemzik, figyelmüket „kizárólag a szakrális-mágikus funkcióval rendelkező képek bemutatására és rendszerezésére” fordítják.¹² Más helyzet, más megközelítés, de nem teljesen más szimbólumvilág.

Miben másak a rituális szimbólumok, miben látom sajátosságukat, létrejöttük másságát? Tánczos Vilmos a szakrális-mágikus képekről szólva ezeket két kategóriába sorolja: „látható vizuális jelekre” és „belső, mentális képekre”, amelyek a képzelet szüleményei. Véleménye szerint „mindig maga a belső kép az, ami alapvető jelentőségű (primordiális), a képet kifejező médium pedig esetleges (akcidencia)”¹³ Vele szemben, az általam fellelt szimbólumok, rituális szimbólumok alapján úgy látom, hogy megalkotásuk munkájában semmi sem véletlen, semmi nem spontán reakció vagy ötlet terméke.

A turner-i csapáson elindulva követtem, vizsgáltam a rítusok és szimbólumnak tekintett, azzá előléptetett tárgyak és jelenségek viszonyát, amit „érzelmekkel és akarattal bíró jelhasználók” hoztak létre azzal a céllal, hogy „a körülöttük lévő, általuk megélt világban rendszert teremtsenek”¹⁴ (Itt jegyzem meg, hogy a szokásrendszer éppen a paraszti társadalom rendteremtő kultúrája.) Ez késztetett arra, hogy ebben a viszonyrendszerben a szimbólumokat mozgásukban, tehát dinamikájukban és képlékenységükben ragadjam meg.

Feltételezhető, hogy a természet közelségében fel lehetett fedezni (és erre végtelen sok példa van) az emberi sors és -lényeg egy-egy részecskéjét, mozzanatát, valóságát, vágyát és a tárgyak, lények, jelenségek absztrahálása révén szimbólumokká avatódta valamiféle mitikus, vagy inkább közösségi konszenzus alapján. Ugyan az a folyamat, mechanizmus játszódhatott le, ami a közmondások konszenzusához vezetett. Ha csak (újra!) a bábakalács, a rituális fenyő példájára gondolok, akkor a rituális szimbólumok megalkotásának igen összetett analogikus elaborációját tételezhetem fel. A rituális szimbólumok tehát nem statikus jelképek, ellenkezőleg, dinamikájukban, mozgó állapotukban válnak jelképpé, üzenet hordozóvá. A rítusok teszik lehetővé, hogy valamit – eseményt, fordulatot, mítoszt – újra és újra aktualizáljanak, visszatérítsenek valami eredethez, mitikus teremtettséghez. Ezáltal nemcsak emlékeztetnek, felidéznek, hanem legitimizálnak egy cselekvést, egy-egy emberi sorshelyzetet, emberi lépést.

A rituális szimbólum előtt nem vonulnak el, mint egy szakrális szimbólum előtt teszik, hanem ő maga vonul el az érdekelt néző előtt, teljessé téve az eseményt, például, a sorsfordító rítusok valós, tényszerű, de elvont – lelki, spirituális – üzenetét. A gyertyának, ha meggyújtják, egyszerű gyakorlati funkciója lehet: világítani. De ha a keresztelő, esküvő, lakodalom, halál és temetés, a menyasszony hozományának elvitele (és ezzel nem merítettem ki a rituális gyertyagyújtás sorát) alkalmával, illetve rítusai során gyújtják meg, akkor rejtett vagy kevésbé rejtett szimbólumokká lép elő: szent és profán gondolatokat, vágyakat, szándékokat, érdekeket, reményeket közvetít, idomulva mindig egy aktuális élethelyzethez. Jelképezi a felemelkedés reményét, de ennek törekénységét is, hisz lángja egy kis fuvallatra is imbolyogni kezd¹⁵, a nagyobbra pedig kialszik; a haldokló lelkének tisztaságát vagy tisztítását, az elválást a korábbi állapottól. Megcélozza a szerelmi vágy felébresztését, megjeleníti ősidóktól fogva a menyasszony nemi készenléti állapotát, a feleséggé válás idejének eljöttét (*Ágsírató*). Jelzi, üzeni nemcsak a leány biológiai, társadalmi érését a házasságra, hanem hozományának elkészültét, új szállásra vitelének alkalmas idejét (*Hozományvitel. Tárgyak, eszközök sorsszerű küldetése*). Ide sorolhatnám a rituális ételeket, italokat (tojás, alma, deusz-pálinka, szilva, körte, karalábé stb.) rituális eszközöket is. Hangsúlyozom, az érzelmi és spirituális képzettársítás csakis rituális helyzetben indul el, a tárgyak, eszközök a rituális cselekvés kontextusában válnak üzenet hordozóvá, a sorsváltozás megtörténésének közösség általi elfogadtatása tényezőjévé. A rituális kontextus olyan, mint a gyógyszer tabletta: amíg dobozban van „hallgat”, csodatételre, változtatásra indul, mihelyt a testbe kerül. De a mag példája is ezt sugallja. Az elhanyagolt szimbólum viszont gyengül hatásában, mint a szavatossági időn túli gyógyszer vagy a magában megavasodott vetőmag. A szimbólumok képi megfogalmazása, és ennek ritualizálása által a szokás forgatókönyvének sok-sok eseménye dramatizált, eljátszott jelképpé, metaforává válik.

A rituális szimbólumok, melyekkel szokáskutatásaim éveit alatt találkoztam, az egyén és közösség viszonyrendszerében jelennek meg, de az egyénre összpontosítanak. Olyanoknak látom, mint egy művészi alkotás: emóciót sugározniak – indítéka legyen az élet öröme vagy lesújtó eseménye –, emóciót, amit közvetlen a szokás főszereplője vagy közvetlen érintettje él át, él meg, a rítus által pedig ezt megosztja, és élmény helyzetbe hozza saját magát és azokat is, akik hozzá közel állók, illetve a környezetében léteznek

¹² Tánczos 2006. 8.

¹³ Tánczos 2006. 9.

¹⁴ Turner i.m. 14.

¹⁵ Csíkszentdomokoson történt, hogy a násznép az esküvő alatt pánikba esett az oltáron egyszer csak „repdesve égő” gyertya láttán. Az esküvő félbeszakításának gondolata is felmerült, „mert rossz” jelnek tekintették. És beigazolódt: „a férfit egy év múlva halálos baleset érte”.

A rituális szimbólumok a szokáson belül fűzért alkotnak, a rítusok célirányos láncolatában folytatnak eszmei, érzelmi jel-diskurzust, melyek a maguk módján éppen úgy viszik előre az eseményeket a végkifejlet fele, akár a rítuslánc verbális részei. A szó és szimbólumok folytonos szinkretikus szimbiózisa által valósul meg lépésről-lépésre az átmenetel, a sorsfordulat (rituális beavatások, perefernum kiadása, lakodalmi perec kivétele, leszedése, mágikus gyógyítások, a haldokló megkerítése stb.).

A rituális szimbólumok, a szimbolikus rítusok a vágy rítusai. Az emberi vágyak elérésének mágikus eszközei is, az emberi vágyak elérésének, beteljesülésének remény-rítusai. Ezek kimondására, megfogalmazására a szómágia, a deklamáció erőtlen és elégtelen. A képből, csak szimbólumban megfogalmazott vágy-rítus a siker: a révbejutás reményét fokozza vagy garantálja.

A rituális szimbólumok is folklór-szimbólumok, viszont a felvonultatott sajátosságok alapján úgy gondolom, mégis külön besorolást, egyfajta autonómiát érdemelnek.

Meglátásaimmal, értelmezéseimmal túl kívánok lépni ama néprajzkutatói szemléleten, mely elsődlegesen a kultúra közvetlenül érzékelhető aspektusait ragadja meg. Kutatói hitvallásom valamennyi termése nem más, mint elmondani, megörökíteni valami lényegeset az emberről, a székely-magyar azon részéről, ami az emberiség történelem előtti része volt.

A tárgy és rituális jelképek tartományán túl néhány tanulmány jelkép értékű emberekről is szól néprajzi szemmel: egy székely Odüsszeuszról (*Egy optimista fogolytörténet*), a folklorisztika Nestoráról (*Mihai Pop köszöntése*), Jézus, Keresztelő szent János rejtélyes, nem az egyház által kanonizált, vagyis népi kultuszáról (*Jézus képe a búzaszemen, Szent János napi angyalozás, Nyári Szent János napjáról, másképpen*) stb.

Nem titkolt szándékom példázni azt a tényt, hogy a feltárt és szemelvényesen bemutatott szimbólum-tudás és ismeret a maga nemében, körében nagy tudás is tud lenni. Vagy azzá lehet, mert hatalmasan régi: ezért hiteles és ezért modern.

Míg a monográfiák, filmes nyelvvel szólva, „total plan”-ba hozzák ezeket, a kötet tanulmányai a részletekre fókuszálnak.

Csíkszereda, 2011-05-02.

BALÁZS, Lajos: Székely-Magyar Ritualistic Symbols

According to a symbolologist, the human existence will always have domains that only the world of symbols will be able to express.

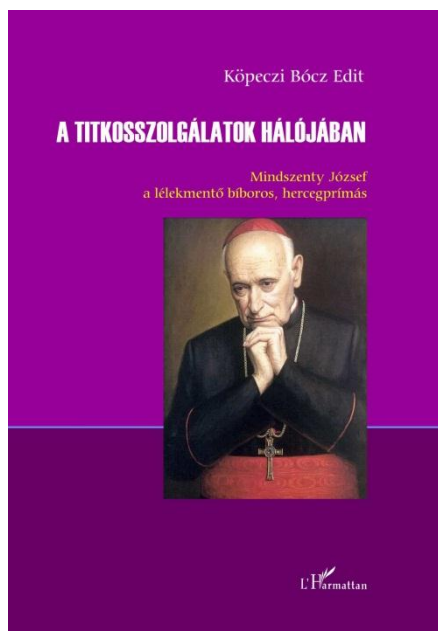
Such a domain is the world of fate changing customs: that of birth, of finding a partner, of death and of sexuality. In these fields, spoken language is not enough to express occurrences, thoughts, wishes and feelings. Not even today. We need myths, mythical situations, we need symbols, because without them, fate changing occurrences are not able to build collective memory.

The studies of this book fight against the autocracy of the bare word in the field of communication. They present ritualistic symbols of the folklore that are able to make a connection between rationally unconnectable things and phenomena by means of visual language. They reveal processes through which the exclusively text-based communication gets richer. They prove the fact that a nation lives and survives not only in its language but in its traditions and ritualistic language as well.

The studies pay particular attention to dynamic symbols that take an active part in the realization of rites, in keeping alive wishes, ideals and hopes. For example, certain tree species (pine), flowers, fruits (apple, pear, plum), vegetables (carrot), candles etc. Turner calls these “multi-vocational symbols”. At the same time, we could call them trained symbols, depending on the direct situation of their use, the human wish and the interest of the will.

~ ~ ~ ~ ~

Köpeczi Bócz Edit : A titkosszolgálatok hálójában

Szerző: Köpeczi Bócz Edit

Cím: A titkosszolgálatok hálójában — Mindszenty József a lélekmentő bíboros, hercegprímás

Kiadó: L'Harmattan

Megjelenési év: 2012.

ISBN: 978-963-236-601-2

„Mindszenty emlékévé” alkalmából nem csak hazánkban, de szinte az egész világon megemlékeznek Mindszenty József bíboros, hercegprímásról, aki százhusz éve 1892-ben született Csehimindszenten.

A II. világháború után a Vatikán, egy erős és rendíthetetlen egyházi vezetővel akarta a katolikus egyházat erősíteni. Amikor 1945 szeptemberében Mindszenty elfoglalta az érseki széket tudta, hogy főpapként a támadások özönét kell majd elviselnie. XII. Pius pápa még Rómában figyelmeztette, hogy valószínű ő lesz az, akinek vállalnia kell majd a bíborszínnel jelzett vértanúságot.

Mindszenty átlátta, hogy a kommunista rendszer agresszív politikája nem az országot fogja építeni. Minden erejével meg akarta óvni egyházát a pusztulástól, liberális átalakulástól, mert szerette volna megőrizni az országunk keresztény értékeit.

Beszédeiben kiemelte, hogy nemzetünk megmaradásának továbbra is a hitünk az alapja, amely az országot ezer éven át fenntartotta. Nyíltan hirdette, hogy a fennálló társadalmi rendszerrel, a kommunistákkal nem szabad együttműködni. Körútjai során a valóságban látta és tapasztalta a szovjet katonák rémtetteit, akik meggyalázták asszonyainkat, lányainkat. „Főpásztor utamon végig arról hallok, hogy a szovjet katona rabolt, eszeveszetten pusztított, ok nélkül békés embereket legyilkolt, állandóan és részegen fegyverrel a kezében tömegesen fajtalanzkodott.”¹

Fontosnak tartotta, hogy a világ megtudja az ország sanyarú sorsát. Külföldi katolikusok segítségét kérte a nyomorban élők részére. A beérkezett adományokat a hatalom nem engedte szétesztani, mert szerintük „nem szorul rá az ország”.

A nyugati újságokat foglalkoztatta Magyarország helyzete, rendszeresen megkeresték a magyar külképviseleteket kérdéseikkel, ahol nem kaptak soha kielégítő válaszokat.

A főpap körútja során Hollandiába látogatva, megköszönte a sok segítséget és arra kérte a keresztényeket, hogy imádkozzanak Magyarorszáért. Az Amsterdamban megjelenő *Elseviers Weekblad* tekintélyes liberális hetilap egyik munkatársa megkereste kérdéseivel, melyet az 1947. június 17-én megjelenő számban közöltek.

„Mindszenty hercegprímás, miközben számos vezető egyéniség vagy elhagyja az országot, vagy elveszti pozícióját, vagy behódol a kommunizmusnak, szikla- szilárdan áll a helyén. Magyarország lakosságának háromnegyed részét kitevő katolikusok visszautasítják a kommunizmust. De még a klérusban sem gondolkodik úgy mindenki, mint a hercegprímás. Sőt

¹ Mindszenty, Emlékirataim, p.60

saját környezetében vannak sokan, akik őt kevésbé meggondoltnak, túl merevnek, sőt középkorinak tartják. De amíg él hazájának, sőt egész Kelet-Európának egyik legfontosabb alakja lesz.”²

A rotterdami *Maasbod'* és *Het nieuwe Dagblad* katolikus újságok is megkeresték és közzétették nyilatkozatát.

„Magyarországon is vannak, akik együttműködést szeretnének létrehozni a katolikus egyház és a kommunisták között, de vannak pillanatok az életünkben, amidőn választanunk kell Krisztus és Belial között. A legerősebb nyomásnak kell ellenálljunk, hogy a vallás szabadságát megvédjük.[...] A magyar nép még mindig hálás a holland népnek, amiért segítséget nyújtottak a nehéz években. Most is nehéz időket élünk, de ezúton az erkölcsi támogatásukat szeretnénk kérni és azt, hogy imádkozzanak értünk, hogy hazánk megtisztultan kerüljön ki ezekből a megpróbáltatásokból.”³

Az agresszív hatalom kiszolgálói a hercegprímás ellen országos tömegmegmozdulásokat szerveztek, azt a látszatot keltve, hogy még a hívek is ellene fordultak. Koholt vádakát gyártottak ellene és 1948.december 26-án az állambiztonsági szervek hűtlenség, kémkedés, a köztársaság megdöntésére irányuló bűncselekmény és valutaüzérkedés gyanúja miatt letartóztatták

Az ENSZ közgyűlése 1949-ben nemzetközi sérelemnek nyilvánította az ellene lefolytatott eljárást. Tiltakozó táviratok özönét küldték a magyar nagykövetségekre, a külföldi újságok pedig folyamatosan hírlátást adták a kommunisták brutalitását, törvénytelenességét, vérengzését. Az ÁVH börtönében a legkegyetlenebb kínzás és megaláztatás ellenére sem tudták a katolikus egyházfőt megtörni, mégis az ellenkezőjét híresztelték róla. Meghamisították a vallomását, mert hitelét veszített, megtört és megalázott egyházfőre volt szükségük, nem kivégzett vértanúra. Megpróbálták mindenáron az egyetlen megmaradt kincsétől is megfosztani, amit úgy hívnak „becsület”. Mert ezt tették, amikor igaztalan vádakkal hosszú évekre bebörtönözték, rúgták, kínozták, és az alapvető személyiségi jogaitól is megfosztották csak azért, hogy mondjon le igazi hivatásáról. Ő is maradhatott volna a kinevezett pozíciójában „szabadon”, a kommunista hatalom jól fizetett embereként, amit az alku lehetőségével együtt, többször felajánlották számára. Mégis a becsület útját járva, egész életében a szenvedést vállalta, az egyházáért, orszáért és az igaz hitért.

A politikai foglyoknak az 1956-os forradalom hozta meg a szabadságot, így a bíborost is kiszabadították. Mint tudjuk, a szabadság nem sokáig tarthatott, mert a bolsevik hatalom katonái, durván beavatkoztak az országunk belügyeibe. A forradalom leverését követően, az ország nyugti határán, több mint hatvanezren hagyták el az országot. Mindszenty József nem akarta elhagyni hazáját, hanem a budapesti amerikai követségen kért menedéket. A követség védelme alatt állt, ahol a biztonságát a legmesszebbmenőkig biztosították.

Az Állami Egyházügyi Hivatal által létrehozott papi békemozgalom, a mozgatórugója volt az egyházak folyamatos átalakításának és az előírt politikai akciókat végrehajtásának. A kommunisták nemzetközi szintű propagandatevékenységét, a békepapokon keresztül valósították meg. A bíboros átlátta, hogy az ökumenikus szervezkedéssel az egyházak gyöngítését célozzák, az un. béke hangoztatása, hirdetése mellett. A menedéket nyújtó követség épületén belül őt nem tudták elhallgattatni, hiába akarták. Kiadott rendeleteivel huszonegy békepapot felfüggesztett és kiutasított Budapest területéről, eltítva őket minden egyházi és közéleti tevékenységtől. Helyükre az általa kinevezett papokat küldte.

1957. január 21-i keltezéssel a Vatikán intézkedéseket küldött, a katolikus egyház részére, amelyekben -Mindszenty utasításait megerősítve- egyházi átok terhe mellett a huszonegy békepap egyházi funkcióból történő leváltását rendelték el. „A vatikáni iratok arra hivatkoztak, hogy az érintetteket szabálytalanul, állami erőszakra nevezték ki és ezért alkalmatlanok magasabb egyházi tisztségek viselésére.”⁴

A hatalom a vatikáni intézkedéseket, az állam belügyeibe való beavatkozásnak minősítette és megakadályozta kihirdetését és annak érvényesítését.

Az MSZMP Politikai Bizottsága súlyos problémaként értékelte Mindszenty amerikai követségen eltöltött éveit, aki fáradhatatlanul tevékenykedett szabadságának korlátozása ellenére. Hivatalosan továbbra is ő volt a katolikus egyház feje. Írásban követelte, hogy a kormány enyhítsen az ország jogfosztottságán, engedélyezzék a szabad sajtót, az egyházak és a hitélet szabadságát, amitől teljesen megfosztották az országunkat.

A kommunizmus világméretű terjeszkedése, erősödése, az 1960-as években az enyhülés látszatát eredményezte.

A Vatikán már a 60-as évek elején kezdeményezte, hogy Mindszenty József szabadon elhagyhassa az amerikai követséget, de mindhiába. Szerették volna elérni a kormánynál, hogy rehabilitálják, de ezt a javaslatot és kérést, mindig határozott elutasítás követte. Ugyanakkor a hatalmi politikának is nagyon kellemetlen volt ez a megoldatlan helyzet.

² Magyar Országos Levéltár XIX-J-1-j

³ Magyar Országos Levéltár XIX-J-1-j (Vatikán- IV-14-80/pol.1946.)

⁴ MOL XIX-A21-e 002/8/a-1971 (3.d)

Az enyhülési politika jegyében 1967 után, diplomáciai tárgyalásokat kezdtek a Vatikánnal. A Szentszék megbízásából, sokan felkeresték a követségen a bíborost, hogy hagyja el az országot és menjen Rómába, de ő határozottan kijelentette, hogy csak akkor hajlandó külföldre távozni, ha az egyházellenes intézkedéseket a hatalom visszavonja.

„Nem akarom elhagyni sem a híveimet, sem a Magyar Egyházat súlyos helyzetükben. Életemet, szintén hazámban és népem körében szeretném befejezni. Távozásom egyedül a magyar kommunista rendszer érdekeit szolgálná s ugyanakkor a Magyar Egyház nagy kárára volna. Gondolni kell arra, hogy a helyzetemben javasolt változtatást a bolsevisták, mindenképpen csak előnyükre használnák fel. Ezért azaz ohajom, hogy a Szentszék még távozásom előtt s annak ellenértékéért a kormánzzal orvosoltassa az egyház sérelmeit.”⁵

Mindenki azt várta, hogy előbb vagy utóbb meggondolja magát és kezdeményezni fogja, hogy véglegesen Rómába mehessen. Mivel ez nem történt meg a végén már mindenkinek a terhére volt. Az emlékiratain dolgozott, amit szándékában állt közreadni, ezt természetesen mindenáron megakarták akadályozni.

Az újságok többször beszámoltak rossz egészségi állapotáról anélkül, hogy a valós tényekről tájékozódtak volna. Abban reménykedtek, hogy idős korára való tekintettel úgy is hamarosan meghal.

Végül 1971-ben a Vatikán, írásban összefoglalta a bíboros hazája elhagyására vonatkozó javaslatát, amit a magyar kormány elfogadott. Az egyezkedés, az érdekelt háta mögött történt, még az egyezmény szövegét sem ismertették vele.

Mielőtt elhagyta volna az országunkat megismételte, hogy hazájában szeretne továbbra is maradni:

„Kívánságom az, hogy életemet Magyarországon töltssem népem között, amelyet határtalanul szeretek. Ha ez lehetetlen volna, mert az érzelmi tényezők fellángoltak ellenem, vagy pedig az egyház magasabb rendű szempontjai mást követelnek, abban az esetben elfogadom azt, ami valószínű, életem legsúlyosabb keresztje lesz.”

Végül VI. Pál pápa kérésére, a követséget bécsi apostoli nuncius kíséretével, 1971. szeptember 28-án elhagyta. A híradások, nagy jelentőségűnek tulajdonították Mindszenty szabadon bocsátását, kint hősként ünnepelték és fogadták, amire itthon nem számítottak. A politikai tárgyalások a Magyar Állam és a Vatikán között az enyhülést célozták, nem sejtve, hogy Mindszenty József aktivizálni fogja magát. Mindkét fél azt várta, hogy az egyéni szabadságát visszanyerve, beletörődik a megváltozott helyzetbe. Azt feltételezték, hogy idős kora ellenére nem lesz kedve és lehetősége politikai megnyilvánulásokra.

Rómában marad, és ott korlátozzák majd utazásait, visszaszorítják sajtónyilatkozatait. A Magyar Kormány által a tárgyalások során nem határozták meg letelepedésének helyét. Ezért, a pápa sem gördített akadályt, amikor a bíboros közölte, hogy Ausztriában a Pázmáneumban kíván véglegesen letelepedni, ami 1971. október 23-án meg is történt.

Közel kerülhetett ismét hazájához, amitől mégis, elérhetetlen távolság választotta el. Életében soha többé nem léphetett magyar földre, ahol született, nevelkedett, dolgozott szolgált és sokat szenvedett. Mindszenty József számára elérhetetlen volt hazája, de annál elérhetőbb volt személye a kommunista hatalom számára, akik száműzetésbe kényszerítették. Nyomába szegődtek az álarcba bújtatott ügynökök, akik minden lépéséről jelentések halmazát gyártották. Bántalmazásáért, ártatlanul elszenvedett rabságáért, megaláztatásáért életében nem rehabilitálták. A világban szétszóródott honfitársak mélységes szeretete vette körül, ami nagy örömmel töltötte el. Az emigrációba kényszerült magyarok keresték fel személyesen, vagy levélben a világot minden tájáról.

Ugyanakkor a száműzöit, nagy nyugtalanság töltötte el, amiért nem maradt Rómában, hanem Bécsbe a Pázmáneumba költözött. (Pázmány Péter alapította, 1623-ban.)

Már jóval a megérkezése előtt, elrendelték az összes levélküldemény ellenőrzését. Információs jelentéseket készítettek, az ügynökök rendszeresen beszámoltak a hangulatról, az épület állagáról, valamint a bíboros fogadásának előkészületeiről. A hangulat irányát az utasítások szerint alakították, formálták. Munkájuk alapján elérték, hogy Bécsben, a Magyar Állam sikerének tulajdonították a Vatikánnal kötött egyezményt.

„Bower” fedőnevű ügynök, a bécsi katolikusok körében a főpáosztort, „makacs öregembernek” titulálta. Igyekezett olyan rágalmozó megjegyzéseket tenni, hogy megérkezése előtt, már rossz vélemény alakuljon ki róla.

Gyalázkodóan, hangzatos propagandát folytatott ellene, azt remélve, hogy az emigrációban élőkét sikerül megtévesztenie. Nem felmagasztalta, mert az egyházát védelmezte, hanem elmarasztalta, mert a kommunistákkal nem kötött egyezséget. Szerinte károkat okozott, amit az egyháznak nagyon nehéz lesz kiküszöbölnie.

Mindszenty József hamarosan rájött, hogy környezetében nem mindenki az, aminek mutatja magát. Észrevette, hogy még a konyhai személyzet közül is voltak, akik hallgatottak, és figyelték. Folyamatosan azt híresztelték róla, hogy megtört, beteg

⁵ MOL XIX-A21-e 002/8/a-1971 (3.d)

ember, örülhet, hogy idős korában megmenekült a fogságból. Köszönettel tartozik a Magyar Kormánynak, hogy elengedve a büntetését, szabadon engedték, és pihenéssel töltheti el a további napjait.

Operatív módszerek, titkos kutatások, konspirált behatolások folyamata, keserítették meg az utolsó éveit. Amíg azt hangoztatták az egész világon, hogy szabadságban élhet, addig a legsötétebb hálóval fonták körül, nem csak a személyét, hanem az egész épületet.

A „sötét” háttérakciókban mindent fedőnévvel láttak el, az operatív személyeket és a megfigyelés alá vont célszemélyeket. Még az épületeknek is fedőnevet biztosítottak, különösen ott, ahol nagyon sok ügynököt, SZT. tisztet, sikerült beépíteniük a piszkos munkájuk elvégzéséhez. Így volt ez a Pázmáneum épületével kapcsolatban is, aminek az „OSTROMVÁR” fedőnevet adták. A bíborossal folytatott beszélgetések sem maradhattak titokban. Szavait, mondatait, szinte szóról szóra lejegyezték, a papi reverendába bújtatott ügynökök.

Ő egyáltalán nem akart visszavonultan és elzártan élni. Szabadságát visszanyerve, kötelességének érezte, hogy lelkiekben támasza legyen a szétszóródott magyaroknak. Akik a halálába reménykedtek, meglepődve tapasztalhatták, hogy fáradságot nem ismerve, nagyon aktívan élte az életét, és nem volt olyan rossz egészségi állapotban, mint ahogy azt sokan híresztelték róla.

Ahol hivatalos külképviseleti, vagy politikai nyomásra nem tudták megakadályozni a külföldi országokba tett látogatásait, ott a háttérből indítottak „sötét” támadásokat ellene. Amikor elhagyta országunkat, rövidesen meghívást kapott Spanyolországba, ahol a „Mundo” c. katolikus folyóirat szerkesztősége, őt jelölte a közvélemény szavazata alapján „az év személyisége” cím adományozására. A kitüntetést 1971. december 14-én rendezendő díszvacsorán akarták átadni. A meghívót nem csak a bíborosnak küldték el, hanem a Spanyolországban lévő Magyar Külképviseletnek is, amit a főkonzul provokációs szándéknak minősített. Azonnal felvette a hivatalos kapcsolatot a Spanyol Külügyminisztériummal és elvárta a közbelépésüket. Segítségüket kérte, hogy akadályozzák meg a cím átadását, Mindszenty József részére.

A háttérből, sikerült elérjék, hogy a politikai kapcsolatok „normalizálásának” érdekében, hamis indokok alapján, figyelmen kívül hagyják a közvélemény szavazatait.

A sajtó rendszeresen hírül adta, hogy merre látogatja a híveit, milyen programokat tervez. 1972 augusztusában Belgiumba látogatott, ahol nagy szeretettel fogadták. A szomszédos országokban, előre értesítették a hívőket érkezéséről. A magyarok, belgák és hollandok, lenyűgöző számú részvétele mellett mondott misét a bazilikában.

Ezt követően, a tiszteletére rendezett brüsszeli nagygyűlésen, a páter köszöntötte, aki a hosszan méltatta személyét és munkáját, majd megjegyezte, hogy az ellenségei a legnagyobb bűnének azt tartják, hogy még nem halt meg.

Az utolsó körútjára 1975. április 9 és 26-a között került sor. Venezuelai Caracasból, még szívből jövő üzenetét küldte, áldásával együtt, szerte a világban élő magyarokhoz. Hogy „hitet és reményt öntsek a lelkekbe, ha már csüggedtek” mondta.

A Kolumbiában élő magyarokat április 25-én látogatta meg. A fővárosban az 1572-ben épült Bogotai Székesegyházban őrzik Árpádházi Szent Erzsébet ereklyéjét, ahol (két héttel a halála előtt) Mindszenty József, még misét celebrált. Senki nem gondolta, hogy ez volt az utolsó útja! A Bogotai érsek április 26-án, még úgy köszönt el tőle, hogy „Maradj mindig ilyen fiatal!” Fáradtság nélkül végezte, az utolsó körútján is a lélekmentő munkáját. Az utazásai alkalmával, sokkal felszabadultabban érezte magát, mint Ausztriában. Hazafelé jövet, a repülőgépen, már nagy lelkesedéssel beszélt a következő hétre tervezett, Skandinávia és franciaországi körútjáról. Nem gondolta, hogy az általa tervezett utazás állomáspontjain, már hiába fogják várni...!

A BM titkos jelentéseiben közvetlenül a halála előtt, több helyen olvasható „Mindszentyt el kell hallgattatni!” A következő körútjának megakadályozására már több tervet készítettek. Pázmáneumba érkezése után hamarosan rosszul lett, majd kórházba került. Alapos orvosi vizsgálatok után közölték, hogy meg kell operálni. Senki nem volt arra felkészülve, hogy a műtét után nem fog felépülni. A gyanú csak a beteg főpap szívében élt, aki tudta, hogy még a kórházban is lehallgatják és figyelik. Műtét előtt, a bizalmas beszélgetéseit a betegszobán kívül folytatta munkatársaival. Mivel az orvosi consilium, az altatás és műtét mellett döntött, nehezen, de a hozzájárulását adta az orvosi beavatkozáshoz, melynek eredményeként 1975. május 6-án a műtétet követően váratlanul, örökre elhagyta hön szeretett egyházát és népét.

Halálának körülményeiről ma is elgondolkodhatunk, mert a különböző leírások pontatlanok és ellentmondások. Sajnálatos, hogy hivatalosan nem kezdeményezték a vizsgálat lefolytatását, pedig köztudott, hogy hirtelen halálára az orvosok sem voltak felkészülve. Az ellentmondások tisztázása érdekében mindenképp jó lett volna feltárni és nyilvánosságra hozni az

eseményeket, mert választ kaphattunk volna arra a kérdésre is, hogy miért szükséges halálának körülményeit, valamint a betegségéről, műtétéről, altatásáról készült kórházi iratokat titkosítani 70 évre.⁶

König bíboros átérezte, amikor Mindszenty József temetésén személyét, munkáját, szolgálatát méltatva mondta, hogy ő még „holtában is beszél”. Mégsem gondolhatta, hogy ez a mondat, mind a mai napig valósággá vált.

Még halála után is foglalkoztak személyével, mert holtában is beszél.....! Holtában is jelentéseket készítettek az elhunyt Mindszenty Józsefről. Még az emléketől is félték mindazok, akik egész életét igyekeztek besározni, befektíteni, üldözték és megalázták. Nem fejezték be a személyével kapcsolatos nyomozásokat sem. Feltérképezték közeli jó barátait, hogy azokat szintén rágalmozásokkal lejárássák, mert a kommunista hatalom, még holtában is igyekezett rábizonyítani mindazt, amit életében nem sikerült! Halála után már nem tudott védekezni a felhozott vádakkal szemben.

Mindszenty József elhalálozásának körülményeit oly módon akarták feltüntetni, világszerte hangoztatni, hogy elsősorban az emigrációban élő magyarok a hibásak haláláért, mert a bíborost sokfelé meghívták, sokat utaztatták, vagyis „agyonhajszolták”.

Az Állami Egyházügyi Hivatal részéről 1979-ben (Mindszenty József halála után négy évvel), nemzetközi konferencián külön kihangsúlyozták, és pozitívan értékelték a „Mindszenty ügy lerendezését.” A politikai tájékoztatókban, jelentésekben több éven keresztül, kiemelt témaként foglalkoztak, a „Mindszenty ügy lezárásával,” és a Vatikánnal történt megállapodás részletes ismertetésével.

Mert ő holtában is beszél...! Még holtában is szól hozzánk,

Mindszenty József bíboros lélekmentő munkája példaértékű, üzenete ma is aktuális az egész világban és egy olyan keresztény Európában, ahol a műemlék-templomokat eladják és szórakozóhelyekké átalakítják.

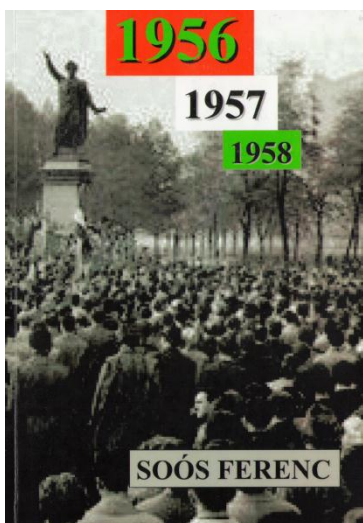
KÖPECZI BÓCZ, Edit: Caught in the Web of Secret Services

2012 was a commemorative year for the Venerable József Mindszenty (29 March 1892 – 6 May 1975) was a cardinal of the Catholic Church as the Archbishop of Esztergom in Hungary. He was a fierce opponent of the communist system enforced upon Hungary after WW II. The volume written by Edit Köpeczi Bócz presents his role in the crucial years after WW II. It is also a book that tries to establish his enduring legacy.

~ ~ ~ ~ ~

⁶ <http://internefigyelo.wordpress.com/2010/02/14/kadar-es-a-part-vezetoi-pezsgovel-koccintottak-mindszenty-halalakor/>

Soós Ferenc : 1956 — 1957 — 1958

Szerző: Soós Ferenc

Cím: 1956 — 1957 — 1958

Kiadó: Szerző magánkiadása

Megjelenési év: 2012.

ISBN: 978-963-08-4887-9

Előszó

Visszatekintés az átélt eseményekre, az örömteli és a félelemmel és csalódásokkal eltorzított emlékekre.

1956-ban sok, közülük néhány ma még élő társammal együtt egyetemi hallgató voltam Budapesten, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Természettudományi Karán. Tanúi lettünk és vagyunk azoknak a történelmet formáló napoknak. Reménykedem, hogy még van időm és lehetőségem leírni, amit átéltem és tapasztaltam. Tanú voltam, és néhány pillanatban cselekvő részese is az eseményeknek. Bár időben nagy a távolság, de az emlékek felidézése könnyű, mert azóta sem múlik el nap, hogy ne jutnának eszembe azok a feledhetetlen órák és a keserű emlékü napok.

1956 ötvenhatodik évfordulója közeledik. A forradalom és a szabadságharc eseményeinek személyes felidezésére és megünneplésére készülök ezzel a visszaemlékezéssel.

Ha 1956, ez az évszám bárhol és bármikor szóba kerül, akkor adósnak érzem magam. Még van, még lenne sok elmondani valóm, amire eddig nem volt alkalmam. Igaz, én sem tolok előre az első sorokba, hogy meghallgassanak. Most elhatároztam, hogy megpróbálom legalább írásban felidézni azt a világot, azt a légkört, azt a hangulatot, ami akkor ünnepi lelkiállapotba lendített minket, egyetemistákat, a várost, amelyek nekünk most is ünnepi időszaknak számítanak, és mindig azok voltak.

Arról az évről annyi mindent mondtak és írtak. Voltak, vannak, akik gyalázták. Nem érdemlik meg, hogy szót veszttegessünk rájuk. Voltak, vannak, akik egyéni érdekeikért meglovagolták, sokszor nagyon is érdemtelenül.

Több, párhuzamos szálon futottak körülöttünk az események. Nem lehetünk ott mindenütt, de átélünk egy sorsfordító történelmi pillanatot, ami egész életünkre meghatározta a gondolkodásunkat a hazánkról, magyarságunkról, ideológiákról, arról, hogy sokszor (most is) mennyire egyedül vagyunk. Nem szükséges erőlködve kutatnom az emlékezetemben, hogy eszembe jusson minden fontos, átélt pillanat, amelyeket elfelejteni soha nem lehetett, amelyek mindig élénken éltek bennem.

Sok idézetet (magyar írók, külföldi költők) illesztettem be az átélt események leírása közé, mert voltak helyzetek és lelkiállapotok, amelyeket mások érzékletesebben fogalmaztak meg. Van az eseményeknek olyan légköre, melyeket én csak éreztem, de mások szavakba is tudtak önteni. Idegen országbeli költőktől, íróktól vett megragadó idézetekkel próbálom tanúsítani, bizonyítani, hogy a mi népünk, a mi hazánk híre, tekintélye, becsülete 1956-ban milyen értékes volt. Felemelő ma is olvasni a véleményüket, együttérzésüket és a lelkiismeretük megszólalását, hogy akkor nem segíthettek.

Egy mindent elviselő, csendben szenvedő, némán tűrő nép hangja szólalt meg akkor, fokozatosan erősödő hangon, majd halkult el, és sokáig csak a mélyben élt tovább. A földrengető eseményeknek, az üdítő élményeknek, a testi-lelki szenvedésnek az emlékei csak a lelkünk mélyén hagyhattak nyomokat, élhettek tovább.

Most nem az események elemzésének az igénye vezet, hiszen ezt sokan elvégezték. Talán azt sem szükséges hangsúlyoznom, hogy írás közben is az igazságra törekszem. Arra szorítkozom, hogy leírjam, ami velem történt, ahol én is ott voltam.

Nekem 1956 nem október 23-án kezdődött. Csupán az egy napra, egy hónapra néző mikroszkóp látóterét legalább egy-két évnnyire kell kiterjesztenem. Mert számomra 56 nemcsak október 6., október 13., október 23., nemcsak november 4., hanem földrengés, jeges árvíz, szellemi küzdelem, bátorság, öröm, furdaló lelkiismeret, szenvedés, megaláztatás, kiszolgáltatottság, vér és veszteség is, és Édesapám meghurcoltatása volt. És 1956 nem fejeződik be 1956-ban, hanem ott él és ég bennünk a következő keserves emlékü évben, években, és szünet nélkül kibeszélhetetlenül folytatódik. Nem csoda, hogy az átélt élmények és szorongatások emléke nem múlik el, és meghatározza, megszabja egy életre a magatartásom.

Nem hallgathatom el, hogy több leírás, visszaemlékezés tartalmának több-kevesebb részlete nem hasonlít az én tapasztalataimra. A visszaemlékezéseket, riportokat, azok részleteit olvasva tehetetlen szomorúsággal tölt el, hogy mennyi hamisítás, félremagyarázás és belemagyarázás veszi körül és rágódik bele az akkori eseményekbe, meghamisítva a valóságot. Hányan tüntetik fel hamisan a szerepüket, mások elhallgatnak fontos dolgokat. Akiknek a szavahihetőségében bízam, nem kétkedtem eddig, azok nyilatkozatait, a velük utólag készült riportokat figyelmesen olvasva, elfog a szégyenkezés. Miért változtatják meg, miért akarják megváltoztatni a történetüket és ezzel a történelmet? Eleget áldoztak, nem szükséges azokon módosítani, netán szerepüket eltúlozva tovább nagyítani.

Az erről az időszakról szóló írásos gyűjteményem hiányos. Akiknek megőrzésre október 30-án átadtam, bízam a tisztességükben, de a gyűjteményem november első napjaiban elégették. Félelemből vagy számításból megsemmisítették a sok napilapot, folyóiratot és kézzel írt feljegyzést. A szűkösen megmaradt, akkor gyűjtött irodalmat a munkám végén felsoroltam, és ezekre támaszkodom is.

Szükszavú a fogalmazásom, mert csak a pusztá tényekre szorítkozhatok. Kevés a személyes, írásos dokumentum értékű anyagom. De nem gondolom, hogy ma nem lenne fontos egy 1956-ban Budapesten egyetemi hallgató fiatal visszaemlékezése, és nem fedhetne fel eddig ismeretlen, vagy csak szűk körben ismert eseményeket.

Az egyetemisták élete – különösen, ha a diákszállókban lakó, vidékről egyetemre került fiatalságra gondolok – zárt világ volt, amelyről a társadalom más részei kevés ismerettel rendelkeztek. Ma a történelemkönyvekben a mi akkori életünk, örömeink, törekvéseink és nélkülözésünk leírása nem szerepel. Hogy hogyan éltünk, szabadidőnként hogy használtuk ki, mit olvastunk, egyáltalán, hogy milyen volt a diáktársadalom akkor, azt is apró részletekkel próbálom megvilágítani.

A keltezésekhez kötött idézetek nagyon fontosak. Ezek jelzik azokat az írókat, gondolkodókat, politikusokat és műveiket, amelyeket naponta olvastunk, megbeszéltünk, amelyek tájékoztató ablakok voltak a számunkra, amelyeken keresztül néztük a minket körülvevő világot, amelyek formálták, terelték és meghatározták a véleményünket, különböző helyzetekben irányították a magatartásunkat. Hasonló szerepet töltenek be a keltezésekhez kötött politikai és társadalmi eseményekre utaló rövid megjegyzések megfogalmazásai is.

Az írásban a gondot, a bizonytalanságot számomra az okozta és okozza, hogy megtalálhatom-e, eltalálhatom-e azt a hangnemet és formát, amely azt a hatást kelti az olvasóban, amit el akartam érni.

Közben az a súlyos felelősségterhet is vezet, amellyel tartozom a Gyermekeimnek, az Unokáimnak, Édesapám emlékének és a társadalmunk felé is ennek az eseménysorozatnak a leírásával és összefoglalásával.

Hálás köszönettel elsősorban a mindenben támogató Feleségemre gondolok, aki az évfolyamtársam volt, aki türelmesen igazította ki a leírt gondolataim, aki megértéssel fogadta, hogy minden szabadidőm erre a munkára fordítom.

Köszönöm a Gyermekeim és Unokáim csillogó szemű érdeklődő tekintetét, amikor beszélgetés közben egy-egy részlet szóba került.

Hálásan mondok köszönetet Dr. Sántha Ernőnek, akihez közel hetven éve, gyermekkori barátság köt, és aki szüntelenül az írásra buzdított.

Mándy Zoltán plébános barátommal folytatott beszélgetések adták meg azt a szellemiséget, lelki környezetet, amelyben a régi eseményeket újra átéltem.

Miskolc, 2012

SOÓS, Ferenc: 1956 — 1957 — 1958

The author, being a university student in Budapest during the Hungarian revolution of 1956 presents in this volume his personal memories and records of those faithful weeks that defined his whole further life.

~ ~ ~ ~ ~

ÍGY ÍRTUNK MI

~ Válogatás a XX. századi nyugati magyar emigráció sajtójából ~

Szabad Európa Rádió

1967. március 15.

Sulyok Vince :

„Moderna Ungerska Berättare”

Műsorvezető: Folytatjuk huszperces műsorunkat a HETES SZÁMU STUDIÓBÓL. A második részben rövid ismertetést adunk a magyar irodalom svéd antológiájának fogadtatásáról. A kötet „Moderna Ungerska Berättare” címen jelent meg, a stockholmi Horstedt Kiadó adta ki, két összehasonlítója, Thinsz Géza és Csatlós, Svédországban élő magyar írók és műfordítók.

Narrátor: Sárga fedőlapu, egyszerű, majdnem igénytelen külsejű kötet. A magyar irodalom kimagasló értékeinek meg- és elismertetéséért vívott küzdelem legújabb jeles fegyverténye. Szellemében, tartalma és minősége folytán egyaránt méltó darabja annak az öröndetesen gazdagodó sorozatnak, amelynek eddigi legkimagaslóbb a valószínűleg sokáig fölülmulthatatlan teljesítménye Gara László párizsi antológiája. Külön fontosságot ad neki, hogy általa az egész skandináv nyelvterületnek nyílik módja a modern magyar elbeszélő-irodalomban való tájékozódásra- márpedig irodalomunk világa ha lehet még fehérebb volt az északi köztudat térképén, mint egybeült.

De talán éppen ennek köszönhető az az általánosan meleg fogadtatás is, amiben részesült. Egyik svéd méltatója egyenesen a „kinyilatkoztatás” címet adta róla írott ismertetésének, arra célozva, hogy a kötet novelláin keresztül megmutatkozó, kitárulkozó új világ, valamint az írások művészi minősége valósággal a kinyilatkoztatás erejével hatott északi olvasóira. Johannes Edfelt, a kitűnő költő, szintén azzal zárta a stockholmi Nyheterben megjelent recenzióját, hogy a válogatás magas színvonala elbeszélőművészetéről tanuskodik.

Reménytelen vállalkozásba fogna, aki olyan magyar prózai versantológiát akarna összeállítani, amelyből ne lennének kiolvashatóak a hazánkat, népünket ért történelmi sorscsapások s a jelenben ránehezedő problémák. Minderre mindenkor szeizmográfnál érzékenyebben reagáltak java íróink. Nincs hát az a nemzetünk érdekében írott felvilágosító mű és történelemkönyv, amely hitelesebben és eredményesebben szólhatna rólunk a nagyvilágnak, mint egy-egy szépirodalmi gyűjteményünk jó nyugati fordításban. A „Moderna Ungerska Beättare” svéd kritikusaí maguk ámulnak el a legjobban azon, hogy a kötet husz novellája milyen éles és tiszta tükörképet adja az utóbbi hatvan esztendőben Magyarországot sújtó háboruknak, forradalmaknak, ellenforadalmaknak, gazdasági válságoknak, külső és belső elnyomattatásnak, idegen megszállásoknak.

Pedig a gyűjtemény szerkesztőinek, Thinsz Gézának és Csatlós Jánosnak, aligha volt szándékában, hogy tudatosan állítsanak össze a fenti célnak megfelelő anyagot. Vagy ha igen, akkor ugyancsak nehéz volna egyetértésünkre a válogatással-aminthogy persze így is nehéz! Céljuk, mint ezt Thinsz tömör és rövid előszavában kifejti, a „Nyugat” indulásával megújult magyar elbeszélőirodalom legjava művelőinek, legfontosabb irányzatainak bemutatása. Tizennyolc írónk husz novellája állt meg a körülmények szabta rostán: Krudy és Kosztolányi két-két, Móricz, Nagy Lajos, Karinthy Frigyes, Gelléri Andor Endre, Füst Milán, Déry Tibor, Tamási Áron, Cs. Szabó László, Kolozsvári Grandpierre Emil, Ottlik Géza, Határ Győző, Mátyás Iván, Karinthy Ferenc, Sánta Ferenc, Szakonyi Károly és Lötkös Antal egy-egy írással. – Antológiák kritikusaí részéről közismertek a felkiáltások: „Hol marad x?” „Mít keres benne y?” „A miért ezzel. B miért nem azzal szerepel?” Birálói tisztemhez jobbat és megfelelőbbet sajnos én sem tudok. Nehezemre esne ugyanis minden ellenvélemény nélkül beletörödni, hogy éppen a fenti tizennyolcok lennének az utóbbi hat évtized magyar elbeszélőművészetének legjelesebb művelői. Szinte habozás nélkül megkérdőjelezem Karinthy Ferencet,

Kolozsvári Grandpierre Emilt, sőt Ottlik Gézát is – s itt még valószínűleg nem is kellene pontot tennem a felsorolás végére.

Fájdalmasabb azoknak a névsora, akik nem kerültek bele a gyűjteménybe. Az emigrációban élők közül, noha többek neve idekiváncsozódik, hadd hiányoljam egyedül Márai Sándort, akit egyébként maguk a svédek is hiányolnak! Ami a „Nyugat” virágkorának nemzedékét illeti, Babits Mihály kitűnő prózája mellett elsősorban Ady Endrére gondolok /összegyűjtött novellái 1406 oldalon jelentek meg 1961-ben Budapesten/, aki elbeszélőként is igen jó volt, ami eggyel több ok arra, hogy nevét a skandináv világgal is minél jobban megismertessük. Rögtön utána a honán kívül s belül még ma is változatlanul sokat vitatott Szabó Dezső neve merül fel, s a még problematikusabb Herczeg Ferencé. De nem kevésbé érthetetlen Illyés Gyula kimaradása, mert noha kevés elbeszélést tett közzé, korunk legjobb magyar prózáját, a Puszták népét mégiscsak neki köszönhetjük. Vagy miként vélekedjünk Németh László kihagyásáról, s Tersánszkyéről, Kodolányiéről, vagy akár Veres Péteréről, esetleg éppen Lengyel Józseféről is. Hogy csak kapásból ragadjak elő néhány nevet? De tovább is folytathatjuk a névsort a fiatalabb nemzedék olyan tagjainak említésével, mint a tragikusan korán eltávozott Sarkadi Imre, a nem kis vihart kiváltó Fejes Endre, aztán Moldova György, Galmbos Lajos és mások. S vajon a vajdasági, erdélyi és felvidéki magyar irodalom egy-egy kimagasló alkotására nem gondolhattak volna-e természetesen a szerkesztők?

Csak örömmel konstatálhatjuk persze, hogy elbeszélőművészetünk sokkalta gazdagabb, mint amire a stockholmi kiadó jószándékából és bukszájából, vagy a szerkesztők-fordítók idejéből és nekigyürkőzéséből futotta. A hiányok azonban részben olyan kiáltóak, hogy erősen megkérdőjelezzék a gyűjtemény reprezentatív mivoltát. Csatlós János és Thinsz Géza teljesítménye ennek ellenére is megérdemli elismerésünket, mert a többé-kevésbé szerencsésen kiválasztott husz elbeszélés svéd nyelven való megközelíthetőségé tételebe heroikus munkát fektettek bele. Tekintetbe kell itt vennünk azt az óriási különbséget és távolságot, amely Északot nyelvekn, életmódban, szokásokban és térben hazánktól elválasztja. A svédeknek rólunk kialakult képére egyébként jellemző lehet, hogy Móricz Barbárokja, ez a „pusztai tragédia” gyakorolta a talán legerősebb hatást rájuk. Ennél sokkalta pozitívabb az az általános és őszinte érdeklődés, amely Dérynek, Sántának és Szakonyinak a mai magyar valóságról tudósító írásait vette körül. Az Arbeterbladet kirtikusa melegen méltatatta Cs. Szabó László. Határ Győző és Lötkös Antal elbeszéléseit is.

Műsorvezető: Kedves hallgatóink, rövid ismertetést hallottak a magyar irodalom svéd antológiájának fogadtatásáról. Ezzel huszperces műsorunk a HETES SZÁMU STUDIÓBÓL véget ért.

~ ~ ~ ~ ~

Szabad Európa Rádió

1967. április 1.

Sulyok Vince :

Nyugati levél

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK című sorozatunkban Sulyok Vince oszlói levelét hallják.

Hang: Skandinávia nem csupán földrajzi fogalom. Annyira nem, hogy a mindennapi életben, vagy a napilapok hasábjain találkozzva e névvel, elsősorban nem is geológiai fekvésére gondol a legtöbb ember. Skandinávia a szolid demokrácia, a rendezett, okosan és igazságosan megszervezett társadalom szinonimája lett. Az európai jóléti államok emlegetésekor is szinte elsőnek gondol mindenki az északi államokra: Svédországra, Norvégiára, Dániára, de Finnországra is. Általánosan közzismert az a kitartó és őszinte érdeklődés is, amelyet a társadalmi harmóniának, demokráciának és gazdasági jólétnek eme skandináv világa tanusít mindenkor a gazdaságilag elmaradt, önálló nemzeti létük útján frissiben elindult színesbőri népek problémái iránt. Nincsen ebben az érdeklődésben semmi képmutatás, s nincsen mögötte hátsó gondolat, titkos és leleplezett szándék sem. Skandinávia egyetlen népe sem volt gyarmattartó hatalom! A színes népek tudják ezt, ezért van az, hogy

általában sose mutatnak gyanakvást, elutasítást Észak különböző jóindulatu, segítőszándéku akcióival, kezdeményezéseivel szemben. Skandinávia törekvései önzetlenek, segítségük nem trójai faló akar lenni.

A színesbőrű népek Skandinávia irányában mutatott bizalmának egyik érdekes és szép tanubizonysága az az írókonferencia is, melyet a svédországi Hässelby kastélyban rendeztek az elmúlt hetekben afrikai és északi írók részvételével. Az ötlet és kezdeményezés rendkívül hasznos volt, - s ez még akkor is áll, ha a konferencia nem is érte el egészen azt a célt, amit rendezői vártak és reméltek. A hässelbyi konferencia ugyanis szinte kizárólagos érvénnyel afrikai írótalálkozássá és vitafórummá vált – ahelyett, hogy Afrika és Skandinávia adott volna tényleges találkát egymásnak a konferencia napjaiban. Világosan mutatja ez a tény azt, hogy az új Afrika új államainak és az északi jóléti államoknak íróit mennyire más aktuális problémák foglalkoztatják; hogy a kölcsönös bizalom és jóindulat ellenére is mekkora a szakadék a két földrész szellemi elitje között is, nemcsak népeiknek életformája, életszínvonala, szellemi standardja között.

Pedig ezek az afrikai írók egyáltalán nem hatottak valamifajta egzotikumoknak. Legtöbbjük, ha ugyan nem mindvalamennyiük, európai egyetemeken szerzett diplomát, s így az európai szellemi műveltség és gondolkozásmód determináló hatását hordják magukon és magukban. Modernség, ismeretek, intelligencia és reformatori elszántság dolgában nem is különböztek volna észrevehetően skandináv kollégáiktól – annál inkább különböztek azonban problémáikban, melyek némelyike széles és sokoldalú megvitatás tárgya is lett a konferencián. Ezekhez a problémákhoz azonban az északi írók egyáltalán nem, vagy alig-alig tudtak hozzájárulni. A tervezett afrikai-skandináv dialógusból így végül inkább csak afrikaiak egymásközi dialógusa lett. Haszontalannak persze ez sem lenne nevezhető, hiszen az előadások és a nyomukban kibukkanó /gyakran meglehetősen szenvedélyes hangú/ viták kiválóan megvilágították azokat a hallatlan nehézségeket, amelyekkel a mai afrikai írók zömének nap mint nap meg kell küzdenie.

E problémák közül talán a nyelvi jellegűek vannak az előtérben, bár az író politikai elkötelezettségének kérdése körül is hosszasan elidőzött a konferencia. Lássuk most röviden e két legfontosabb probléma-komplexum lényegét:

Soyinka, nemzetközileg ismert nigériai drámaíró, az afrikai nyelvi problémákról tartott nagyon nyílthangú előadásának végén, annak mintegy összegzésében, még azt is kérdésesnek tartotta, hogy lehet-e egyáltalán afrikai irodalomról beszélni... Az Afrikában készülő regények, versek, drámák ugyanis tulnyomó részben angolul vagy franciául íródnak, esetleg portugálul. Egyrészt amiatt, mivel ezen európai nyelvek egyikén tanult meg és tud az illető afrikai író differenciáltan és alkotó módon gondolkodni. Másrészt, mivel az egyes afrikai nyelvek és nyelvi dialektusok fejlődésük mai fokán és állapotában egyszerűen nem is alkamasak a mai bonyolult valóság, civilizáció által felvetett anyagi és szellemi problémák, viszonylatok művészi kifejezésére. Az európai nyelvekben természetesen használt fogalmak százaira és ezreire egyszerűen nincsen szó ezekben a törzsi nyelvekben; új afrikai szavak tömeges alkotása viszont körül támaszt problémákat, képes lesz-e az egyszerűbb afrikai bennszülött is megérteni a szöveget. Tovább nehezíti a dolgot, hogy az afrikai nyelvek és önálló nyelvszámba menő dialektusok száma elképesztően nagy, az irni-olvasni-tudás pedig eránytalanul és elképesztően alacsony foku. Az az afrikai író tehát, aki törzse, népe nyelvén kíván és próbál irni, először is hallatlanul nagy kifejezésbeli nehézségek előtt áll a törzsi nyelv primitív állapota miatt, másodszor pedig csak egészen elenyésző számu olvasótáborra számíthat törzsi nyelven írott művével. Azok az afrikai írók viszont, akik angolul, franciául, portugálul irnak készen kapják írói munkásságukhoz az évszázadok során remekké és hajlékonyá csiszolódott nagy európai nyelveket a maguk teljese gazdagságával, differenciáltságával, finomságával. Másrészt ugyanakkor Afrika és a világ egyéb részein is olvasókkal számolhatnak. Az e fajta irodalom azonban így már csak esetleges témái folytán lesz afrikainak nevezhető, a valóságban inkább internacionalista irodalomnak egy új formájával állunk szemben.

Az új Afrika írójának legnagyobb dilemmája tehát az, hogy mint író nem építhet ki termékeny és természetes kapcsolatot népe szélesebb rétegeivel. Akinek életét, helyzetét ábrázolja, azok közül csak egy elenyésző kisebbség képes olvasni és megérteni őt. Az író így elkerülhetetlenül elszigetelődik, egy intellektuális felsőbb réteg és osztály tagjává válik, kinek kifejezésmódja egyaránt különbözik azokétól, akikhez törzsilag-népileg tartozik.

Az afrikai irodalom másik nagy problémája az írók társadalmi-szociális elkötelezettségének dogmájával van kapcsolatban. Egyesek, akiknek a hässelbyi konferencián az algériai Yacine volt a szószólójuk, amellet törtek lándzsát, hogy az írónak politikailag is el kell köteleznie magát. Harcolnia kell népével együtt a barrikádokon s felelős állami állásokat kell vállalnia a győzelem után. – A londoni emigrációban élő délafrikai néger író, Nkosi és mások ezzel szemben annak a véleményüknek adtak kifejezést, hogy az író legfontosabb feladata: jó íróvá lenni, vagyis művészi-írói eszközeinek állandó fejlesztése. Ami pedig az elkötelezettséget illeti, politikai /értsd: pártos/ elkötelezettség helyett az író emberi, embertársi elkötelezettségét tartották kívánatosabbnak és fontosabbnak – márcsak amiatt is, mivel ilyen módon őrizheti

meg az író a leginkább írói függetlenségét. Egyedül ez a függetlenség teszi az író számára lehetővé, hogy mindenkor lelkiismerete és belátása szerint gyakoroljon kritikát a társadalom és az államhatalom fölött, amikor csak szükségét látja ennek. A kritika ugyanis nemcsak joga, de kötelezettsége is az írónak.

A konferencián résztvevő afrikai írók nagy többsége ezzel a felfogással értett egyet.

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK című sorozatunkban Sulyok Vince oszlói levelét hallották.

~ ~ ~ ~ ~

Szabad Európa Rádió

1967. április 14.

Sulyok Vince :

Színházi élet a dán fővárosban

Műsorvezető: Sulyok Vince koppenhágai levelének témája: Színházi élet a dán fővárosban. Hallgassák meg először Sulyok Vince koppenhágai levelét.

Hang I.: Egy éve szervezték át Dánia nemzeti színpadát, a koppenhágai Királyi Színházat, s az intézmény új igazgatója máris jelentős eredményekről tud beszámolni. Nyilatkozatából hadd idézzem azt a nagyon is sokatmondó számadatot, miszerint az 1966-os őszi szezon öt hónapja során fél millió dán koronával, azaz mintegy másfél millió forinttal többet szedett be a színház helyjegyekből, mint a megelőző esztendő hasonló időszakában. Estéről-estére kigyúl a telt házat jelentő vörös lámpa a jegyárúító csarnokban, s gyors ütemben növekszik a szezonbérletet vásárlók száma is. A látogatottság növekedéséhez jelentős mértékben járultak hozzá a vásár- és ünnepnapok délelőtti rendszeres érvénnyel bevezetett matiné-előadások is, melyeket nem utolsósorban a vidékiek, a fővárostól távolabb lakók kedveltek meg, mivel a matiné-darab megtekintéséhez nem kell az éjszakát feltétlenül a fővárosban tölteni, vagyis megtakarítódna a hotelkiadások.

Érdekes és helyes kezdeményezésnek bizonyult az is, hogy a királyi Színház, egy-egy jelentősebb bemutatójával kapcsolatban vitaesteket szervezett előadásokkal, színészek és egyéb színházi emberek bevonásával.

A színház átszervezése körüli elgondolásokból külön említést érdemelnek azok a 150 millió dán koronát, azaz a hivatalos magyar átszámítási kulcs szerint is mintegy 500 millió forintot kitévő átépítési tervek, melyek következtében a Királyi Színház új, nagy, korszerűen felszerelt opera- és balettszínpadot kap majd, valamint egy ugynevezett intim-színpadot is, kísérleti darabok előadására.

Az elkövetkező hónapok során egyébként két eseménnyel kapcsolatban is várakozással tekintenek a Királyi Színház felé. Az egyik esemény a dán trónörökösnek május 31-re kitűzött esküvője, mely alkalmából a színház új dán balettet készül bemutatni; zenéjét Knudaaage Riisager, koreográfiáját Flemming Flindt szerezte, mindketten európaszerte ismert művészek. – A másik esemény Koppenhága alapításának 800 éves évfordulója, melyet a nyár folyamán készül ünnepelni a dán főváros. A Királyi Színház augusztus 15. és szeptember 3. között balett- és opera-fesztivál rendezésével járul majd hozzá ezekhez az ünnepségekhez.

Hang II.: A koppenhágai színházi élet új színfoltja az a kis kabaré-színpad, amelyet „Etcetera 66” néven az elmúlt őszen hozott létre néhány író és művész. Előadásait, melyekre szombat és vasárnap délutánonként kerül sor, egy aránylag kicsi, alig százötven személy befogadására alkalmas, de igen központú fekvésű helyiségben tartja. Az „Etcetera 66” tulajdonképpen műhelykabaré, egyfajta kísérleti stúdió, ahonnan a köréje gyűlt művészek éber figyelemmel kívánják kísérni mindazt, ami a világban történik, s versekben, egyfelvonásos színpadi műveken, rövid dramatizált jeleneteken, szépprózai szövegeken, rövidfilmekben, dokumentumok bemutatásán keresztül reagálni ezekre az aktualitásokra, kommentálni és bemutatni őket, állást foglalni és polémiát provokálni velük kapcsolatban. Jelentős szerephez jut itt a dán irodalmi modernizmus is: már ezidáig is sok fiatal költő jutott itt legfrissebb, esetleg éppen nagyon is aktuális témával foglalkozó alkotásaival közönséghez, – méghozzá jófűlű, érdeklődő, lelkes és aktív közönséghez. – Sajtó és közönség egyébként egyöntetű elismeréssel és örömmel

Hang I.:

fogadták a dán fővárosnak ezt a frisshangvételő, bátor új fórumát, mely a szinpadai kellékekről és diszletekről lemondva magával a szóval, mozdulattal és mimikával kíván közölni és hatni.

Ami a koppenhágai színházi élet egészét illeti, az utóbbi hetek és hónapok bemutatói közül különösen három váltott ki szélesebb körű érdeklődést és vitákat. Az egyik Ibsen Magyarországon „Nóra” címmel ismert „Babaház”-ának felújítása volt a koppenhágai Népszínházban. Ennek érdekessége az, hogy teljesen mai darabként fogja fel a közel 100 esztendő drámát: Nóra, akit a nagyon tehetséges Lone Hertz alakít, fiatalasszony anno 1967-ként jelenik meg a deszkákon, modernül és temperamentumosan. Az ibseni probléma a fiatal, frissen kötött házasság problémájává alakul át ebben az új dán fölfogásban, s mint ilyen, közvetlenül fordul a nézőtérre ülő fiatal párok százaihoz, akik a mézeshetek eltelte után hirtelen szembetalálják magukat az együttélésből adódó asszimilációs problémákkal; e fiatalok közül sokan aztán egyik házasságból a másikba menekülve próbálják túltenni magukat a felmerülő problémákon, ahelyett, hogy azok lényegét akarnák tisztán meglátni, majd megoldani és eliminálni. Nóra modern felfogásának, s különösen pedig Lone Hert-nek személyes sikere mindezt elvitathatatlan, ha az Ibsen aktualizálása miatt. A közönség estéről-estére az utolsó helyig megtölti a Népszínház nézőterét, s az ő igényük láthatólag nagyobb súllyal esik latba a színház vezetőinél, mint a professorok és irodalmár-kritikusok elégedetlenkedése.

Nagy sikernek számít a koppenhágai Új Színház Bruun-Olsen bemutatója is. „A polgári egylet bálja”. A tehetséges fiatal dán drámaíró, Ernst Bruun Olsen, érzékeny, sokat vitatott témához nyúl hozzá a legújabb darabjával: a szociál-demokrácia elpolgárisodásához. A szociáldemokraták csupán átvették a polgári társadalmat, a polgári kereteket, de nem alakították és alakítják azt át a maguk tanai szerint – így lehetne összefoglalni „A polgári egylet bálja” mondanivalójának lényegét. Hogy miért nem, erre a darab főhőse, a munkásasszony azt feleli: „A munkásoknak nem a hatalom kell, hanem jól akarnak élni.” – Pusztán ennek az egyetlen mondatnak az alapján is biztosra vehetjük, hogy ez az érdekes dán dráma aligha számíthat arra, hogy a vasfüggöny mögött, s történetesen Budapesten s bemutatásra kerülhet. Annál nagyobb sikerrel játszó viszont a szociáldemokráciát kipellengérező darabot abban Dániában, amelynek ma is változatlanul szociáldemokrata kormánya van...

Általános beszédtema Koppenhágában a Királyi Színház legutóbbi Rifbjerg-bemutatója is, címe „Amire egy férfinak szüksége van”. Klaus Rifbjerg, az alig 36 éves szerző, minden fiatalsága ellenére is a dán irodalmi modernizmus vezéralakjának számít. Mostani darabjáról a kritika egyöntetűleg azt mondja azonban, hogy az mint dráma - rossz. Ami mégis érdekessé és figyelemreméltóvá teszi, az a probléma fölvetése. Rifbjerg ugyanis a dán jóléti társadalom egy tipikus, vagy tipikusnak mondott és tudott alakját jeleníti meg a szinpadon: egy fiatal férfit, akinek jó állása, jó egészsége, kitűnő felesége és családja, remek autója van, - mindene; amit csak kívánhat magának. Ennek ellenére valamifajta megmondhatatlan hiányérzet él benne. A kérdésre, hogy mi hiányzik hát ennek a fiatal férfinak, a darab folyamán még csak körülbelüli, sejtető feleletet sem ad az író, - sem hősének, sem nekünk. A színházon kívül arról folyik hát buzgón a vita, miért nem adott feleletet Rifbjerg, - s ha adott volna, mi lehetett volna ez a felelet?...

HIGHLIGHTS FROM THE 20th CENTURY HUNGARIAN PRESS IN THE WEST

The following writings are presented in this column:

- ✚ Vince Sulyok: „*Moderna Ungerska Berättare*”. (Broadcasted by Radio Free Europe on March 15, 1967).
- ✚ Vince Sulyok: *Letter from the West*. (Broadcasted by Radio Free Europe on April 1, 1967).
- ✚ Vince Sulyok: *Theatrical Life in the Danish Capital*. (Broadcasted by Radio Free Europe on April 14, 1967).

~ ~ ~ ~ ~

A Szerkesztőség itt mond köszönetet Majorné Farkas Anikónak ezen rovat technikai elkészítéséért.

KRÓNIKA

Beszámoló a nemzetközi Czuczor-Fogarasi konferenciáról

Budaörs, 2012. október 6-7.

2012. október 6-7-én Budaörsön, a Jókai Mór Művelődési Központban nemzetközi Czuczor-Fogarasi konferencia zajlott.

A konferencia alapvetően a Czuczor Gergely és Fogarasi János által írt és 150 éve kiadott A magyar nyelv szótárának és alkotóinak állított emléket.

A konferencia a Szótár alapján végzett magyar és a hasonló nemzetközi tudományos kutatásokat mutatta be, valamint a gyakorlati alkalmazás eredményeit, mely Budaörsön a Mindszenty József R. K. Általános Iskolában indult el az országban először.

A tanácskozás nagy sikerrel zajlott, a színházterem mindkét napon megtelt. Két napon át hangzottak el az előadások, s őszinte érdeklődéssel hallgatták egymást végig hazai és külföldi kutatók, valamint a többszázfős hallgatóság.

A konferencia fővédnöke: Dr. Várszegi Asztrik OSB pannonthalmi főapát volt.

A következő előadásokat hallhattuk:

Előadó, szerző	Szervezet	Tárgykör
Marác László	<i>Amszterdami Egyetem</i>	A Czuczor-Fogarasi szótár helye az európai nyelvkutatásban
Molnár Zsolt	<i>Magyar Anyanyelvkutató és Tanításfejlesztő Kft.</i>	Czuczor és Fogarasi forradalmi igazságai az ismerettudomány alapján
Shoko Hamano és Takashi Sugahara	<i>George Washington Egyetem</i>	Identifying and teaching Japanese mimetic verbs (A japán jelenségutánzó igék azonosítása és tanítása)
Kimi Akita	<i>Oszakai Egyetem</i>	Frame Phonosemantics: A Frame-Semantic Approach to Japanese Mimetics (Keret alapú hangjelentés: a japán jelenségutánzás keretjelentés alapján vizsgálata)
Iraide Ibarretxe-Antunano	<i>Zaragozai Egyetem</i>	Sounds with meaning: An overview of Basque ideophones (A hangok jelentése: A baszk jelenségutánzás áttekintése)
Hornýánszky Simon	<i>Matematikus, Miskolc</i>	Hangzóink egyetemes alapértémei
Neumann László és Neumann Attila	<i>Barcelona, ICREA, matematikus Budapest</i>	Nemlineáris igeidőképzők és hangszimbolikák a magyar nyelvben
Kontur László	<i>Budapest</i>	Varga Csaba munkássága hangszimbolikai szempontból
Marác László	<i>Amszterdami Egyetem</i>	Az egyszótagú magyar gyökök. Gyökrendszer a magyar nyelvben
Angela Marcantonio	<i>La Sapienza Egyetem, Róma</i>	Czuczor and Fogarasi analysis of the Hungarian root in the light of modern linguistics. (Czuczor és Fogarasi, a magyar gyökök elemzése a mai nyelvészet fényében)

Előadó, szerző	Szervezet	Tárgykör
Hudy Árpád	<i>Magyar Jelen Irodalmi folyóirat</i>	A gyök meghatározásának és elhatárolásának elvi és gyakorlati kérdései
Gulgaisha Sagidolda	<i>Türk Akadémia, Kazahsztán, Asztana</i>	Morphological system of the Altaic languages: parallel verbs and their root-stem (Az altáji nyelvek alaktani rendszere: párhuzamos igék és gyökeik)
Magripa Yeskeyeva	<i>Türk Akadémia, Kazahsztán, Asztana</i>	V model forms in the monosyllabic system of Turkic languages (V alakú formák a türk nyelvek egyszótagú rendszerében)
Mukusheva Raushangul	<i>Szegedi Tudományegyetem</i>	A fenti két előadást mutatta be
Kubra Kuliyeve	<i>Azerbajdzsáni Nemzeti Tudományos Akadémia, Nasimi Nyelvészeti Intézet</i>	Some roots and their phenomena in different language systems (Néhány gyök és jelenségeik a különböző nyelvi rendszerekben)
Ilaha Gurbanova	<i>Azerbajdzsáni Nemzeti Tudományos Akadémia, Nasimi Nyelvészeti Intézet</i>	The alternation of \ p - m-n \ in Azerbaijani dialects and speeches, as elements of Kipchak (A \ p-m-n \ váltakozása az azerbajdzsáni fő- és alnyelvjárásokban, mint kipcsak nyelvi alkotóelem)
Vasi Krisztina	<i>Pázmány Péter Katolikus Egyetem</i>	Czuczor Gergely élete és munkássága
Molnár Zsolt	<i>Magyar Anyanyelv-kutató és Tanításképző Kft.</i>	Fogalomrendszer- és anyanyelvtanítás az ismerettudomány alapján
M. Czeglédi Cecília	<i>Mindszenty József R. K. Általános Iskola</i>	A jelentésalapú anyanyelv-tanítási rendszer
Boncz Tamás	<i>Magyar Műhely ÁMK Általános Iskola</i>	A Molnár-Czeglédi rendszerrel való tanítás tapasztalatai
Szabóné Márta	<i>Magyar Műhely ÁMK Általános Iskola</i>	A Molnár - Czeglédi féle tanítás alkalmazásának okai, továbbfejlesztési lehetőségek
M. Czeglédi Cecília és a Mindszenty J. Ált. Iskola 4.B osztálya	<i>Mindszenty József R. K. Általános Iskola</i>	Anyanyelv-tanítási bemutatóóra
Hudy Árpád	<i>Magyar Jelen Irodalmi folyóirat</i>	A nyelv eredete gyökelméleti nézőpontból - Arnold Wadler nyelvelmélete
Czeglédi Katalin	<i>Nyelvész, Pécs</i>	Természet, nyelv, gondolkodás
Frang Gizella	<i>Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron</i>	Jelentés és filozófia a gazdasági szaknyelvben
Végh László	<i>Debreceni Egyetem</i>	Gyökrendszer és észjárás
Göncziné Orbán Ildikó	<i>Molnos Angéla Közhasznú Alapítvány</i>	Anyanyelvápolás és nyelvvédelem
Csajághy György	<i>Zenetanár, történész, Pécs</i>	Néhány nyelvi és ritmikai összefüggés a magyar népzeneben
Mandics György	<i>Író, Budapest</i>	A gyökelmélet a rovásírás-történetben
Sípos László	<i>Rovás Alapítvány</i>	Gyökrovás

A konferencia eredményeképpen a tudósok, tanárok, hallgatók között megindult a közös gondolkodás, a közös alkotó munka, mely sok tudományos és oktatási eredménynek lehet szülőatyja.

Köszönjük Budaörs Város Képviselőtestületének és Önkormányzatának, hogy lehetőséget biztosítottak minderre!

2012. december 21.

Marác László, Molnár Zsolt, Molnárné Czeglédi Cecília

Report of the International Czuczor-Fogarasi Conference

This is the Hungarian version of the article published in English in the Journal of Eurasian Studies, October-December 2012, pp. 189-191. (<http://www.federatio.org/joes.html>)

~ ~ ~ ~ ~